

บทที่ 5

พิธีไหว้ครูคนตรีไทยของนักคนตรีไทยวงไทยบรรเลง

คติความเชื่อและพิธีกรรมไหว้ครูคนตรีไทย

สังคมไทยสมัยโบราณต้องศึกษาเล่าเรียนที่วัด พระภิกษุทำหน้าที่เป็น “ครู” บิดามารดาจะนำบุตรหลานไปฝากตัวต่อพระภิกษุเพื่อให้ศึกษาเล่าเรียน โดยเลือกวันพฤหัสบดี ซึ่งเป็นวันครู จัดดอกไม้ รูปเทียน และเครื่องสักการะไปถวายพระภิกษุเพื่อแสดงการไหว้ครู เมื่อพระภิกษุผู้เป็นครูรับดอกไม้รูปเทียน เด็กก็กราบการวะเพื่อขอฝากตัวเป็นศิษย์ จากนั้นพระภิกษุจะนำดอกไม้รูปเทียนดังกล่าวไปบูชาพระพุทธรูป กล่าวคำขออำนาจพระพุทธคุณจงคุ้มครองและประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่เด็ก นี่คือการเริ่มต้นประเพณีไหว้ครู ต่อมาพิธีไหว้ครูมีระเบียบพิธีการต่าง ๆ สลับซับซ้อนและยุ่งยากมากขึ้นตามวิวัฒนาการของสังคม (เสฐียรโกเศศ, 2510, หน้า 554)

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2516, หน้า 20-28) กล่าวถึงพิธีไหว้ครูคนตรีไทยว่าเป็นพิธีกรรมไหว้ครูที่ยิ่งใหญ่มีระเบียบแบบแผนที่สลับซับซ้อนกว่าพิธีไหว้ครูสาขาอาชีพอื่น ๆ มีหลายขั้นตอน คือ

1. การไหว้ครูเบื้องต้นหรือพิธีคำนับครูอันเหมือนกับฝากตัวเป็นศิษย์ต่อครู ผู้ต้องการเรียนคนตรีไทยนำดอกไม้รูปเทียนไปเคารพครูในวันพฤหัสบดี ซึ่งชาวไทยถือว่าเป็นวันครูเนื่องจากพระพฤหัสบดีเป็นครูของเทวดาทั้งปวง จึงนับเอาฤกษ์วันพฤหัสบดีประกอบพิธีไหว้ครู

2. เมื่อผู้หัดคนตรีไทยผ่านขั้นตอนการเรียนจนกระทั่งเป็นนักคนตรีจึงสามารถเข้าวงแสดงคนตรีไทยได้อย่างสมบูรณ์ ก็ต้องเข้าพิธีไหว้ครูขั้นที่สองซึ่งเป็นการไหว้ครูประจำปี พิธีไหว้ครูขั้นที่สองนี้ศิษย์จะต้องจัดเครื่องสังเวย เครื่องกระยาบวชต่าง ๆ เพื่อเช่นสรวงเทพเจ้า ครูเทวดา ตลอดจนญาติทั้ง 7 ตน หรือสप्तตะญาติ ได้แก่ (1) โคตม (2) ภัทราช (3) วิศวามิตร (4) ชมทักนิ (5) วิสิษฐ์ (6) กัศยป และ (7) อัตริ

3. พิธีครอบหรือมอบกรรมสิทธิ์ให้แก่ศิษย์ที่สมควรเป็นรายบุคคลมีการครอบหรือมอบกรรมสิทธิ์ให้แก่ศิษย์ที่ต้องการเรียนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง การครอบแก่ศิษย์ผู้ต้องการรับมอบฉันทะเป็นครูสอนผู้อื่น และการครอบแก่ศิษย์อาวุโสเพื่อมอบฉันทะให้เป็นผู้นำอ่านของการไหว้ครูหรือเป็นประธานประกอบพิธีไหว้ครูสืบต่อ พิธีครอบนี้นิยมจัดในพิธีไหว้ครูประจำปีในตอนท้ายเวลาภาคบ่ายต่อจากพิธีกรรมไหว้ครูประจำปีในตอนเช้า

จีน ศิลปบรรเลง (2534, หน้า 241-242) มีความเชื่อว่า พิธีไหว้ครูดนตรีไทยรับสืบทอดมาจากพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ เนื่องจากปรากฏคำกล่าวบูชาครูตรงตามตำราแห่งศาสนาพราหมณ์ แต่เนื่องจากคนไทยเป็นพุทธศาสนิกชน จึงเริ่มพิธีไหว้ครูดนตรีไทยด้วยพิธีสงฆ์ก่อน บางบ้านบางคณะจัดให้พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็นวันพุธแล้วถวายภัตตาหารในวันพฤหัสบดีเช้ามืดก่อนเริ่มพิธีไหว้ครู หรืออาจจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหารเช้าในวันพฤหัสบดี เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ก็เริ่มพิธีไหว้ครูซึ่งต้องจัดในตอนเช้า

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า “พิธีไหว้ครูประจำปีของวงไทยบรรเลงจัดเป็นประจำทุกปีสืบทอดมาตั้งแต่สมัยพ่อถึก แก้วละเอียด มีอาจารย์วงศ์ รวมสุข ศิลปินผู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในยุคโน้นของจังหวัดสมุทรสงครามเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครู พ่อถึกจะจัดพิธีไหว้ครูประจำปีในวันพฤหัสบดี โดยในวันพุธตอนเย็นจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ และเป็นช่วงเวลาของการเตรียมเครื่องสังเวท เครื่องกระยาบวช (เครื่องกินที่ไม่มีอาหารสดคาว) อุปกรณ์ตลอดจนจัดเตรียมสถานที่เพื่อจัดพิธีไหว้ครู ฯลฯ รุ่งเช้าวันพฤหัสบดีก็นิมนต์พระสงฆ์ฉันเช้า เสร็จพิธีสงฆ์จึงเริ่มพิธีไหว้ครู ปัจจุบันวงไทยบรรเลงยังคงสืบทอดระเบียบขั้นตอนการจัดพิธีไหว้ครูประจำปีต่อจากสมัยพ่อถึกครบทุกขั้นตอน มีเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อยในรายละเอียดบางประการอาทิ สมัยพ่อถึกท่านไม่กำหนดเดือนแน่นอน ถือเอาฤกษ์สะดวกเป็นสำคัญ แต่ต้องจัดในวันพฤหัสบดีเท่านั้น ส่วนวงไทยบรรเลงนั้นเดิมกำหนดเดือนสิงหาคมของทุกปี แต่ต่อมาเปลี่ยนเป็นเดือนธันวาคม เนื่องจากฝนตกชุกในช่วงเดือนสิงหาคม ส่วนวันจัดพิธีไหว้ครูกำหนดเอาวันพฤหัสบดีเหมือนเดิม นอกจากนี้การจัดตั้งศิรชะเทพเจ้า หน้าโขนต่าง ๆ ก็ยึดถือตามแบบอย่างที่ว่าพ่อถึกเคยจัดบูชา”

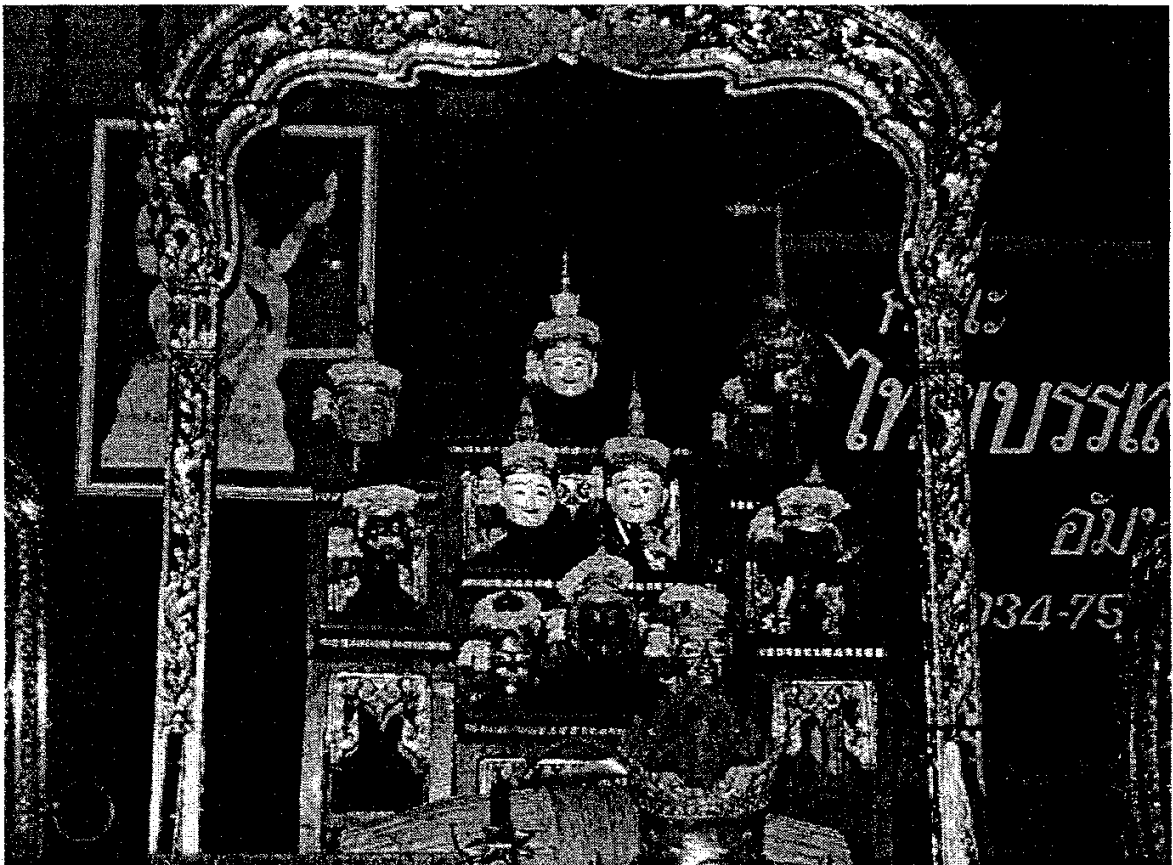
จากข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์ประมวลความได้ว่าพิธีไหว้ครูคนตรีไทย น่าจะรับสืบทอดมาจากพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื่องด้วยบทโองการไหว้ครูคนตรีไทยปรากฏอิทธิพลความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เมื่อไทยรับมาปฏิบัติจึงเพิ่มพิธีทางพุทธศาสนา วงไทยบรรเลงจัดพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีตามแบบแผนปฏิบัติที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษทุกประการ

ผู้วิจัยมีทัศนะว่าพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีเป็นพิธีที่มีระเบียบแบบแผนและลำดับขั้นตอนพิธีกรรมที่ละเอียดซับซ้อน เพราะเป็นพิธีกรรมใหญ่ซึ่งผสมผสานคติความเชื่อสืบเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพุทธและความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา วิญญาณ แสดงออกถึงความเชื่อของนักดนตรีไทยต่อความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า ดุริยเทพหรือครูเทวดาตลอดจนความเชื่อต่อวิญญาณของครูคนตรีซึ่งเป็นมนุษย์และถึงแก่กรรม

ผู้วิจัยเข้าร่วมพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีของวงไทยบรรเลงเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2546 และวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2547 ปรากฏว่า วงไทยบรรเลงมีระเบียบพิธีและขั้นตอนการจัดพิธีกรรมไหว้ครูประจำปีดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการจัดพิธีไหว้ครูคนตรีไทย การไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีมีระเบียบพิธีซับซ้อน โดยต้องจัดโดยจัดเป็นสองวัน คือวันแรกเป็นวันพุธ ซึ่งต้องเตรียมการต่าง ๆ ได้แก่ จัดเตรียมสถานที่มณฑลพิธี เครื่องสังเวย เครื่องกระยาบวช วันที่สอง คือ วันพฤหัสบดีเป็นวันไหว้ครู วงไทยบรรเลงจัดพิธีไหว้ครูคนตรีไทยดังนี้

- 1.1 จัดเตรียมมณฑลพิธี วงไทยบรรเลงจัดห้องโถงโล่งกว้างภายในบ้านเป็นมณฑลพิธีประกอบพิธีไหว้ครูประจำปี โดยตกแต่งอย่างสะอาดเรียบร้อยและงดงามจัดแท่นบูชาตั้งในตำแหน่งสูงสำหรับจัดตั้งศิระเทพเจ้า ศิระหิรัญเทพและฤๅษี โดยจัดศิระลดหลั่นกันตามระดับชั้นสูงต่ำของเทพเจ้า

ภาพ 2 การจัดตั้งศิระเทพเจ้า ดุริยเทพและครูฤาษี

ที่มา. จาก แผนที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (หน้า 52), โดย กระทรวงมหาดไทย กรมการผังเมือง, 2546, กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า วงไทยบรรเลงจัดตั้งศิระเทพเจ้าและศิระครูคนตรีไทยอื่น ๆ สืบมาตามแบบอย่างที่เคยปฏิบัติตั้งแต่สมัยพ่อตึก แก้วละเอียด ได้แก่ พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ พระวิศุกรรม (พระวิษณุกรรม) พระปัญจสิขร พระประ โคนธรรพ พระกณศ พระพิราพ และ พ่อแก่ (พระภรตฤาษี) ซึ่งพวกเรานับถือเป็นครูฤาษีศักดิ์สิทธิ์ที่สุด พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด กล่าวต่อไปว่า สมัยพ่อตึกนั้นท่านยืมศิระครูเพื่อจัดพิธีไหว้ครูมาจากบ้านหรือคณะคนตรีไทยในอำเภออัมพวา ต่อมาวงไทยบรรเลงเช่าศิระเทพเจ้าศิระครูบางส่วนจากคณะหุ่น โจหลุยส์ ปัจจุบันบุตรชาย (นายปริญญา แก้วละเอียด) ศึกษาเล่าเรียนด้านศิลปกรรม จึงจัดทำศิระเทพเจ้าและศิระครูไว้บูชาที่บ้านและจัดบูชาในพิธีไหว้ครู

ประจำปีเมื่อจัดวางศีรษะเทพเจ้าศีรษะครุคนตรีทั้งหมดเสร็จแล้วจึงนำเครื่องดนตรีจัดตั้งให้คู่สง่างามไว้ด้านหน้าของบรรดาศีรษะเทพเจ้าและศีรษะครุ ตามที่กล่าว เครื่องดนตรีที่นำมาใช้ประกอบพิธีไหว้ครุ นอกเหนือจากเครื่องเป่าพาทย์ที่นำมาบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบคำอ่านโองการไหว้ครุ ยังคัดเลือกเครื่องดนตรีที่มีความสำคัญเช่น ม้องวงใหญ่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ม้องวงเล็ก กลองทัด มาจัดไว้ด้วย

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2547) อธิบายว่าเครื่องดนตรีแต่ละชนิดมีความสำคัญดล้นกันซึ่งเป็นตัวกำหนดการจัดวางตำแหน่งเครื่องดนตรีในวงด้วย เครื่องดนตรีที่มีความสำคัญสูงสุดของวงดนตรีไทย คือ ตะโพน ที่นักดนตรีไทยนับถือเป็นเครื่องหมายแทนองค์พระประ โคนธรรพ ดังนั้นต้องตั้งตะโพนไว้บนแท่นบูชาที่สูงกว่าเครื่องดนตรีอื่น ๆ พร้อมทั้งใช้ผ้าขาวพันรอบหุ้มตะโพนไว้ด้วย

ปรารภ แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2547) อธิบายเพิ่มเติมว่า เมื่อจัดตั้งเครื่องดนตรีครบแล้ว จึงนำผ้าขาวมาปูลาดด้านหน้าเครื่องดนตรี และด้านหน้าแท่นที่ตั้งบูชาศีรษะตามที่กล่าวในตอนต้น เพื่อจัดตั้งเครื่องสังเวย เครื่องกระยาบวชและเครื่องบูชาครู

1.2 จัดเครื่องสังเวย การจัดตั้งเครื่องสังเวยเพื่อบูชาเช่น ไหว้เทพเจ้าและครุคนตรีไทย ต้องจัดอย่างพิถีพิถันและให้ครบถ้วนตามแบบแผนที่บรรพบุรุษเคยกำหนดปฏิบัติ มิฉะนั้นสมาชิกในวงของเราจะเจ็บป่วย วงอาจไม่มีชื่อเสียงหรือไม่เป็นที่ชื่นชมของเจ้างาน จึงต้องระมัดระวังไม่ให้มีข้อบกพร่องในการจัดเครื่องสังเวยสุก (อาหารคาวหวานที่ปรุงสุกจัดเป็นเครื่องเช่น ไหว้) เครื่องสังเวยดิบ (อาหารสดคาวที่ไม่ปรุงสุก) และเครื่องกระยาบวชต่าง ๆ (เช่น แก้วละเอียด, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2547)

วงไทยบรรเลงจัดตั้งเครื่องสังเวยสุก เพื่อเช่นสรวงบูชาเทพเจ้า พร้อมเครื่องสังเวยดิบเพื่อเช่น ไหว้พระพิราพ และเครื่องกระยาบวชอันได้แก่ผลไม้และขนมหวานถวายแด่พระคเณศ และครุฑฯ นี้ ดังนี้

1.2.1 เครื่องสังเวยสุก ได้แก่

บายศรีปากชาม

2 คู่

ศีรษะสุกรสุก

1 ศีรษะ

เปิดสุกพร้อมเครื่องใน	1 ตัว
ไก่สุกพร้อมเครื่องใน	1 ตัว
ปลาช่อนหนึ่ง (มีหัวมีหาง)	1 ตัว
ปูทะเลหนึ่ง	1 จาน
กุ้งสุก	1 จาน

ขนมทองหยิบ ขนมทองหยอด ขนมฝอยทอง ขนมเม็คขนุน ขนมถ้วยฟู
ขนมชั้น หมากรพลู บุหรี่ น้ำเปล่า

รายการอาหารปรุงสุกที่จัดเช่นไหว้ตามรายการข้างบนนี้เป็นอาหารที่ใช้ถวายเทพที่ยังรับการสังเวยด้วยอาหาร ทั้งนี้เครื่องสังเวยสุกตามรายการข้างต้นยังเป็นสื่อแสดงออกถึงคติความเชื่อและมีความหมายแฝงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

บายศรีปากชาม เป็นบายศรีใช้ใบตองเย็บเป็นกระถางกรวยแหลมครอบบรรจุข้าวปากหม้อซึ่งเป็นข้าวสวยที่คัดกวาดเอาแต่ข้างบนรอบ ๆ ปากหม้อหุงข้าว คำว่า “บายศรี” หมายถึง ข้าวขวัญหรือข้าวมงคล บายศรีแต่ละชุดตกแต่งด้วยใบตองพับเป็นรูปพนม โดยพับใบตองเป็นกรวยแหลมเล็ก ๆ นำมาเรียงซ้อนทับให้เหลื่อมล้ำกันเป็นหลั่น ๆ มีขนาด 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น เป็นต้น

ความหมายที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์ของบายศรีปากชาม ได้แก่ กรวยแหลมที่ครอบบรรจุข้าวสวยอยู่กลางชามบายศรี สื่อความหมายถึง เขาไกรลาสวิมานที่สถิตของพระอิศวร ส่วนสัญลักษณ์ของชั้นที่ลดหลั่นของบายศรี 5 ชั้น 7 ชั้นหรือ 9 ชั้น แฝงความหมายเป็นปริศนาธรรมคือ บายศรี 5 ชั้น หมายถึง ธรรมชั้น 5 อันเป็นธรรมที่ทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย บายศรี 7 ชั้นหมายถึง ธรรม 7 ประการ หรือ สัมโพธิมรรค 7 ที่เป็นองค์แห่งปัญญา และบายศรี 9 ชั้นสื่อความหมายถึง มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 รวมเป็น 9 (วิรัช วิวัชนิกาวรรณ และนิภาวรรณ วิวัชนิกาวรรณ, 2533, หน้า 66-70)

ศิระสุกร เป็นอาหารที่จัดเช่นไหว้สังเวยในพิธีกรรมต่าง ๆ น่าจะเนื่องจากสุกร เป็นอาหารในชีวิตประจำวันของชาวไทยส่วนใหญ่และเป็นสัตว์ที่จัดหามาได้สะดวก การจัดเครื่องสังเวยต้องนำเครื่องในพร้อมหางของสุกรจัดวางในถาดเสมือนการถวายสุกรครบสมบูรณ์ เพื่อสื่อความหมายถึง ความอุดมสมบูรณ์

เปิด ไก่ เป็นสัตว์ปีกซึ่งทุกครัวเรือนใช้ประกอบอาหาร สมัยโบราณทุกครัวเรือนเลี้ยงเปิด ไก่ ไว้เป็นอาหาร ส่วนปลา ปู กุ้ง เป็นสัตว์น้ำที่ชาวไทยนิยมบริโภคอาหารที่กล่าวมาสามารถจัดหาได้ง่ายเนื่องจากเป็นอาหารประจำวัน จึงนำมาจัดเครื่องสังเวย (จำลอง บุญอินทร์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การสุกร เป็ด ไก่ ปลา ปู และกุ้ง เป็นเครื่องสังเวยเนื่องจากเป็นอาหารในชีวิตประจำวันของชาวไทย และเป็นอาหารที่จัดหาได้สะดวก สื่อแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์

นายประยงค์ สีนะหว้า (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า เครื่องสังเวยสุกนั้นจัดเช่นไหว้ถวายครูคนตรีไทยที่เป็นเทพหรือเทวดา เช่น พระประโคนธรรพ พระปัญจสิขร เป็นต้น รวมถึงเช่นไหว้สังเวยดวงวิญญาณของครูคนตรีที่เป็นมนุษย์ผู้ล่วงลับ อาหารชนิดต่าง ๆ ที่จัดตั้งเครื่องสังเวยนั้นปฏิบัติตามแบบอย่างที่ว่าอีก แก้วละเอียด เคยปฏิบัติ จะสังเกตได้ว่าขนมหวานที่จัดไว้นั้นล้วนมีชื่อเป็นสิริมงคล เช่น ขนมทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ที่สื่อความหมายถึงความมั่งมีเงินทอง ส่วนขนมถ้วยฟูและขนมชั้นก็เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญก้าวหน้า ความรุ่งเรือง

นันท โพรธีเยี่ยม (2523, หน้า 31) เรียกชื่อเครื่องสังเวยสุกว่า เครื่องมัจจะ-มังสาหารมีรายการอาหารสุกชนิดต่าง ๆ จัดถวายเช่นไหว้ครูเทวดาและครูมนุษย์ผู้ล่วงลับ ส่วนเครื่องสังเวยดิบเรียกว่าที่พระพิราพ รายการอาหารปรุงสุกและรายการอาหารดิบตามที่กล่าวนี้ จัดอาหารชนิดต่าง ๆ คล้ายของวงไทยบรรเลง มีรายละเอียดแตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย

1.2.2 เครื่องสังเวยดิบ ได้แก่

ศีรษะสุกรดิบ	1 ศีรษะ
เปิดดิบพร้อมเครื่องใน	1 ตัว
ไก่ดิบพร้อมเครื่องใน	1 ตัว
ปลาช่อนดิบไม่ต้องขอดเกล็ด	1 ตัว
ปูดิบ	1 จาน
กุ้งดิบ	1 จาน
เหล้าโรง หมากพลู บุหรี่ไทย	

เครื่องสังเวคิยเป็นอาหารสดคาวคิย ๆ จัดถวายพระพิราพ น่าสังเกตว่าเปิด ไก่ และปลาช่อน มีความสมบูรณ์ในรูปร่างโดยเปิดและไก่คิยต้องมีเครื่องในครบถ้วน ปลาช่อนไม่ขาดเกล็ด น่าจะเป็นคติความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ ความเต็ม (ไม่ขาด) อันสื่อความหมายเป็นสิริมงคล เครื่องสังเวคิยตามรายการข้างต้นประกอบด้วยอาหารชนิดเดียวกับเครื่องสังเวคิยแต่ไม่จัดถวายขนมหวานไทย จัดเหล้าโรงถวายแทนน้ำเปล่า

เหล้าโรง หรือเหล้าขาวเป็นเหล้าที่บ่มหมักด้วยข้าวมีสีขาว สีขาวนี้เปรียบเสมือนผิวพรรณของผู้ดีมีศักดิ์อันเป็นที่เคารพนับถือในสังคม อีกประการหนึ่งเหล้าเมื่อดื่มแล้วทำให้มีอาการเมา จิตใจร่าเริง และยังมีความเชื่อว่าเทวดาโปรดเสวยน้ำโสมหรือเหล้า จึงนิยมจัดเหล้าโรงถวายเป็นเครื่องเช่นไหว้สังเวคิยในพิธีกรรมต่าง ๆ (เยื้อง สิงโต, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546)

หมากพลูเป็นเครื่องประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ ของไทย เนื่องจากการกินหมากของคนไทยโบราณได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดีย คติอินเดียถือว่าใบพลูเป็นมงคลเนื่องจากเป็นไม้ของพระลักษมี จึงนำใบพลูและหมากมาใช้เป็นเครื่องประกอบในพิธีกรรม (ส. พลายน้อย, 2515, หน้า 441)

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การจัดเครื่องสังเวคิยประเภทอาหารสดคาวไม่ปรุงสุกถวายพระพิราพ เป็นการส่งเสริมความน่าสะพรึงกลัวและความขลังในอิทธิฤทธิ์ขององค์พระพิราพเนื่องจากอาหารคิยมีกลิ่นคาวเลือดส่งกลิ่นอบอวลผสมกับกลิ่นควันธูปสร้างบรรยากาศขลังน่าเกรงกลัว

1.2.3 เครื่องกระยาบวช หมายถึง อาหารที่ไม่ใช่อาหารสดคาว ได้แก่

ผลไม้ และขนมต่าง ๆ

บายศรีปากชาม	1 ชุด
มะพร้าวอ่อน	1 ผล
กล้วยน้ำว้า	1 หวี
อ้อย	3 ท่อน
ขนมต้มแดง	1 จาน
ขนมต้มขาว	1 จาน

ขนมคันหลาว 1 จาน

ขนมหูช้าง 1 จาน

ผลไม้ 7 ชนิด ขนมหวานชนิดเดียวกับการจัดเครื่องสังเวยสุก

เครื่องกระยาบวชเป็นของกินที่ไม่เจือด้วยของสดคาว ได้แก่ ผลไม้

ขนมหวานต่าง ๆ เพื่อเซ่นไหว้พระพินเณศ ส่วนขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ขนมคันหลาว และขนมหูช้างจัดถวายเทพชั้นสูงผู้ทรงศีลโดยเฉพาะ เครื่องกระยาบวชแต่ละชนิดมีความหมายและแฝงคติความเชื่อดังต่อไปนี้

มะพร้าวอ่อน นิยมจัดถวายเป็นเครื่องเซ่นไหว้มาแต่ดั้งเดิม เนื่องจากเป็นอาหารเริ่มแรกที่มนุษย์รู้จัก และน้ำมะพร้าวถือว่าเป็นน้ำที่บริสุทธิ์เหนือกว่าน้ำชนิดอื่น ๆ มีความหมายถึง การขจัดสิ่งไม่บริสุทธิ์ทั้งหลาย รวมทั้งลบล้างความโชคร้ายให้หมดไป (สมพิศ พุ่มไพรวลัย, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546)

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (2533, หน้า 72) กล่าวว่า กล้วยน้ำว่า นิยมจัดถวายเซ่นไหว้ในพิธีกรรม เนื่องจากกล้วยเป็นพืชที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน เช่น ใบกล้วยใช้ห่ออาหารและขนม ผลกล้วยบริโภคเป็นอาหารหวาน นอกจากนี้กล้วยออกผลเป็นเครือคราวละหลาย ๆ หวี สื่อแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์

พระราชสมุทรรังสี (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า มะพร้าว กล้วย และอ้อย เป็นเครื่องกระยาบวชสังเวยที่ขาดไม่ได้ในพิธีกรรมสำคัญ ๆ น่าจะเนื่องจากผลไม้ทั้ง 3 ชนิดเป็นพืชที่ปลูกง่าย เติบโตเร็วและเจริญงอกงามในดินทุกชนิด ทั้งมะพร้าวและกล้วยมีผลตลอดปีจึงสามารถจัดหาได้สะดวก คนโบราณจึงถือเคล็ดแสดงความหมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ ความไม่มีอุปสรรคในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพ

พระครูอาทรสมุทรคุณ (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ขนมต้มแดงขนมต้มขาว เป็นขนมที่ใช้เครื่องปรุงง่าย ๆ คือ แป้ง น้ำตาล และมะพร้าว ซึ่งชาวบ้านทั่วไปสามารถปรุงประกอบได้ง่าย นอกจากนี้สีแดงของขนมต้มแดงสื่อความหมายถึง ความเป็นสิริมงคล ส่วนสีขาวของขนมต้มขาวมีความหมายถึง ความบริสุทธิ์ จึงนิยมจัดถวายเป็นเครื่องกระยาบวชสังเวย

ผู้วิจัยมีทัศนะว่า ขนมห่มแดง ขนมห่มขาวอาจเปรียบเทียบเป็นเงินและทอง โดยสีแดงเป็นสัญลักษณ์ของทองและสีขาวสื่อความหมายเป็นเงิน ดังนั้น การจัดขนมห่มแดงขนมห่มขาวอาจสื่อความหมายถึงความมั่งมีเงินทอง

ขนมหันหลาว (กันหลาว เป็นไม้คานทำด้วยไม้ไผ่ เสียบปลายสองข้าง ใช้สำหรับหาบ ฟ่อนข้าว หรือเรียกว่า คานหลาว ก็ได้) เป็นขนมปรุงจากแป้งชนิดเดียวกับขนมห่มแดงขนมห่มขาวโดยปั้นเป็นแท่งกลม ๆ ยาวประมาณ 4-5 นิ้ว ต้มจนสุกแล้วคลุกกับมะพร้าวขูดโรยน้ำตาลทรายคลุกงากั่ว (ดนตรี トラโมท, 2537, หน้า 36)

เอื้อง สิงห์โต (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า การถวายขนมหันหลาวเพื่อเซ่นไหว้สังเวยในพิธีกรรม เนื่องจากคำว่า “กันหลาว” เป็นไม้คานหาบของที่มีน้ำหนักจึงต้องมีความแข็งแรงทนทาน ดังนั้น ขนมหันหลาวเป็นสัญลักษณ์ของความแข็งแกร่ง สามารถทนทานต่อความยากลำบากต่าง ๆ

ขนมหูช้าง เป็นขนมซึ่งใช้แป้งชนิดเดียวกับขนมห่มแดง ขนมห่มขาว และขนมหันหลาว ปั้นเป็นแผ่นกลมบางแบน ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3-4 นิ้ว นำไปต้มให้สุกแล้วคลุกด้วยมะพร้าวขูดโรยด้วยน้ำตาลคลุกงากั่ว (ดนตรี トラโมท, 2537, หน้า 38)

ชื่น แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ขนมหูช้าง ทำจากข้าวเหนียวหนึ่ง ตำคลุกน้ำตาล ผัดเป็นแผ่นบาง ๆ นำมาปิ้งให้กรอบอย่างข้าวเกรียบ มีลักษณะรูปร่างคล้ายใบหูของช้างซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่ที่ชาวไทยทั่วไปถือว่าเป็นสัตว์ที่เป็นมงคล สมัยโบราณบุคคลใดมีช้างในครอบครองบุคคลนั้นเป็นที่นับหน้าถือตาในสังคม การจัดขนมหูช้างเป็นเครื่องสังเวย น่าจะเนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของการมีอำนาจบารมี ผู้วิจัยมีความเห็นว่า บรรพบุรุษไทยสมัยโบราณมีภูมิปัญญาในการดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่อย่างจำกัดปรุงเป็นขนมห่มแดง ขนมห่มขาว ขนมหันหลาวและขนมหูช้างเพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้สังเวยในพิธีกรรม โดยใช้สื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ที่แฝงอยู่ในขนมเหล่านี้ เช่น สีแดงและสีขาว ชื่อกันหลาว ลักษณะรูปร่างของขนมหูช้าง นอกจากนี้การใช้แป้งชนิดเดียวกันปรุงเป็นขนมได้หลายชนิดตามที่กล่าวข้างต้นเป็นการประหยัดเวลา ค่าใช้จ่ายและแรงงานในการจัดเตรียม

ผลไม้ตามฤดูกาล 7 ชนิดที่นิยมจัดเครื่องกระยาบวช ได้แก่ กลัวยหอม
ทุเรียน ขนุน มะยม สับปะรด ส้มโอ และแตงโม

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (2533, หน้า 72-73)
กล่าวว่า ผลไม้ที่นิยมใช้เป็นเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวยในพิธีกรรมส่วนมากเป็นผลไม้ที่
มีชื่อสื่อความหมายเป็นสิริมงคล เช่น ขนุน มะยม เพราะคำว่า “ขนุน” มีความหมายถึง
การได้รับความสนับสนุนในการกระทำใด ๆ คำว่า “ยม” สื่อความหมายถึง การได้รับ
ความนิยมชมชอบ นอกจากนี้ลักษณะรูปร่างของผลไม้บางชนิดสื่อแสดงความหมายที่ดี
เช่น สับปะรด ผลไม้ที่มีตารอบผลซึ่งเปรียบเสมือนการสามารถมองเห็นได้รอบตัวอย่าง
กว้างไกล มีความหมายว่า ผู้ถวายสับปะรดเป็นเครื่องเช่น ไหว้ จะเป็นผู้ที่มีความรู้
กว้างขวางมองเห็นการณ์ไกลในการประกอบกิจการต่าง ๆ

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม
2546) กล่าวว่า ผลไม้ 7 อย่าง ที่จัดถวายพระภิกษุ ครุฑาภิ จะเลือกผลไม้ตามฤดูกาล แต่
ห้ามถวายมะไฟ มังคุด พุทรา ละมุด เนื่องจากชื่อเรียกผลไม้เหล่านี้มีความไม่เป็นสิริมงคล
อาทิมะไฟ คำว่า “ไฟ” คือ ความร้อนสื่อความหมายถึงความไม่ราบรื่นไม่ร่มเย็นเป็นสุข
ส่วนมังคุด พุทรา และละมุดนั้น คำว่า “คุด” “ทรา” และ “มุด” ล้วนออกเสียงสื่อความหมาย
ไปในทางไม่ส่งเสริมชื่อเสียงให้โด่งดังแก่นักคนตรี ส่วนใหญ่วังไทยบรรเลงจะเลือกจัด
ถวายผลไม้ที่มีชื่อสื่อแสดงความเป็นสิริมงคล เช่น กลัวยหอม ทุเรียน ขนุน ส้มโอ ฯลฯ

ชิน จุฑาล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า
“ป้ามาช่วยจัดเตรียมเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวย และอาหารของพิธีไหว้ครูบ้าน
อาจารย์สมาน แทบทุกปี การเลือกผลไม้ส่วนใหญ่มักเลือกผลไม้ตามฤดูกาล แต่ต้องคัด
เฉพาะผลไม้ที่คนโบราณถือเคล็ดว่า เป็นมงคล เช่น กลัวยหอม ถือเคล็ดคำว่า “หอม”
เหมือนกลิ่นหอมซึ่งเป็นที่ยินชอบของคนทั่วไป ทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีหนามแหลมคมสื่อ
ความหมายถึง ความฉลาดหลักแหลม แตงโมเป็นผลไม้ที่รสชาติหวานเย็น ซึ่งเปรียบเหมือน
ความอยู่เย็นเป็นสุขของผู้ถวาย”

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า อาหาร ขนมน และผลไม้ที่นำมาจัดเป็นเครื่องกระยา
บวชเครื่องสังเวยล้วนเป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดมาแต่สมัยโบราณ โดยยึดถือคติความเชื่อ
ความหมายและสัญลักษณ์ที่เป็นสิริมงคลแก่ผู้จัดถวาย

ชวนพิศ อิฐรัตน์ (2534, หน้า 21) กล่าวว่า สมัยโบราณการจัดถวายเครื่องสังเวยและเครื่องกระยาบวชนิยมจัดตามฐานะของงานพิธีไหว้ครู หากเป็นงานพิธีหลวงจะจัดแบบเครื่องคู่ คือจัดเครื่องสังเวยคู่ เครื่องสังเวยคืบและเครื่องกระยาบวชอย่างละ 2 สำหรับ แต่หากเป็นงานพิธีราษฎร์ทั่วไปมักจัดเป็นแบบเครื่องเดียวโดยจัดอย่างละ 1 สำหรับ

พิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีเป็นพิธีกรรมสำคัญและมีระเบียบแบบแผนที่ต้องปฏิบัติตามแบบโบราณจารย์อย่างเคร่งครัด ดังนั้น จึงต้องจัดเตรียมสิ่งของในการจัดเครื่องสังเวยให้ครบถ้วนบริบูรณ์เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่นักคนตรีไทย หากมีข้อผิดพลาดหรือบกพร่องในการจัดถวายเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวย อาจสร้างความเคียดแค้นหรือความเป็นอับมงคลแก่นักคนตรีไทย

ผู้วิจัยเข้าสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในวันพุธที่ 24 ธันวาคม 2546 เวลาเย็น ผู้วิจัยสังเกตว่า หัวหน้าวงไทยบรรเลงให้ความสำคัญกับการจัดเตรียมมณฑลพิธีเครื่องสังเวย ตลอดจนเครื่องใช้เพื่อประกอบพิธี โดย พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด ตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของทุกขั้นตอน อันสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของนักคนตรีไทยวงไทยบรรเลงในความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปี

2. วันเวลาในการประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปี การจัดพิธีไหว้ครูประจำปีของนักคนตรีไทยไม่มีหลักฐานปรากฏว่า เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยใด มีแต่ตำราพิธีไหว้ครูและการครอบโขนละคร ซึ่งสันนิษฐานว่ามีนักปราชญ์รวบรวมทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ตราเป็นตำราพิธีไหว้ครูครอบโขนละครฉบับหลวง อีกทั้งทรงให้เริ่มจัดพิธีไหว้ครูละครหลวงเมื่อ พ.ศ. 2397 โดยนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในวันพุธเวลาบ่ายแรม 14 ค่ำ เดือน 5 และจัดพิธีไหว้ครูในเวลาเช้าวันพฤหัสบดี ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 (ธนิต อยู่โพธิ์, 2516, หน้า 294, 304)

วันประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยนิยมกำหนดวันพฤหัสบดีเพราะตามคติพราหมณ์ถือว่า พระพฤหัสบดีเป็นผู้อำนวยฤกษ์และประสิทธิ์ประสาทความรู้ทั้งปวงแก่เทพยดา กล่าวโดยทั่วไปว่า พระพฤหัสบดีเป็นครูของเทวดาทั้งหลาย จึงยกย่องว่า พระพฤหัสบดีเป็นครูของทุกสาขาวิชา จึงนับถือสืบต่อกันมาว่าเป็นวันดีฤกษ์ดีในการประกอบพิธีกรรมไหว้ครูคนตรีไทย (มนตรี ตราโมท, 2523, หน้า 5)

เดือนที่ใช้ในการประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยสืบทอดมาแต่โบราณนั้นนิยมจัดพิธีไหว้ครูประจำปีในเดือนคู่ เพราะถือว่าเป็นเดือนเต็มสมบูรณ์เป็นสิริมงคล เช่น เดือน 2 เดือน 4 เดือน 6 เดือน 8 เดือน 10 เดือน 12 ส่วนเดือนที่ไม่นิยมประกอบพิธีไหว้ครูประจำปีเนื่องจากมีคติความเชื่อว่าเป็นเดือนขาดหรือไม่สมบูรณ์สื่อความหมายไม่เป็นสิริมงคล เดือนที่จัดพิธีไหว้ครูประจำปีได้คือเดือน 9 เพราะชาวไทยมีคตินิยมถือว่าเลข 9 เป็นเลขมงคลหมายถึงความเจริญก้าวหน้า (ชวนพิศ อัฐรัตน์, 2542, หน้า 50)

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า สมัยพ่อลูก แก้วละเอียด จะจัดพิธีไหว้ครูประจำปีในเดือนคู่แต่ไม่ได้กำหนดเดือนแน่นอน เมื่อวงไทยบรรเลงจัดพิธีไหว้ครูประจำปีสืบต่อมาได้กำหนดเดือนสิงหาคม (เดือน 9) ของทุกปี แต่ต่อมาเปลี่ยนจากเดือน 9 เป็นเดือน 12 เนื่องจากฝนตกชุกในเดือนสิงหาคม ส่วนวันที่จัดพิธีไหว้ครูประจำปี วงไทยบรรเลงจัดพิธีไหว้ครูในวันพฤหัสบดี ทั้งนี้จะดูฤกษ์ยามที่เป็นมงคล และต้องจัดพิธีไหว้ครูในวันพฤหัสบดีข้างขึ้นตามวันทางจันทรคติ เพราะมีความเชื่อว่าวันข้างขึ้นเป็น “วันฟู” เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรือง ความมีชื่อเสียงโด่งดังของนักดนตรี

การกำหนดวันและเดือนในการประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีสืบทอดมาแต่สมัยโบราณ มีการดูฤกษ์ยามทางจันทรคติที่ถือว่าเป็นมงคล วันที่จัดพิธีไหว้ครู คือวันพฤหัสบดี ซึ่งชาวไทยมีคติความเชื่อว่าเป็นวันครู ส่วนเดือนที่ถือว่าเป็นสิริมงคลในการจัดพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีคือเดือนคู่ที่ถือว่าเป็นเดือนเต็มสื่อความหมายถึงความสมบูรณ์ เดือนที่สามารถจัดได้ คือ เดือน 9 โดยชาวไทยมีคตินิยมถือเคล็ดคำว่า “เก้า” เป็นมงคลมีความหมายถึง ความเจริญก้าวหน้า

ผู้วิจัยมีทัศนะว่า การที่วงไทยบรรเลงกำหนดวันและเดือนที่ชาวไทยมีคตินิยมมาแต่โบราณว่าเป็นสิริมงคลเป็นวันประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปี แสดงออกถึงการสืบทอดตามแบบแผนการปฏิบัติของบรรพบุรุษ และยังส่งเสริมความนำศรัทธาของพิธีกรรมไหว้ครูคนตรีไทยประจำปี

3. ครูผู้ประกอบพิธีหรือผู้อ่านโองการไหว้ครูคนตรีไทย ในการประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีจะต้องมีพิธีกรผู้กล่าวคาถาสรรเสริญและอัญเชิญเทพเจ้า ครูคนตรีไทยผู้เป็นครูเทวดาและครูฤๅษีให้มาประชุมในมณฑลพิธีและอัญเชิญกลับเมื่อเสร็จพิธี

บุคคลที่ทำหน้าที่ดังกล่าวเรียกว่า “ผู้อ่านโองการไหว้ครู” ส่วนใหญ่มักเป็นครูอาวุโสซึ่งมีการสืบทอดเป็นสายตระกูล แต่ละสำนักดนตรีไทยจะมีจำนวนผู้รับมอบให้เป็นผู้สืบทอดการอ่านโองการไหว้ครูแตกต่างกัน (ชลิดา จันทรแก้ว, 2542, หน้า 6)

ชวนพิศ อิฐรัตน์ (2534, หน้า 22-23) กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทยหรือผู้เป็นประธานประกอบพิธีไหว้ครูและพิธีครอบไว้ว่า

3.1 ต้องเป็นครูเพศชายมีอายุไม่ต่ำกว่า 30 ปีและผ่านการอุปสมบทมาแล้ว เป็นผู้ที่มีความประพฤติดีตั้งตนอยู่ในศีลธรรมเป็นที่เคารพนับถือของบรรดาลูกศิษย์

3.2 ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางดนตรีไทยจนเป็นที่ยอมรับของบุคคลในวงการดนตรีไทย ตลอดจนได้รับการครอบเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงสุด คือ เพลงองค์พระพิราพ

3.3 ต้องเป็นบุคคลที่ได้รับมอบหมายประสิทธิ์ประสาทจากครูที่เคยทำพิธีไหว้ครูและพิธีครอบแต่เดิมให้เป็นตัวแทนในการประกอบพิธีทั้งสองอย่างดังกล่าวต่อไป

ครูสตรีผู้อ่านโองการไหว้ครูทำหน้าที่เป็นประธานประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยและพิธีครอบได้นั้นมีเพียงท่านเดียว คือ คุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง บุตรีหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เพราะได้รับมอบจากบิดา

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ผู้อ่านโองการไหว้ครูของสำนักดนตรีวงพ่อถึก แก้วละเอียด สมัยนั้น คือนายวงษ์ ร่มสุข ศิลปินผู้มีชื่อเสียงของจังหวัดสมุทรสงคราม ต่อมาเมื่อเปลี่ยนชื่อเป็นวงไทยบรรเลง มีผู้อ่านโองการไหว้ครูและทำพิธีครอบหลายท่าน เช่น ดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ เมื่อดร. อุทิศ นาคสวัสดิ์ ถึงแก่อนิจกรรม ผู้ทำหน้าที่นี้สืบมา คือ อาจารย์กาหลง ฟุ้งทองคำ หากอาจารย์กาหลง ฟุ้งทองคำ ตัดภารกิจก็จะเชิญอาจารย์สกุล แก้วเพ็ญกาศ ทำหน้าที่แทน บางปีก็เชิญอาจารย์ศิริ นักดนตรี เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูและทำพิธีครอบ

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด กล่าวเพิ่มเติมว่าครูผู้อ่านโองการไหว้ครูและทำพิธีครอบที่เอ่ยนามมาเป็นลูกศิษย์สำนักดนตรีบ้านหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ทั้งนั้น ยกเว้นอาจารย์ศิริ นักดนตรี ที่ไม่ได้เป็นลูกศิษย์ของหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) แต่ที่เชิญท่านเพราะมีความเคารพนับถือกันเป็นส่วนตัว และท่านเป็นนักดนตรีไทยชาวสมุทรสงคราม อาจารย์ศิริ นักดนตรี เป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูประจำปี

และพิธีครอบไหว้วงไทยบรรเลงหลายปีจนท่านมีภารกิจมากไม่สามารถจัดเวลาทำพิธีได้ อาจารย์อุทัย แก้วละเอียด จึงทำหน้าที่เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูและทำพิธีครอบสืบต่อมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน

มนตรี ตราโมท (2530, หน้า 8-10) กล่าวว่า แบบแผนประเพณีโบราณกำหนดหลักเกณฑ์การสืบทอดประสิทธิ์ประสาทให้คนหนึ่งผู้ใดเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูทำหน้าที่ประธานไหว้ครูคนตรีไทยและทำพิธีครอบให้แก่ศิษย์ 2 ประการ คือ

- 1) ผู้นั้นต้องได้รับครอบมอบหมายให้เป็นผู้ทำหน้าที่จากครูโดยถูกต้องตามขั้นตอน และได้รับมอบสมุดโองการไหว้ครู
- 2) พระมหากษัตริย์ทรงประกอบพิธีครอบพระราชทานให้ผู้นั้นเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครู เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพตามคติความเชื่อของชาวไทย จึงทรงพระบารมีเสมือนเทพเจ้าผู้เป็นครูแห่งศิลปะทั้งปวง

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2547) กล่าวว่า ตนเองยังไม่สามารถทำหน้าที่เป็นประธานผู้ประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยของวงไทยบรรเลง เนื่องจากยังไม่ได้รับมอบประสิทธิ์ประสาทจากอาจารย์อุทัย แก้วละเอียด เหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ ตนเองยังมีความรู้สึกว่าจะไม่มีความพร้อมบางประการ นอกจากนี้การสืบทอดในเรื่องนี้ครูจะเป็นผู้พิจารณา นักดนตรีไทยทุกคนเชื่อกันว่า ห้ามขอลโองการไหว้ครูเด็ดขาด ถ้าครูพิจารณาว่าผู้ใดเหมาะสมครูจะทำพิธีครอบมอบให้ เนื่องจากบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูต้องผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบจากครู นอกจากนี้วงการดนตรีไทยถือว่าคำอ่านโองการไหว้ครูเป็นคำราชศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดจะเอ่ยของง่าย ๆ มิได้ ตามธรรมเนียมของนักดนตรีไทยจะไม่ทำหน้าที่อ่านโองการไหว้ครูแม้ว่าได้ผ่านพิธีครอบรับมอบคำอ่านโองการจากครู หากครูยังมีชีวิตอยู่

ตามขนบธรรมเนียมของวัฒนธรรมดนตรีไทยบุคคลที่มีความสำคัญสูงสุดในการประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปี คือ ผู้อ่านโองการไหว้ครู บุคคลนี้ต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนตามขนบคนตรีไทย ครูจะพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนจะมอบกรรมสิทธิ์ให้บุคคลใดเป็นผู้สืบทอด

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การคัดเลือกบุคคลผู้สืบทอดการอ่านโองการไหว้ครูมีความเคร่งครัดอย่างยิ่ง น่าจะเนื่องด้วยบุคคลผู้นี้ทำหน้าที่เป็นประธานประกอบพิธีกรรม

ที่มีระเบียบขั้นตอนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้า เทวดา วิญญาณ อันเป็นความเชื่อที่ไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ จึงต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามแบบแผนที่โบราณจารย์กำหนดไว้ อีกประการหนึ่งผู้อ่านโครงการไหว้ครูเปรียบเสมือนพราหมณ์ผู้กล่าวบทคาถาบูชาและบวงสรวงเช่นไหว้เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของนักดนตรีไทย ดังนั้นจึงต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษ

4. ขั้นตอนพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปีของวงไทยบรรเลง ผู้วิจัยเข้าร่วมพิธีไหว้ครูดนตรีไทยของวงไทยบรรเลงเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2546 ปรากฏว่า วงไทยบรรเลงมีระเบียบขั้นตอนของพิธีกรรมไหว้ครูประจำปี 3 ขั้นตอน คือ

4.1 พิธีสงฆ์ แม้ว่าพิธีครูดนตรีไทยจะเป็นรูปแบบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และมีการอัญเชิญเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูหลายองค์ แต่ก็มีพิธีทางพุทธศาสนาเป็นหลักด้วย แม้แต่ในคำอ่านโครงการไหว้ครูซึ่งเป็นคาถาอัญเชิญครูทั้งปวงเข้ามาประทับในมณฑลพิธียังมีการสวดตั้งนโมฯ และบทสวดอื่น ๆ ของพุทธศาสนาสลับกันไปกับการอ่านบท คาถาโครงการไหว้ครู สมัยก่อนจะเริ่มพิธีสงฆ์ด้วยการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ตอนเย็นวันพุธ และถวายภัตตาหารเช้าแด่พระภิกษุในเช้าวันพฤหัสบดี ซึ่งเป็นวันประกอบพิธีไหว้ครู แต่ปัจจุบันนิยมรวบรัดจัดในวันพฤหัสบดีวันเดียว โดยจัดพิธีเจริญพระพุทธมนต์เช้าและถวายภัตตาหารเช้า เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์จึงประกอบพิธีกรรมไหว้ครู (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2516, หน้า 21-22)

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 24 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า สมัยพ่อตึก แก้วละเอียด จัดพิธีสวดมนต์เย็นก่อนในตอนเย็นวันพุธ โดยวงปี่พาทย์บรรเลงเพลงชุดโหมโรงเย็นเพื่อเป็นสิริมงคล เมื่อพระสงฆ์เดินทางกลับวัดแล้วบรรดาลูกศิษย์ก็จะช่วยกันจัดเตรียมมณฑลพิธี สมัยต่อมาเมื่อเป็นวงไทยบรรเลงก็ยังจัดพิธีสวดมนต์เย็นในตอนเย็นวันพุธ และนิมนต์พระสงฆ์ฉันเช้าในวันพฤหัสบดี แล้วจึงเริ่มพิธีไหว้ครู ปัจจุบันจัดทำในวันพฤหัสบดีวันเดียว เนื่องจากลูกศิษย์ส่วนใหญ่ติดภารกิจจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับสังคมยุคนี้

วงไทยบรรเลงจัดพิธีสงฆ์ในวันพฤหัสบดีตอนเช้าโดยนิมนต์พระภิกษุจำนวน 9 รูปมาเจริญพระพุทธมนต์เช้าเวลาประมาณ 07.00 นาฬิกา มีการจัดตั้งโต๊ะหมู่บูชาพร้อมเครื่องบูชาตั้งพระพุทธรูปไว้ด้านขวามือของพระภิกษุ พร้อมทั้งวางด้ายสายสิญจน์

จากพระภิกษุเวียนรอบห้องโถงมณฑลพิธี ทั้งนี้สายสัญญาณที่เวียนไปจะกลับมาจบลงที่องค์พระพุทธรูป และนำด้วยสายสัญญาณที่เหลือใส่พานวางไว้ตรงหน้าพระภิกษุรูปแรก เพื่อให้เจริญพระพุทธมนต์ขณะทำน้ามนต์เพื่อประพรมแก่บรรดาผู้เข้าร่วมพิธี จากนั้นพระภิกษุนั้นภัตตาหารเช้า หลังจากเสร็จภัตตกิจลูกศิษย์ที่มาร่วมพิธีทำพิธีอุทิศส่วนกุศลแด่ครูคนตรีไทยที่เป็นมนุษย์ผู้ล่วงลับ เสร็จพิธีสงฆ์จึงเริ่มพิธีกรรมไหว้ครู

4.2 พิธีไหว้ครู เมื่อเสร็จจากพิธีสงฆ์อาจารย์อุทัย แก้วละเอียด ผู้อ่าน โองการไหว้ครูทำหน้าที่ประธานประกอบพิธีไหว้ครู นุ่งห่มผ้าขาวเข้านั่งประจำที่ประธานในมณฑลพิธี เริ่มประกอบพิธีไหว้ครูตามลำดับขั้นตอนดังนี้

4.2.1 อัญเชิญและบูชาเทพเจ้า ดุริยเทพ ครูฤาษีและครูมนุษย์ผู้ล่วงลับ

1) เวลา 09.00 นาฬิกา เริ่มพิธีโดยประธานจตุรปูเทียมนบูชาพระรัตนตรัย ขณะที่ประธานจตุรปูเทียนเครื่องปี่พาทย์บรรเลงเพลงสาธุการเพื่อแสดงการบูชาพระพุทธเจ้า ประธานและผู้เข้าร่วมพิธีตั้งนโม 3 จบ เครื่องปี่พาทย์บรรเลงเพลงพระเจ้าเปิดโลก จากนั้นประธานสวดบทชุมนุมเทวดาผู้เข้าร่วมพิธีมีต้องกล่าวตามด้วยบทหลักแก้ว

สักเค กาเม จะรูปะ คิริติขะระตะเถ จันตะลิกเข วิมานะ ทีเป
รัฏฐะ จะคามะ ตะรุวะนะกะหะเน เกหะวัตถุมหิ เขตเต ภูมมา จายันตุ เทวา ชะละละละ
วิสาเม ยักกะคันธัพพะนาคา ตัญจันตา สันติเก ยัง มุนีวะระวะจะนัง สาธะโว เมสุณันตุ

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา

คำแปล ขอเหล่าเทพยดาผู้สิงสถิตอยู่บนสรวงสวรรค์ ภูเขา วิมาน
เกษสถาน และที่สวนไร่นา พร้อมเหล่าเทพยดาผู้สิงสถิตอยู่ในแม่น้ำ มหาสมุทร ยักษ์
และเหล่าคนธรรพ์ จงมาร่วมฟังธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐเถิด

ท่านผู้เจริญ บัดนี้ เป็นเวลาฟังธรรมแล้ว

ท่านผู้เจริญ บัดนี้ เป็นเวลาฟังธรรมแล้ว

ท่านผู้เจริญ บัดนี้ เป็นเวลาฟังธรรมแล้ว

เมื่อจบบทชุมนุมเทวดา เครื่องปี่พาทย์บรรเลงเพลงตระสันนิบาต

2) ลำดับต่อไปประธานกล่าวนำถวายดอกไม้ธูปเทียนบูชาพระว่า

อิมัง อักคี พาหุบุปผัง อะหังตีเต ทัตตะวา อะสีติ สัพพะโก
 กิโย อะภิรุโป มหาปัญโญ พาเลนโต ปิตะกะตะนัง นิพานัง ประมะมังสุขัง
 ทุตติยัมปิ อักคีพาหุบุปผัง อะหังตี เตทัตตะวา อะสีติ สัพพะ
 โกกิโย อะภิรุโป มะหาปัญโญ พาเลนโต ปิตะกะตะยัง นิพานัง ประมะมังสุขัง
 ตะติยัมปิ อักคีพาหุบุปผัง อะหังตี เตทัตตะวา อะสีติ สัพ-
 พะโกกิโย
 อะภิรุโป มะหาปัญโญ พาเลนโต ปิตะกะตะยัง นิพานัง
 ประมะมังสุขัง”

คำแปล ขององค์พระพุทธเจ้าผู้มีรูปร่าง มีปัญญาล้ำเลิศ ผู้ทรงไว้ซึ่ง
 พระนิพพานอันเป็นความสุขขั้นสูงสุด ข้าพเจ้าขอน้อมถวายดอกไม้ธูปเทียนเป็นเครื่อง
 บูชาขอพระองค์ประทานสิ่งที่เป็นมงคล สิ่งที่ยปรารถนาของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วยเถิด

เมื่อประธานกล่าวถวายดอกไม้ธูปเทียนจบลง ผู้ช่วยประธานใน
 พิธีจุดธูปแจกแก่ผู้เข้าร่วมพิธีคนละ 1 ดอก เพื่อกล่าวอธิษฐานบูชากรรมนุญผู้ล่วงลับ

3) บทบูชาและขอพรพระรัตนตรัย บุพการีและครูบาอาจารย์ ประธาน
 อ่านโองการไหว้ครูเพื่อสรรเสริญคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณ-
 พระอุปัชฌาย์ คุณครูบาอาจารย์ขอให้มีความสุขพ้นจากเคราะห์ปราศจากโรคภัยรอดพ้น
 จากภัยอันตรายทั้งปวง และขอให้มีลาภ ดังบทอ่านโองการไหว้ครูว่า

นะโม ข้าพเจ้าขอนมัสการ มือแห่งข้าพเจ้าสิบนิ้วยกขึ้น
 เหนือคิ้ว บูชาพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าจะทำการสิ่งใด ๆ ขอให้ประสิทธิ์ทุกอัน พระพุทธคุณนัง
 พระธรรมะคุณนัง พระสังฆะคุณนัง บิดาคุณนัง มารดาคุณนัง คุณครู คุณพระอุปัชฌายะ
 คุณพระอนุสาวนาจารย์ คุณพระกรรมวาจา คุณพระกัมมะสถาน คุณพระรัตนตรัย แก้ว
 ทั้งสามประการ คุณครูบาอาจารย์ ที่ท่านได้สั่งสอน สาระศักดิ์สิทธิ์ ราชเลขยัน พระพุทธะ-
 คุณนัง พระธัมมะคุณนัง พระสังฆะคุณนัง สารพัดเคราะห์ สารพัดโรค สารพัดภัย
 สารพัดภัย อุปัทวะอันตราย อย่าได้มี จงวินาศสันติ สิทธิเดช โชชัยโยนิจจิง สิทธิลาภ
 นิรันดะรัง สัพพสุขัง ประสิทธิเม ประสิทธิเต”

คำแปล ข้าพเจ้าขอนมัสการบูชาพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐจงประทาน

ความสำเร็จในกิจการทั้งปวงแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของพระพุทธองค์ คุณของพระธรรมคำสั่งสอน คุณของพระสงฆ์ผู้ที่เป็นที่พึ่ง คุณบิดมารดา คุณครู อุปัชฌาย์อาจารย์ จงมาคุ้มครองปกป้องเป่าเสียดภัยโร ขอให้ทุกข์โรคโรครุบัติวันตราจง พินาศ ขอสิ่งที่เป็นมงคล ความสำเร็จ ความสุข ลาภ ชัยชนะ จงมีแก่ข้าพเจ้าตลอดกาล

เมื่อประธานอ่านโอองการไหว้ครุบทนี้จบทุกคนกราบ เครื่องปีพาทย์ บรรเลงเพลงโหมโรงสังฆะอันพันละน้อย คือ เพลงชุดเดียวกับเพลงชุดโหมโรงเย็น แต่ บรรเลงเพลงสั้น ๆ ไม่จบในแต่ละเพลง ในขณะที่ดนตรีบรรเลงเพลงโหมโรงสังฆะอัน พันละน้อยนั้น ปรากฏว่า นายเอื่อง สิงโต ลูกขึ้นออกทำรำโดยปิดตำราทำตัวพระได้สง่า สวยงามมาก เมื่อรำเสร็จก็ร้องไห้แล้วล้มลงนอน ลักครู่กลับมามีอาการปกติ

จง สีนุญเรื่อง (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า “พี่เชื่อว่าวิญญาณครูเข้าประทับร่างลุงเอื่องขณะที่ลูกขึ้นยืนปิดตาออกทำรำตัวรำ”

เอื่อง สิงโต (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ตนเองไม่รู้สีกตัวว่าเกิดอะไรขึ้น และจำไม่ได้ว่า ลูกขึ้นยืนปิดตาออกทำรำตอนไหน ปกติ ตนเองไม่เคยฝึกหัดการรำแบบนี้มาก่อน

4) บทกล่าวบูชาและอัญเชิญเทพเจ้า ได้แก่ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม และเทวดาทั้งหลาย เข้าสู่มณฑลพิธี

ประธานอ่านโอองการไหว้ครุกล่าวบูชาพระชินศรี พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม เทวดา บิดามารดา และครูอาจารย์ เพื่อขอให้ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนมีแต่ ความร่มเย็นเป็นสุข ประธานกล่าวบทโอองการไหว้ครุบทนี้ 3 ครั้งว่า

ศรี ๆ วันนี้เป็นวันดี ขอให้เจริญศรีสุขสวัสดิ์ ตั้งใจประติ- พัตร์ นมัสการพระชินศรี ยอกรขึ้นเหนือเกล้าประณตนี้วคฺยฎิ คุณพระปกเกศิ ทุกคำเข้า เพรางาย หนึ่งข้าจะไหว้พระอิศวรและพระนารายณ์ ไหว้เทวดาทั้งหลาย ไหว้ทั้งบิดาและ มารดา ไหว้ครูและอาจารย์ที่ท่านได้สั่งสอนมา ขอคุณครูจงรักษาให้ข้าอยู่เย็นเป็นสุข

เมื่อบทโอองการไหว้ครุดังกล่าวจบลงทุกคนกราบ ดนตรีบรรเลง เพลงกลม เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์และเพลงตระสันนิบาต

5) บทอัญเชิญพระปัญจสีขร ประธานอ่านโอองการเพื่ออัญเชิญพระ- ปัญจสีขรขอพรและขอขมาหากทุกคนได้กระทำความผิดสิ่งใดผิดพลาดต่อท่านพร้อมทั้ง

ถวายเครื่องสังเวทต่อท่าน ดังบทโอองการไหว้พระปัญจสีขรว่า

ข้าพเจ้าขออัญเชิญเทพบุตรพระปัญจสีขร ครั้งเมื่อขึ้นเฝ้า
พระอิศวรกำชับสั่ง ให้เทพบุตรและเทวดาสुरกัญญา ที่ได้บำเรอพระจุพามณี บำเรอ
มโหรสพ บำเรอเครื่องคืดสีตีเป่า ขับร้องฟ้อนรำกังสดาล บันเพาะวัฏฏียางค์คนตรี ข้าพเจ้า
ขอเชิญท่านมาในครั้งนี้ให้พร้อม เพื่อขอขมาอภัยแห่งท่าน ด้วยวจีกรรม กายกรรม มโนกรรม
ที่ข้าพเจ้าได้ผิดประมาทพลาดพลั้งสิ่งหนึ่งประการใดก็ดี ขอให้เป็นอโหสิแห่งข้าพเจ้าเถิด
ข้าพเจ้าขอนมัสการ ถักการบูชาด้วยมาลาและมาลัย ข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียนของหอม
เป็นที่เคารพแห่งข้าพเจ้าและบรรดานักเลง ที่ได้เรียนรู้เครื่องเล่นสิ่งเหล่านี้ ข้าขอถวาย
บายศรีและศิระสุกรเปิด ไก่เหล้าข้าวชัยบาล เปรี๊ยะหวานเต็มคาวทั้งปวงนี้ ข้าจะขอพร
แห่งท่าน ให้เป็นศรีศิริสวัสดิ์มงคล ชัยยะ ชัยยะ สุขะ สุขะ สถาปณสถานพร สโมสรมมเย็น
เป็นสุข ขอให้ข้าอยู่เย็นเป็นสุขทุก ๆ ถ้วนหน้าแต่บรรดาที่ได้มาเคารพนมัสการแห่งท่าน
ขอกรรมสิทธิ์แก่ข้าพเจ้า จงมีความสุขและความเจริญโดยทั่วหน้ากัน สาธุ!

อธิบายคำศัพท์ 1) พระจุพามณี เป็นชื่อพระธาตุเจดีย์บรรจุพระ-
เกศธาตุของพระพุทธเจ้าอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ 2) บันเพาะวัฏฏ คือ กลองสองหน้าขนาด
เล็กชนิดหนึ่ง มีหลักอยู่ตอนบนผูกด้วยห้อยลงมาทางหน้ากลองใช้ไก่วางให้ตมแกว่งกระทบ
หน้ากลองทั้งสองข้าง 3) นักเลง คือ ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในที่นี้หมายถึง
นักดนตรีไทย 4) ข้าวชัยบาล คือ ข้าวเพื่อความมีชัย หมายถึง ข้าวขวัญหรือข้าวมงคลซึ่ง
เป็นข้าวสวยปากหม้อที่ครอบบรรจุในยอดบายศรีปากชาม

บทกล่าวอัญเชิญพระปัญจสีขรบทนี้แสดงถึงความเชื่อตามคำรา-
บางเล่มว่าพระปัญจสีขรเป็นเทวดาผู้มีหน้าที่คืดพิณประจำองค์พระอิศวร (ศ. พลายน้อย,
2544, หน้า 244) นอกจากนี้ ยังอัญเชิญเหล่าเทพดาและบรรดานางอัปสรที่เฝ้ารักษา
พระธาตุเจดีย์จุพามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ รวมทั้งหมู่เทวดาและนางฟ้าผู้มีหน้าที่ขับร้อง
ฟ้อนรำและบรรเลงดุริยดนตรีลงมาสู่มณฑลพิธิ

จากนั้นทุกคนกราบลงพร้อมกันและดนตรีบรรเลงเพลงช้าเพลง
เร็ว เพลงตระเชิญเครื่องสักการบูชาถวายพระปัญจสีขรมีดอกไม้และเครื่องหอม นำเป็น
เพราะพระปัญจสีขรซึ่งเป็นคนธรรพ์ผู้ถือกำเนิดและอาศัยอยู่ภายในต้นไม้ที่มีกลิ่นหอม
การถวายเครื่องบูชาด้วยดอกไม้และเครื่องหอมย่อมเป็นที่พึงพอใจแก่พระปัญจสีขร

ศ. พลายน้อย (2544, หน้า 244) กล่าวว่า ตามหนังสือปรมัตถ์โชติกะ พระปัญญาสิขร เป็นคนสรรพเทวคาที่กำเนิดอยู่ภายในต้นไม้ที่มีกลิ่นหอมซึ่งอาศัยอยู่ภายใน ต้นไม้นี้ตลอดไป แม้ว่าต้นไม้จะผุพังหรือถูกพายุพัดโค่นล้ม คนสรรพก็ยังคงถึงสถิตติดอยู่กับซากต้นไม้ดังกล่าว

6) บทอัญเชิญพระวิษณุกรรม พระปัญญาสิขร และพระประโคนธรรพ ประธานอ่านโอองการไหว้ครูอัญเชิญพระวิสสุกรรม พระปัญญาสิขร และพระประโคนธรรพ พร้อมกันทั้ง 3 องค์เข้าสู่มณฑลพิธีว่า

นะโม นมัสการ ข้าขอกราบกราน ไหว้เทพไททั้ง 3 พระองค์ พระวิษณุกรรมผู้เรืองฤทธิ์ ท่านได้ประสิทธิ์สาปสรรเครื่องเล่นสิ่งสารพันในได้หล้า อีก ท่านเทวคา พระปัญญาสิขร พระกรเธอถือพิณ ดัดลือลั่นดังเสนาะสนั่น อีกทั้งพระประโคนธรรพ พระครูเฒ่า พระคุณท่านนั้นเล่าสืบต่อ ๆ กันมาจนถึงทุกวันนี้ ข้าขออัญชลี อัญเชิญ ท่านมารับเครื่องกระยาบวชและเครื่องสังเวณ ณ สถานที่นี้

นักดนตรีไทยทั่วไปมีความเชื่อว่า พระวิษณุกรรม พระปัญญาสิขร และพระประโคนธรรพ คือ ดุริยเทพหรือครูเทวคาแห่งดุริยางค์ดนตรี 3 องค์ที่สำคัญ ด้วยมีความเชื่อว่า พระวิษณุกรรมเป็นเทพเจ้าแห่งการช่างคือผู้สร้างสรรค์เครื่องดนตรี นานาชนิดเพื่อบรรเลงการดนตรีในโลกมนุษย์ พระปัญญาสิขรเป็นเทวคาผู้มีความเป็นเลิศทางการคิดพิณ เสียงพิณของท่านมีความไพเราะเป็นที่เลื่องลือ พระประโคนธรรพ คือ เทวคาผู้คิดประดิษฐ์พิณอันแรกในโลก จึงได้นามว่า ประโคนธรรพ หรือยอดแห่งคนสรรพ ผู้เป็นครูของบรรดาคนสรรพ

เครื่องกระยาบวชเป็นเครื่องเช่นไหว้ประเภทผลไม้และขนมหวาน จัดถวายแด่พระฤๅษีผู้ทรงศีลที่ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ พระประโคนธรรพคือพระนารทมุณี (ฤๅษีนารอด) ดังนั้น จึงต้องจัดเครื่องกระยาบวชถวาย ส่วนเครื่องสังเวณซึ่งเป็นอาหาร คาวหวานที่ปรุงสุกแล้ว ถวายแด่พระวิษณุกรรมและพระปัญญาสิขร

ประธานกล่าวบทโอองการนี้ 3 ครั้ง จบลงทุกคนกราบ ดนตรี บรรเลงเพลงตระเขิญ เพลงบาทสกุณีและตระพระประโคนธรรพ

7) บทโอองการไหว้ครูอัญเชิญครูฤๅษี 7 คน และเทพยดาทั้งปวง ประธานอ่านบทโอองการไหว้ครูอัญเชิญครูฤๅษีทั้ง 7 คนพร้อมทั้งเทพยดาทั้งหลายให้เข้ามายัง

มณฑลพิธี เพื่ออำนวยการและกำจัดการเสด็จจัญไร ปัดเป่าทุกข์ โศกโรคภัยอันตรายและ
อุบัติเหตุทั้งปวงให้สลายไป และขอจงมีแต่โชคลาภความสุขความเจริญดังต่อไปนี้

ข้าขออัญชลี ขออัญเชิญพระฤๅษีทั้ง 7 คน จงมาช่วยอวย
พรแก่ข้าพเจ้าทั้งผองนี้ ศรีศิริสิทธิฤทธิ์ เค โษชัย เคะพระเลิศดริย ประสิทธิ์ด้วยพรมงคล
ข้าขออัญเชิญเทพทุกสถานเบื่องบน อยู่ทุกแห่งแหล่งสกล จงมาคุ้มกัน เสด็จจัญไร สัพพะ
ทุกข์ สัพพะโสภ สัพพะโรค สัพพะภัย อุปทเวอันตรายอย่าได้มี วินาศสันติ สิทธิเค โษ
ชัยโยนิจจิง สิทธิลาโก นิรันดะรัง สัพพะสุขขัง ประสิทธิเม”

คำแปล ข้าพเจ้าขอกราบอัญเชิญพระฤๅษีทั้ง 7 คน คือ โคตม
ภรทราช วิศวามิตร ชมทักนิ วสิษฐ์ กัศยป และอัคริ จงมาอำนวยการให้แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
ในมณฑลพิธีแห่งนี้ จงประสบแต่ความสำเร็จ และข้าพเจ้าขออัญเชิญเทพดาเบื่องบนผู้
สถิตอยู่ในทุกแห่งหน จงคุ้มครอง และขอให้เสด็จจัญไร ทุกข์ โศก โรคภัยทั้งหลาย
และสิ่งเป็นอุปัทวันตรายจงพินาศ และขอสิ่งที่เป็นมงคล ลาภ สุข ความเจริญ และ
ชัยชนะจงมีแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายชั่วกาลนาน

ฤๅษี 7 คน หรือสप्तตะฤๅษีว่า เป็นบุตรของพระพรหมที่เรียกว่า
มานะสาบุตร (มนัสบุตร) หมายถึง ผู้ถือกำเนิดแต่มน (โดยนิก) แห่งพระพรหม สप्तตะ-
ฤๅษีนี้ปรากฏอยู่บนท้องฟ้าเป็นดาว 7 ดวงที่ชาวไทยเรียกว่า “หมู่ดาวจระเข้” หรือ
“ดาวฤกษ์” ฤๅษีทั้ง 7 คนมีประวัติดังต่อไปนี้ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,
2547, หน้า 140)

1) ฤๅษีโคตม สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2510, หน้า
3984-3985) กล่าวถึง ประวัติของฤๅษีโคตมว่า ฤๅษีโคตม คือ เจ้ากรุงสาเกตที่ออกบวชเป็น
ฤๅษีเนื่องจาก ไม่มีโอรสและธิดาสืบราชตระกูล เมื่อครองเพศเป็นฤๅษีได้ทำพิธีขอบุตรโดย
ร่ายเวทมนตร์เสกบังเกิดหญิงสาวนางหนึ่งชื่อว่า นางกาลอัจนา จึงอยู่ด้วยกับนางจนมี
ธิดาชื่อว่า นางสาวหะ ครั้นเมื่อฤๅษีเข้าป่าหาผลไม้เป็นอาหาร พระอินทร์ลงมาเป็นผู้กับ
นางกาลอัจนา จนนางให้กำเนิดบุตรชายมีสีกายเหมือนพระอินทร์ ฤๅษีเข้าใจว่า เป็นบุตร
ของตนก็รักใคร่ ต่อมาฤๅษีเข้าป่าอีกพระอาทิตย์ลงมาสมสู่กับนางกาลอัจนาและมีบุตร
ชายด้วยกัน ฤๅษีหลงผิดคิดว่าเป็นลูกตนเอง วันหนึ่งฤๅษีและลูกทั้งสามไปสร่งน้ำคงคา
โดยฤๅษีอุ้มลูกคนเล็กด้วยมือขวา ส่วนมือซ้ายจูงนางสาวหะและให้ลูกคนกลางซึ่งเป็น

ลูกพระอินทร์ชี้หลัง นางสาวหะมีความน้อยใจบิดามากจึงบ่นว่าที่ลูกคนอื่นอุ้มชูให้ชี้หลัง ส่วนลูกตัวเองให้เดิน ฤๅษีจึงซักถามนางสาวหะจนรู้ความจริงเรื่องชายชู้ของนางกาล อัจณา ฤๅษีโกรธมากจึงตั้งจิตอธิษฐานว่าจะโยนเด็กทั้ง 3 คนลงแม่กองคา ถ้าเด็กคนใดเป็น ลูกของตนขอให้ว่ายน้ำกลับมาได้ หากมิใช่ลูกตนจงหายไปเป็นลิงป่า ปรากฏว่า นาง สาวหะเป็นลูกคนเดียวที่สามารถว่ายน้ำกลับมา จากนั้นฤๅษีอุ้มนางสาวหะกลับภูฏีและ สาปให้นางกาลอจนาจลายเป็นก้อนหิน นางกาลอจนาโกรธมากจึงสาปให้นางสาวหะยืน ขาเดียวเหนียวกินลมในป่าที่เชิงเขาจักรวาล จนเมื่อมีบุตรเป็นพญาวานรจึงพ้นคำสาป

2) ฤๅษีภรทราช หรือภรทวาช ฤๅษีภรทราชมีประวัติสั้น ๆ ว่า ท่าน เป็นฤๅษีผู้สดับและสั่งสอนต่อพระคัมภีร์ฤคเวทอันเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุด มีบทสรรเสริญ เทวดาและบนขอให้เทพคาช่วยกำจัดภัยต่าง ๆ โดยบทสรรเสริญในคัมภีร์ฤคเวททุกบทมี นามฤๅษีผู้ได้ศึกษามาสั่งสอนต่อ คือ ฤๅษีภรทราช ฤๅษีวิศวามิตร และฤๅษีวสิษฐ์ (พระบาท- สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2547, หน้า 182)

3) ฤๅษีวิศวามิตร นามของฤๅษีคนนี้แปลว่า “ เป็นมิตรทั่วไป” มีชาติ ตระกูลเป็นกษัตริย์โดยกำเนิด คัมภีร์ฤคเวทกล่าวว่า เป็นโอรสของท้าวฤคิก แต่ต่อมา กล่าวกันว่า เป็นโอรสแห่งพระคาถินหรือพระคาธิ กษัตริย์ผู้ครองนครกันยภพ

ฤๅษีวิศวามิตรเป็นพระมหากษัตริย์ แต่ปรารถนาอยากเป็นพราหมณ์ แต่พระวสิษฐ์มุนีเอกอัครพรหมฤๅษีหัวหน้าของชาติพราหมณ์คัดค้านอย่างแข็งขัน จึง เกิดวิวาทและรบกันด้วยกำลังกายและพลังอิทธิฤทธิ์ พระวิศวามิตรมุ่งบำเพ็ญบารมีจน แก่กล้าขึ้นเป็นลำดับ ด้วยมุ่งหมายจะเป็นพรหมฤๅษี ระหว่างที่พระวิศวามิตรบำเพ็ญตบะ นั้นเป็นที่เดือดร้อนแก่เหล่าเทวดา พระอินทร์จึงส่งนางเทพอัปสรเมณฑาลงมาทำลายการ บำเพ็ญเพียรของพระวิศวามิตร ในที่สุดพระวิศวามิตรคบะแตกและได้เสียดกับนางเมณฑาจน มีริดา คือ นางศกุนตลา พระวิศวามิตรมีความละอายแก่ใจจึงอ้อนวอนให้นางเมณฑากลับ ขึ้นสู่สวรรค์ จากนั้นพระองค์ก็มุ่งบำเพ็ญตบะต่อไปอีกพันปี

หนังสือรามายณะกล่าวว่า ในที่สุดบรรดาเทวดาไปอ้อนวอน พระวสิษฐ์มุนีพรหมฤๅษีให้ยอมรับรองพระวิศวามิตรตั้งเป็นพรหมฤๅษี พระวสิษฐ์ตกลง ตามคำอ้อนวอนของเทวดา พระวิศวามิตรได้เป็นพรหมฤๅษีสมปรารถนา

กาลสมัยที่ท้าวทศรถครองนครศรีอโยธยานั้น พระวชิรฐ์เป็น
พราหมณ์ปุโรหิตประจำพระองค์ มีความสัมพันธ์ที่ดีกับพระวิศวามิตรจนพระวิศวามิตร
ขอให้พระรามและพระลักษมณ์ไปช่วยปราบกานาสูร จากนั้นพระวิศวามิตรกลายเป็น
พระอาจารย์ของพระรามและพระลักษมณ์ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,
2547, หน้า 146)

4) ฤๅษีชมทักนิหรือฤๅษีมัทธกนิเป็นบุตรของฤๅษีฤๅชิกและนางสัตยวดี
มีชานามว่า นางเรณุกา ธิดาของเจ้าประเสนะชิตเจ้าเมืองเกาศึก ฤๅษีชมทักนิและนาง
เรณุกามีโอรส 5 องค์ องค์สุดท้ายชื่อ ปรศุราม เป็นคนเก่งกล้าไม่กลัวใคร ต่อมาฤๅษี
ชมทักนิรู้สึกระแวงว่า นางเรณุกามีใจยินดีในชายอื่นจึงสั่งให้โอรสองค์แรกฆ่าพระมารดา
แต่โอรสไม่ปฏิบัติตามจึงสาปให้โอรสองค์นี้วิกลจริต จากนั้นฤๅษีชมทักนิสั่งให้โอรส
องค์อื่น ๆ อีก 3 องค์ฆ่านางเรณุกา แต่ไม่มีโอรสองค์ใดฆ่าพระมารดา ฤๅษีชมทักนิโกรธ
มากจึงสาปให้โอรสทั้งสามองค์วิกลจริต เมื่อปรศุรามกลับมาและกลัวคำสาปของบิดาจึง
ปฏิบัติตามคำสั่งฆ่าพระมารดาสิ้นพระชนม์ ฤๅษีชมทักนิมีความพึงพอใจมากอนุญาตให้
ปรศุรามขอพรตามที่ปรารถนา ปรศุรามจึงขอพร 3 ประการ คือ (1) ขอให้พระมารดาฟื้น
คืนชีพ (2) ขอให้พระเชษฐาทั้ง 4 องค์กลับมามีสติคิดดั้งเดิม (3) ขอให้ตนเก่งกล้าในการรบ
อย่าพ่ายแพ้แก่ผู้ใด ฤๅษีชมทักนิให้พรตามความปรารถนาของปรศุรามทุกประการ

ต่อมาท้าวอรชุนเจ้าผู้ครองนครมหิষบดียุมีแขนพันแขนและมี
เดชานุภาพมาก ออกล่าสัตว์จนเดินทางไปถึงอาศรมของฤๅษีชมทักนิ เวลานั้นนางเรณุกา
อยู่เฝ้าอาศรมเพียงลำพัง ท้าวอรชุนบังคับเอาลูกโคของฤๅษีชมทักนิ ทั้งยังโค่นทำลายต้นไม้
รอบ ๆ อาศรมเกือบหมด ครั้นปรศุรามทราบความก็โกรธแค้นออกติดตามไปสังหาร
ท้าวอรชุนจนสิ้นชีพ ฝ่ายโอรสของท้าวอรชุนเคืองแค้นปรศุรามที่สังหารบิดาจึงออกตาม
หาปรศุรามเมื่อเดินทางถึงอาศรมของฤๅษีชมทักนิไม่พบปรศุราม โอรสท้าวอรชุนจึง
ปลิดชีพฤๅษีชมทักนิเป็นการแก้แค้นแทน ต่อมาปรศุรามกลับมาพบศพบิดาก็โศกเศร้า
เสียใจ ประกาศสาบานเป็นศัตรูกับกษัตริย์โจพาลทั้งหลาย โดยสังหารกษัตริย์หมดโลก
ถึง 21 ครั้งจึงหายโกรธแค้น (สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (เล่ม 10), 2518,
หน้า 6018-6022)

5) ฤๅษีวสิษฐ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2547, หน้า 145) กล่าวถึง ประวัติของฤๅษีวสิษฐ์ว่า ฤๅษีวสิษฐ์เป็นพรหมฤๅษีหัวหน้าของชาติพราหมณ์ หนังสือรามายณะเรียกว่าโอรสพระพรหมดำรงตำแหน่งปุโรหิตประจำพระองค์ทำวทศรฤๅษีวสิษฐ์มีชื่อนามว่า อรุณรติ บทสรรเสริญในพระคัมภีร์ฤคเวทกล่าวนามพระฤๅษีวสิษฐ์ว่า เป็นหนึ่งในฤๅษี 3 คนที่ศึกษาพระคัมภีร์และสั่งสอนสืบต่อมา

6) ฤๅษีกัศยปหรือกศป เป็นเทพมุณีที่มีนามปรากฏมาแต่สมัยไตรเพท และถือเป็นพระผู้สร้างองค์หนึ่งจึงมีนามว่า “พระประชาบดี” หมายถึง ผู้เป็นใหญ่แห่งประชา เพราะเป็นผู้สร้างเทวดามนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลาย ฤๅษีกัศยปสถิตอยู่ ณ เหม-ภูฏบรรพต ซึ่งเป็นภูเขาเทือกยาวตั้งอยู่เหนือภูเขาหิมาลัย

ตามหนังสือรามายณะ มหาภารตะและปุราณะ กล่าวว่า พระกัศยปเป็นโอรสของพระมาริจิมุณีผู้เป็นมานัสบุตร คือ บุตรผู้เกิดแต่มนในแห่งพระพรหม นอกจากนี้ยังมีข้อสมมติว่า ฤๅษีกัศยปเป็นผู้รจนบทสรรเสริญต่าง ๆ ในพระคัมภีร์ฤคเวทหลายตอน ฤๅษีกัศยปมีพระอภิติเป็นอัครมเหสี และได้ธิดาของพระทักษะประชาบดีเป็นชายอีก 12 องค์

รามายณะและวิญญปุราณะ กล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งพระวิญญูวตารเป็นวามน (วามนาวตาร) เป็นคนเดียวนั้น พระองค์เป็นบุตรแห่งนางอภิติและพระกัศยป รูปของฤๅษีกัศยปนิยมเขียนให้มีเครื่องทรงอย่างเทพฤๅษี คือ มุ่นเกศา หรือโพกผ้าเป็นรูปขลุ่ย นุ่งห่มด้วยผ้าขาวที่เรียกว่า ผ้าโฆมพัตต์ มีประจำคอลลึงคอ มีสร้อยขนวมและทองกร ถือไม้เท้า (พระยาสังฆาภิรมย์, 2517, หน้า 163-166)

7) ฤๅษีอัคริ ตำราบางเล่มกล่าวว่า ฤๅษีอัคริ หรือฤๅษีอัคริ เป็นผู้รจนบทสรรเสริญบางบทในพระคัมภีร์ฤคเวท เชื่อกันว่าฤๅษีอัคริ คือ บุคคลแรกที่นำอารยธรรมของชาวอารยันไปเผยแพร่ยังดินแดนของชาวทมิฬในอินเดียภาคใต้จนได้รับการกล่าวขานว่าเป็นปรมาจารย์ของชนชาติทมิฬ

รามายณะกล่าวถึงฤๅษีอัคริตอนหนึ่งว่า ท่านเป็นผู้บอกมนตร์อาทิศย์หฤทัยแก่พระราม พระองค์จึงสามารถสังหารราพณ์หรือทศกัณฐ์จนสิ้นชีพ นอกจากนี้มีการกล่าวถึงฤๅษีอัคริในมหาภารตะว่า ท่านเป็นฤๅษีผู้กำราบความอวดดีของภูเขาวินชัย ซึ่งพยายามขูดให้สูงเหนือกว่าภูเขหิมาลัย โดยฤๅษีอัคริสั่งให้ภูเข

วินัยโน้มยอกลงตำเมื่อเดินทางข้ามไปยังอินเดียได้ ตั้งแต่นั้นมาภูเขาวินัยมียอดต่ำกว่า ภูเขาหิมาลัย (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2522, หน้า 72-73)

ฤๅษีทั้ง 7 คนเป็นที่เคารพบูชาของนักดนตรีไทยและอัญเชิญฤๅษี ทั้ง 7 คนมาสู่มณฑลพิธีเพื่อบูชาเช่นไหว้ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี เมื่อประธานกล่าวบทนี้จบทุกคนกราบ คนตรีบรรเลงเพลงเสมอเถร เพลงพราหมณ์เข้า

8) บทบูชาและเชิญวิญญาณครูมนุษย์ผู้ล่วงลับมาร่วมพิธีรับเครื่อง- สัตว์ และขอพรให้ท่านคุ้มครอง

ลำดับต่อจากบทอัญเชิญครูฤๅษีทั้ง 7 คน ประธานอ่านโอองการ เพื่ออัญเชิญวิญญาณครูมนุษย์ผู้ล่วงลับเข้าสู่มณฑลพิธีดังนี้

อิมัสมิง วันทามิ อาจารย์ยัง อุปาทะสายัง วินาสสันติ สิทธิ- การะ ประระปะชา ตัสมิง พะวะตุสัพพะทา

ทุติยัมปิ วันทามิ อาจารย์ยัง อุปาทะสายัง วินาสสันติ สิทธิ- การะ ประระปะชา ตัสมิง พะวะตุสัพพะทา

ตะติยัมปิ วันทามิ อาจารย์ยัง อุปาทะสายัง วินาสสันติ สิทธิ- การะ ประระปะชา ตัสมิง พะวะตุสัพพะทา

คำแปล ข้าพเจ้าขอน้อมกราบครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสถิตอยู่ ณ ที่นี้ จงคุ้มครองและขอให้สิ่งที่เป็นอุปัทวันตรายจงพินาศ ขอสิ่งที่เป็นสิ่งมงคลจงบังเกิด แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายในทุกสถานที่ตลอดกาลนาน

แม้ครั้งที่ 2 ข้าพเจ้าขอน้อมกราบครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสถิตอยู่ ณ ที่นี้ จงคุ้มครองและขอให้สิ่งที่เป็นอุปัทวันตรายจงพินาศ ขอสิ่งที่เป็นสิ่งมงคลจง บังเกิดแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายในทุกสถานที่ตลอดกาลนาน

แม้ครั้งที่ 3 ข้าพเจ้าขอน้อมกราบครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสถิตอยู่ ณ ที่นี้ จงคุ้มครองและขอให้สิ่งที่เป็นอุปัทวันตรายจงพินาศ ขอสิ่งที่เป็นสิ่งมงคลจง บังเกิดแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายในทุกสถานที่ตลอดกาลนาน

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าประธานผู้อ่านโอองการไหว้ครูใช้คำว่า “แม้ ครั้งที่ 2” และคำว่า “แม้ครั้งที่ 3” ซึ่งมีความหมายว่า เป็นครั้งที่ 2 และเป็นครั้งที่ 3 ซึ่ง

พระครูอาทรสมุทรคุณ อธิบายถึงการใช้คำว่า “แม่” ในที่นี้ว่าสื่อความหมายถึง การยำความตั้งใจ หรือการแสดงเจตนารมณ์ว่าไม่เปลี่ยนใจแม้จะกล่าวอีกกี่ครั้งก็ยืนยันว่าจะกล่าวเช่นนี้

เมื่อประธานกล่าวจบทุกคนกราบ ลำดับต่อจากนี้ประธานกล่าว
เชิญวิญญาณครูมนุษย์ผู้ล่วงลับรับเครื่องสังเวทว่า

อิมังพันตัง อิมังบุปผัง วะรังคันถัง ครูอาจารย์ยัง ปะติคันทาหิ
อะหังเทมิ

ทุติยัมปิ อิมังบุปผัง วะรังคันถัง ครูอาจารย์ยัง ปะติคันทาหิ
อะหังเทมิ

ตะติยัมปิ อิมังบุปผัง วะรังคันถัง ครูอาจารย์ยัง ปะติคันทา
หิ อะหังเทมิ

คำแปล ขออัญเชิญวิญญาณครูผู้ล่วงลับ จงมารับเครื่องสังเวท
ดอกไม้เครื่องหอม ที่ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมอุทิศให้

แม้ครั้งที่ 2 ขออัญเชิญวิญญาณครูผู้ล่วงลับ จงมารับเครื่องสังเวท
ดอกไม้เครื่องหอมที่ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมอุทิศให้

แม้ครั้งที่ 3 ขออัญเชิญวิญญาณครูผู้ล่วงลับ จงมารับเครื่องสังเวท
ดอกไม้เครื่องหอมที่ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมอุทิศให้

จากนั้นทุกคนกราบ คนตรีบรรเลงเพลงเสมอ 3 ลา และเพลงร่ำ 3 ลา

4.2.2 อัญเชิญและบูชาพระพิราพ วงการนาฏศิลป์และดนตรีไทยมีความ
เชื่อว่า พระพิราพเป็นเทพที่อยู่ในร่างของอสูรที่ทุกคนเคารพบูชาและยำเกรงมากที่สุด ซึ่ง
คติความเชื่อว่าพระพิราพเป็นเทพอสูรมีความเป็นมาดังนี้

ประพันธ์ สุคนธชาติ (2522, หน้าปกใน) กล่าวว่า ในเรื่องรามเกียรติ์
กล่าวถึงพระพิราพว่า เป็นอสูรเทพบุตร ผู้ซึ่งพระอิศวรทรงประทานกำลังจากพระเพลิง
และพระสมุทรมอบให้จึงเป็นยักษ์ที่อิทธิฤทธิ์มาก

พระยาธำมณี (2517, หน้า 25) กล่าวว่า พระไกรพหรือไกรภาพ
เป็นพระอิศวรปางที่ดุร้ายมาก มีลักษณะหน้าตาคุ้ยแค้น แขนขาดำ (อสีดางค์) ผิวเนื้อดำ
(กาฬ) ขั้นตอนพิธีกรรมอัญเชิญและบูชาพระพิราพถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากในพิธี

ไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีของวงไทยบรรเลง เริ่มพิธีขึ้นตอนนี้โดยประธานกล่าวให้
ทุกคนจุดธูปเทียนและตั้งนะ โม 3 จบ จากนั้นประธานจึงเริ่มอ่าน โองการไหว้ครูอัญเชิญ
พระพิราพเข้าสู่มณฑลพิธี ดังนี้

อิมังพุทธัง องค์พระพิราธัง เอหิจงมา ณ สถานที่นี้

อิมังธัมมัง องค์พระพิราธัง เอหิจงมา ณ สถานที่นี้

อิมังสังฆัง องค์พระพิราธัง เอหิจงมา ณ สถานที่นี้

พุทโธสิทธิฤทธิ ธัมโมสิทธิฤทธิ สังโฆสิทธิฤทธิ สุขะ สุขะ
ชัยยะ ชัยยะ ลาภะ ลาภะ สรรพธัมมานัง ประสิทธิเม ประสิทธิเต พุทโธสวัตตีมีชัย ธัมโม
สวัตตีมีชัย สังโฆสวัตตีมีชัย

ทุติยัมปิ พุทธัง องค์พระพิราธัง เอหิจงมา ณ สถานที่นี้

ทุติยัมปิ ธัมมัง องค์พระพิราธัง เอหิจงมา ณ สถานที่นี้

ทุติยัมปิ สังฆัง องค์พระพิราธัง เอหิจงมา ณ สถานที่นี้

พุทโธสิทธิฤทธิ ธัมโมสิทธิฤทธิ สังโฆสิทธิฤทธิ สุขะ สุขะ
ชัยยะ ชัยยะ ลาภะ ลาภะ สรรพธัมมานัง ประสิทธิเม ประสิทธิเต พุทโธสวัตตีมีชัย ธัมโม
สวัตตีมีชัย สังโฆสวัตตีมีชัย

ตะติยัมปิ พุทธัง องค์พระพิราธัง เอหิจงมา ณ สถานที่นี้

ตะติยัมปิ ธัมมัง องค์พระพิราธัง เอหิจงมา ณ สถานที่นี้

ตะติยัมปิ สังฆัง องค์พระพิราธัง เอหิจงมา ณ สถานที่นี้

พุทโธสิทธิสัมฤทธิ ธัมโมสัมฤทธิ สังโฆสัมฤทธิ สุขะ
สุขะ ชัยยะ ชัยยะ ลาภะ ลาภะ สรรพธัมมานัง ประสิทธิเม ประสิทธิเต พุทโธสวัตตีมีชัย
ธัมโมสวัตตีมีชัย สังโฆสวัตตีมีชัย”

คำแปล ขอพระพุทธรเจ้า องค์พระพิราพเทพอสูร จงเสด็จมา ณ
มณฑลแห่งนี้ ขอจงประทานความสำเร็จ ความสุข ชัยชนะ ลาภ และความสวัตตีมีชัยแก่
ข้าพเจ้าทั้งหลาย

ขอพระธรรม องค์พระพิราพเทพอสูร จงเสด็จมา ณ มณฑลแห่งนี้
ขอจงประทานความสำเร็จ ความสุข ชัยชนะ ลาภ และความสวัตตีมีชัยแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย

ขอพระสงฆ์ องค์พระพิราพเทพอสูร จงเสด็จมา ณ มณฑลแห่งนี้ ขอ
จงประทานความสำเร็จ ความสุข ชัยชนะ ลาภ และความสวัสดิ์มีชัยแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย

ขอพระพุทธเจ้า องค์พระพิราพเทพอสูร จงเสด็จมา ณ มณฑลแห่งนี้
ของประทานความสำเร็จ ความสุข ชัยชนะ ลาภ และความสวัสดิ์มีชัยแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
เป็นครั้งที่ 2

ขอพระธรรม องค์พระพิราพเทพอสูร จงเสด็จมา ณ มณฑลแห่งนี้
ของประทานความสำเร็จ ความสุข ชัยชนะ ลาภ และความสวัสดิ์มีชัยแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
เป็นครั้งที่ 2

ขอพระสงฆ์ องค์พระพิราพเทพอสูร จงเสด็จมา ณ มณฑลแห่งนี้ ขอ
จงประทานความสำเร็จ ความสุข ชัยชนะ ลาภ และความสวัสดิ์มีชัยแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
เป็นครั้งที่ 2

ขอพระพุทธเจ้า องค์พระพิราพเทพอสูร จงเสด็จมา ณ มณฑลแห่งนี้
ของประทานความสำเร็จ ความสุข ชัยชนะ ลาภ และความสวัสดิ์มีชัยแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
เป็นครั้งที่ 3

ขอพระธรรม องค์พระพิราพเทพอสูร จงเสด็จมา ณ มณฑลแห่งนี้
ของประทานความสำเร็จ ความสุข ชัยชนะ ลาภ และความสวัสดิ์มีชัยแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
เป็นครั้งที่ 3

ขอพระสงฆ์ องค์พระพิราพเทพอสูร จงเสด็จมา ณ มณฑลแห่งนี้ ขอ
จงประทานความสำเร็จ ความสุข ชัยชนะ ลาภ และความสวัสดิ์มีชัยแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
เป็นครั้งที่ 3

ผู้วิจัยสังเกตว่า ขณะที่อาจารย์อุทัย แก้วละเอียคอ่านคาถาบทอัญเชิญ
พระพิราพ ท่านมีอาการตัวสั่นเล็กน้อยในช่วงเวลาสั้น ๆ เสียงที่อ่านโองการก็เป็นเสียง
แบบดังห้าว ๆ และมีเสียงดังมากกว่าการอ่านคาถาบทอื่น ๆ

สุณี วิไล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า
ตนเองมีความเชื่อว่า พระพิราพ เข้าประทับทรงอาจารย์อุทัยช่วงหนึ่งในลำดับตอน
อ่านบทอัญเชิญองค์พระพิราพ เพราะมีความรู้สึกกลัวเสียงของอาจารย์เปลี่ยนแปลงไปจาก
เดิมคือมีเสียงแบบดู่และเสียงดังมากกว่าเสียงปกติของอาจารย์

ประจักษ์ วันดี (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า “ผมรู้สึกว่ องค์พระพิราพเสด็จลงมาประทับทรงอาจารย์อุทัย สังเกตว่าหน้าตาภิรยาของอาจารย์เปลี่ยนไปจากเวลาปกติ คือ มีหน้าตาสูงขึ้นเสียงอ่านคาถาช่วงนี้มีเสียงดังเข้ม ๆ แบบคนคุ ผมอธิบายไม่ถูก แต่ผมเชื่อว่าองค์พระพิราพเสด็จเข้ามาในพิธีวันนี้”

เมื่อประธานกล่าวคาถาอัญเชิญองค์พระพิราพ 3 ครั้ง ข้างต้นทุกคนกราบคนตรีบรรเลงเพลงพระพิราพเต็มองค์ (เพลงองค์พระ) และเพลงเสมอมาร วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงประจำองค์พระพิราพ คือ เพลงพระพิราพเต็มองค์หรือเพลงองค์พระเพื่อบูชาพระพิราพและเพลงเสมอมารเพื่ออัญเชิญพระพิราพเข้าสู่มณฑลพิธี เนื่องจากเพลงเสมอมารเป็นเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงประกอบอิริยาบถของยักษ์เมื่อเดินทางระยะใกล้ในที่นี้บรรเลงเพื่อสื่อแสดงถึงกิริยาการเสด็จออกจากที่ประทับเข้าสู่มณฑลพิธีไหว้ครู

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ขั้นตอนพิธีเชิญองค์พระพิราพมีความขลัง น่าเกรงกลัว เนื่องจากสิ่งที่เกี่ยวข้องกับองค์พระพิราพในพิธีไหว้ครูคนตรีไทยหลายประการ ส่งเสริมบรรยากาศความศักดิ์สิทธิ์และน่าสะพียงกลัวต่อองค์พระพิราพ เช่น เครื่องสังเวคิบันเป็นอาหารสดมีกลิ่นคาวเลือดผสมผสานกับกลิ่นควันธูปส่งกลิ่นอบอวลไปทั่วมณฑลพิธีเพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงประกอบพิธีอัญเชิญองค์พระพิราพเป็นเพลงที่มีลีลาจังหวะกระชับดุคั่นและมีเสียงดัง อันส่งเสริมอิทธิฤทธิ์และพลังอำนาจของพระพิราพ

นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า คำอ่านโองการไหว้ครูบทอัญเชิญพระพิราพ มีคำกล่าวเอ่ยนามพระพุทธร พระธรรมและพระสงฆ์ขึ้นต้นก่อนเอ่ยนามพระพิราพ อาจกล่าวได้ว่าเนื่องจากพระพิราพเป็นยักษ์ที่มีความดุร้ายเป็นที่น่าเกรงกลัว นักคนตรีไทยจึงเอ่ยขอน้อมสักการะคุณพระรัตนตรัยให้คุ้มครอง อีกทั้งเป็นการแสดงออกถึงอิทธิพลความเชื่อทางพุทธศาสนาในพิธีกรรมไหว้ครูคนตรีไทย กล่าวคือ พุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสศรัทธากล่าวถึง พระรัตนตรัยก่อนการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น

ขณะที่ประธานอ่านบทคาถาอัญเชิญพระพิราพ มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจคือ อาภัพภิรยาของอาจารย์อุทัย แก้วละเอียดแตกต่างไปจากการอ่านโองการไหว้ครูบทอื่น ๆ อย่างชัดเจน กล่าวคือ น้ำเสียงที่ดุคั่นแบบห้าวๆผิดแปลกไปจากน้ำเสียงปกติ อาการตัวสั่นโยกไปมาเล็กน้อย ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมพิธีต่างมีความเชื่อว่าองค์พระพิราพเสด็จสู่มณฑลพิธีและเข้าประทับทรงอาจารย์อุทัย แก้วละเอียด

4.2.3 ถวายเครื่องกระยาบวชและเครื่องสังเวย เมื่อประธานอ่านโอองการ ไหว้ครูเพื่อบูชาองค์พระพิราพจบลงถือว่า เสร็จขั้นตอนของการกล่าวบูชาและอัญเชิญ เทพเจ้าและครูต่าง ๆ ของดนตรีไทย ลำดับต่อจากนี้ เป็นขั้นตอนการกล่าวถวายเครื่อง กระยาบวช เครื่องสังเวย ผู้ช่วยประธานในพิธีเตรียมจัดถวายเครื่องสังเวยทั้งหลายตั้งแต่ รินเหล้าใส่แก้วและเปิดฝาขวดเหล้าไว้ จุ่มวนบุนหรี เปิดฝากรอบด้วยจานสังเวยทุกชนิด ปอกเปลือกผลไม้ สักระสุกร เปิด ไก่ เหมือนเนื้อออกบางส่วนแล้วทาด้วยน้ำจิ้ม พร้อมทั้ง จูครูป 1 คอก ปักที่เครื่องกระยาบวชและเครื่องสังเวยทุกชนิด และปักรูปที่เครื่องดนตรี ซึ่งจัดวางไว้ทุกประเภท ๆ ละ 1 คอก

1) ถวายเครื่องสังเวยแด่เทพเจ้า ดุริยเทพ และครูฤาษี เมื่อจัดเตรียม เครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวยข้างต้นเสร็จสิ้นแล้ว ประธานให้ผู้ร่วมพิธีทุกคนตั้งนโม 3 จบ จากนั้นประธานกล่าวถวายเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวยแด่เทพเจ้า ดุริยเทพ ครูฤาษี ดังนี้

อุกาสะ พระประโคนธรรพ พระปะเท อัมสมิง ทิสภาเค
สันติ เทวา มะหิธิกา เตปิคุมเห อนุรักขันตุ

ทุติยัมปี พระประโคนธรรพ พระปะเท อัมสมิง ทิสภาเค
สันติ เทวา มะหิธิกา เตปิคุมเห อนุรักขันตุ

ตะติยัมปี พระประโคนธรรพ พระปะเท อัมสมิง ทิสภาเค
สันติเทวา มะหิธิกา เตปิคุมเห อนุรักขันตุ”

คำแปล ณ โอกาสนี้ข้าพเจ้าขออัญเชิญพระประโคนธรรพ ผู้เป็น เทพสิงสถิตอยู่ในทิสภาเค (ทิศต่าง ๆ) ท่านผู้ทรงฤทธิ์ จงคุ้มครองรักษาข้าพเจ้าทั้งหลาย

ณ โอกาสนี้ข้าพเจ้าขออัญเชิญพระประโคนธรรพ ผู้เป็นเทพสิงสถิต อยู่ในทิสภาเค (ทิศต่าง ๆ) ท่านผู้ทรงฤทธิ์ จงคุ้มครองรักษาข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นครั้งที่ 2

ณ โอกาสนี้ข้าพเจ้าขออัญเชิญพระประโคนธรรพ ผู้เป็นเทพสิงสถิต อยู่ในทิสภาเค (ทิศต่าง ๆ) ท่านผู้ทรงฤทธิ์ จงคุ้มครองรักษาข้าพเจ้าทั้งหลาย

ประธานกล่าวนำถวายเครื่องกระยาบวช เครื่องสังเวยจบ ทุกคน กราบ คนตรีบรรเลงเพลงนังกิน

ผู้วิจัยสังเกตว่า คำกล่าวถวายเครื่องกระยาบวชและเครื่องสังเว
 แค่เทพเจ้า คุริยเทพหรือครูเทวดาและครูฤๅษีนั้นมีบทกล่าวออกนามพระประโคนธรรพ
 เพียงองค์เดียว ซึ่ง พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม
 2546) อธิบายถึงการกล่าวถวายเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวที่ออกนามพระประโคน-
 ธรรพองค์เดียวว่า ตนเองได้รับการบอกเล่าถึงเรื่องนี้จากผู้รู้ว่าเป็นการถวายต่อเครื่องดนตรี
 ฝ่ายเทพโดยรวมจึงกล่าวคำถวายออกนามพระประโคนธรรพเพียงองค์เดียว

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า นักดนตรีไทยเคารพนับถือพระประโคนธรรพ
 ว่าเป็นเสมือนครูใหญ่ทางการดนตรีไทยโดยมีตะโพนเป็นสัญลักษณ์ เนื่องจากตะโพน
 เป็นเครื่องดนตรีหลักควบคุมจังหวะที่สำคัญเปรียบเหมือนบิดาผู้เป็นใหญ่ของครอบครัว
 นักดนตรีไทยมีความเชื่อว่าพระประโคนธรรพสถิตอยู่ที่ตะโพนและยกย่องให้ท่าน
 เป็นตัวแทนครูดนตรีฝ่ายเทพ เอ่ยนามท่านเพื่อถวายเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวตามที่
 กล่าวมาข้างต้น

2) ถวายเครื่องสังเวแก่พระพิราพ เมื่อดนตรีบรรเลงเพลงนั่งกินจ
 ลง อาจารย์อุทัย แก้วละเอียดลุกขึ้นจากที่นั่งเดินไปสำรวจความถูกต้องของเครื่องสังเว
 พระพิราพ จากนั้นจึงให้ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนตั้งนโม 3 จบ ลำดับต่อไปประธานกล่าวนำ
 ถวายเครื่องสังเวแก่พระพิราพว่า

พระพิราธาสูร อิมังปะเท อีสมิงทิสภาเค สันติเทวา มะหิ
 ทธิกา เตปิคุมเห อนุรักขันตุ ปะริกฤษณันตุ

ทุติยัมปิ พระพิราธาสูร อิมังปะเท อีสมิงทิสภาเค สันติเทวา
 มะหิทธิกา เตปิคุมเห อนุรักขันตุ ปะริกฤษณันตุ

ตะติยัมปิ พระพิราธาสูร อิมังปะเท อีสมิงทิสภาเค สันติ-
 เทวา มะหิทธิกา เตปิคุมเห อนุรักขันตุ ปะริกฤษณันตุ

คำแปล ขออัญเชิญพระพิราพผู้เป็นเทพอสูร สถิตอยู่ในทิสภาเค
 (ทิศต่าง ๆ) ผู้มีอิทธิฤทธิ์ จงเสด็จมาเสวยเครื่องสังเว และขอพระองค์จงคุ้มครองรักษา
 ข้าพเจ้าทั้งหลาย

ขออัญเชิญพระพิราพผู้เป็นเทพอสูร สิงสถิตอยู่ในทิสภาภ (ทิศต่าง ๆ) ผู้มีอิทธิฤทธิ์ จงเสด็จมาเสวยเครื่องสังเวท และขอพระองค์จงคุ้มครองรักษาข้าพเจ้าทั้งหลาย เป็นครั้งที่ 2

ขออัญเชิญพระพิราพผู้เป็นเทพอสูร สิงสถิตอยู่ในทิสภาภ (ทิศต่าง ๆ) ผู้มีอิทธิฤทธิ์ จงเสด็จมาเสวยเครื่องสังเวท และขอพระองค์จงคุ้มครองรักษาข้าพเจ้าทั้งหลายเป็นครั้งที่ 3

บทถวายเครื่องสังเวทแด่พระพิราพข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของนักดนตรีไทยว่าองค์พระพิราพเป็นยักษ์ในรูปของเทพอสูรผู้มีอิทธิฤทธิ์มาก โดยสังเกตได้จากการเอ่ยนามว่า “พระพิราธาสูร” อันเป็นชื่อที่มีความหมายว่าพระพิราพผู้เป็นอสูรที่มีฤทธิ์

ทุกคนในพิธีกราบเมื่อประธานกล่าวถวายเครื่องสังเวทจบ คนตรีบรรเลงเพลงเช่นเหล้า เมื่อคนตรีบรรเลงเพลงเช่นเหล้าจบลงลำดับต่อไปนี้เป็นขั้นตอนการถวายเครื่องสังเวทครูกลองแขก ครูปี่ชวา ตลอดจนครูคนตรีสาขาอื่น ๆ

3) ถวายเครื่องสังเวทครูกลองแขก ครูปี่ชวา

ประธานกล่าวถวายเครื่องสังเวทแด่ครูคนตรีอื่น ๆ คือ ครูกลองแขก ครูปี่ชวา ครูกลองรำมะนา ตลอดจนครูศิลปปี่สาขาอื่น ๆ ได้แก่ ครูลิเก ครูโขน ละคร ดังนี้

สละม มาสะดีฮาว บรมมัสมาส มาสะดีฮาว มารุลสะลาม กันมาดู อาคัจฉามิ อาคัจฉาหิ ขอเชิญคุณครูกลองแขก คุณครูปี่ชวา คุณครูกลองรำมะนา คุณครูลิเก คุณครูละคร คุณครูโขน อัญเชิญท่านมารับโภชนาอาหารคาวหวานเหล่านี้ จงเกษมสำราญ สละมกันมาดู

คำแปล ข้าขอคารวะและอัญเชิญบรมครูกลองแขก ครูปี่ชวา ครูกลองรำมะนา ครูลิเก ครูโขน-ละคร ลงมารับเครื่องสังเวทคาวหวาน ณ มณฑลพิธีแห่งนี้ ขอบรมครูทั้งหลายอำนวยพรแก่ข้าพเจ้าจงมีแต่ความสุข

พิธีไหว้ครูคนตรีไทยมีขั้นตอนพิธีบูชาสังเวทและอัญเชิญครูกลองแขก ครูปี่ชวา นำสืบเนื่องจากสมัยโบราณตั้งแต่ยุคสุโขทัยมีวงดนตรีที่เก่าแก่ที่สุดเรียกว่า พาทย หรือปี่พาทย โดย กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2515, หน้า 29) สันนิษฐานว่าปี่พาทย

ดั้งเดิมของไทยน่าจะสืบทอดแบบอย่างมาจากอินเดีย เพราะมีเครื่องดนตรี 5 ชนิดเรียกว่า “เครื่องห้า” หรือ “เบญจดุริยางค์” ประกอบด้วยปี่ (สมีระ) กลองหน้าเดียว (อาตต) กลองจันทน์สองหน้าร้อยผูกด้วยเส้นด้าย(วิตต) กลองจันทน์ตรงแน่นทั้งสองหน้า (อาตวิตต) และโหม่ง (ฉนะ)

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ครูกลองแขกและ ครูกลองรำมะนา เข้ามามีบทบาทในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี สืบเนื่องมาจากการแสดงลิเกที่มีเครื่องดนตรีที่ประกอบด้วยกลองรำมะนา และกลองแขก เป็นเครื่องดนตรีของลิเกสุลุดของชาวไทยมุสลิมภาคใต้ซึ่งนักดนตรีจะโหมโรง โดยตีกลองรำมะนาและกลองแขก เพื่อเรียกคนดู ส่วนครูปี่ชวา มาจากการแสดงลิเกลูกบท ซึ่งใช้ปี่พาทย์รับเสภา โดยวงปี่พาทย์มีปี่ (เครื่องเป่า) เป็นเครื่องดนตรีหลัก

ผู้ร่วมพิธีกราบเมื่อบทถวายเครื่องสังเวทจบลง คนตรีบรรเลงเพลงกราวนอก เพลงกราวใน จากนั้นมีการทิ้งระยะเวลาประมาณ 30 นาที

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) อธิบายว่า การทิ้งช่วงระยะเวลานี้ดังกล่าว เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปของนักดนตรีไทยว่า เป็นช่วงเวลาที่สังเวทเครื่องเช่นไหว้ของเทพเจ้า ครูฝ่ายเทพ ครูฤาษี และองค์พระพิราพ ในช่วงเวลาที่กล่าวถึงมีลูกศิษย์บรรเลงดนตรีไทย และมีลูกศิษย์รำศรีนวลถวายแด่ครูดนตรีไทยทั้งปวงที่อัญเชิญมาในพิธีไหว้ครู การรำในแต่ละปีไม่เหมือนกันแล้วแต่ลูกศิษย์จะแสดงการรำรำชุดใด การรำศรีนวลน่าจะเป็นการรำที่เหมาะสมกับบรรพชา เนื่องจากเพลงศรีนวลมีเนื้อร้องที่สื่อความหมายในทางสุขสดชื่น ดังเนื้อร้องท่อนหนึ่งว่า “ศรีนวลชวนชื่น เมื่อยามเช้า รักเจ้าสาวศรีนวล หวลคิดถึงแม่ไม่แลเห็นเจ้าเฝ้าคำนึง อยากให้ถึงวันที่รำศรีนวล”

4.2.4 ขั้นตอนการกล่าวลาเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวท เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 30 นาที หลังจากเพลงเช่นเหล่าจบลง ประธานกล่าวลาเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวท ดังนี้

1) ลาเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวททั้งเทพเจ้าดุริยเทพและครูฤาษี โดยประธานให้ทุกคนตั้งนะ โม 3 จบ แล้วประธานกล่าวนำลาเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวทว่า

อะหังวันทามิ สัพพะเทวะ นุภาเวนะ อะหังโห เอहिโหตุ
ทุติยัมปิ อะหังวันทามิ สัพพะเทวะ นุภาเวนะ อะหังโห

เอहिโหตุ

ตะติยัมปิ อะหังวันทามิ สัพพะเทวะ นุภาเวนะ อะหังโห

เอहिโหตุ

คำแปล ข้าพเจ้าขอกราบนอบน้อม ด้วยอำนาจของเหล่าทวย-
เทพยดา ขอท่านจงเสด็จมาคุ้มครองข้าพเจ้าทั้งหลาย

ข้าพเจ้าขอกราบนอบน้อม ด้วยอำนาจของเหล่าทวยเทพยดา
ขอท่านจงเสด็จมาคุ้มครองข้าพเจ้าทั้งหลาย เป็นครั้งที่ 2

ข้าพเจ้าขอกราบนอบน้อม ด้วยอำนาจของเหล่าทวยเทพยดา
ขอท่านจงเสด็จมาคุ้มครองข้าพเจ้าทั้งหลาย เป็นครั้งที่ 3

เมื่อประธานกล่าวบทลาเครื่องสังเวทนี้จบลงทุกคนในพิธี
กราบ คนตรีบรรเลงเพลงติดต่อกันเป็นชุด คือ เพลงพราหมณ์ออก เพลงเสมอเข้าที่
เพลงเชิด 2 ชั้น เพลงเชิดชั้นเดียว เพลงกราวรำ เพลงหน้าพาทย์ชุดนี้บรรเลงเพื่อแสดง
กิริยาการเสด็จกลับเข้าที่ประทับของเทพเจ้าและครูทั้งหลาย กล่าวคือ เพลงพราหมณ์ออก
เป็นเพลงที่มีความหมายถึงการอัญเชิญเทพเจ้าและครูทั้งหลายออกจากมณฑลพิธี เพลง
เสมอเข้าที่มีความหมายว่า อัญเชิญเทพเจ้าและครูทั้งหลายเสด็จกลับสู่ที่ประทับ เพลงเชิด
มีความหมายถึง การส่งเทพเจ้าและครูกลับเข้าที่ประทับ และเพลงกราวรำมีความหมายถึง
อาการแสดงความดีใจ

ประยงค์ ถิ่นขาว (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546)
อธิบายว่าคนตรีบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ติดต่อกันหลายเพลงในขั้นตอนนี้เพื่อเชิญเทพเจ้า
คุริยเทพ ครุฑฯ ออกจากมณฑลพิธีกลับเข้าที่ประจำของแต่ละท่าน

ทวีศักดิ์ จันทรัง (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546)
กล่าวว่า ช่วงเวลาของการบรรเลงหลาย ๆ เพลงเพื่อเชิญเทพเจ้าและครูคนตรีไทยทั้งปวง
กลับเข้าประจำที่ เสียงบรรเลงวงปี่พาทย์สร้างบรรยากาศให้มีความรู้สึกเสมือนว่า ท่าน
กำลังเดินออกจากมณฑลพิธี

2) พิธีลาเครื่องสังเวทพระพิราพ เมื่อวงปี่พาทย์บรรเลงเพลงกราวรำ จบลง ประธานกล่าวบทลาเครื่องสังเวทพระพิราพว่า “อัมมัสสมิง หุตันจะกานะ พลิกกรรม ปัญญาญามิ นินันทิตาหะ การะเว ปัททะยา สะกัถถานะ นีวัตเตละ อำหากัง ประสิทธิทังเท ละ สะพาวุฒติ พะวันตุโน”

คำแปล ข้าพเจ้าขออุทิศเครื่องสักการบูชาและเครื่องสังเวท พร้อมทั้งเครื่องพลีกรรมแก่เทพยดาผู้สิงสถิตอยู่ในมณฑลพิธีนี้ ขอเหล่าเทพยดาจงช่วยอำนวยพร ปัดเป่าสิ่งที่เป็นอุปัทวันตราย พร้อมทั้งประทานสิ่งที่เป็นมงคลแก่ข้าพเจ้า ขอความสุข สวัสดิจงมีแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย

เมื่อจบบทลาเครื่องสังเวทพระพิราพ ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนกราบ คนตรีบรรเลงเพลงมหาชัย เพลงเสมอมาร เพลงเชิด 2 ชั้น เพลงกราวรำ เพลงหน้าพาทย์ ชุดนี้บรรเลงเพื่อประกอบการลาเครื่องสังเวทเนื่องด้วยเพลงมหาชัย ใช้บรรเลงเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยในการประกอบพิธีกรรม ในที่นี้บรรเลงเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยเมื่อพระพิราพเสด็จออกจากมณฑลพิธี เพลงเสมอมารเป็นเพลงประกอบกิริยาการเดินทางระยะใกล้ของยักษ์ บรรเลงในที่นี้ เพื่อแสดงการเสด็จกลับสู่ที่ประทับของพระพิราพ เพลงเชิด 2 ชั้น บรรเลงเพื่อสื่อแสดงกิริยาการเคลื่อนออกจากมณฑลพิธี และเพลงกราวรำบรรเลงเป็นสัญลักษณ์ของอาการดีใจในความสำเร็จต่าง ๆ ในที่นี้บรรเลงเพื่อแสดงความปลาบปลื้มยินดีของบรรดานักดนตรีไทยที่พิธีกรรมเกี่ยวกับองค์พระพิราพผ่านพ้นไปด้วยความสำเร็จ

3) พิธีลาเครื่องสังเวทครุกลองแขก เมื่อเพลงหน้าพาทย์ชุดอัญเชิญพระพิราพกลับเข้าที่จบลง ประธานกล่าวบทลาเครื่องสังเวทครุกลองแขก ครูปี่ฆา ครุกลองรำมะนา ว่า “สละมา สะดีฮอ สละมา กันมาดู”

คำแปล ข้าพเจ้าขอกราบคารวะบรรดาครุกลองแขก ครูปี่ฆา ครุกลองรำมะนา จงคุ้มครองรักษาข้าพเจ้าทั้งหลาย

ผู้เข้าร่วมพิธีกราบ คนตรีบรรเลงเพลงกราวรำ จากนั้นผู้ช่วยประธานนำเครื่องสังเวทเครื่องกระยาบวชต่าง ๆ ออกไปจากมณฑลพิธี

ผู้วิจัยสังเกตว่า ก่อนที่ผู้ช่วยประธานจะยกเครื่องสังเวทต่าง ๆ ออกไปจากมณฑลพิธี ได้แบ่งเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวทสิ่งละเล็กสิ่งละน้อยใส่

กระทงใบตองที่เย็บไว้อย่างสวยงามจำนวน 3 ที่ ซึ่งนำไปวางตามทิศต่าง ๆ 3 ทิศยกเว้น ทิศที่ทำพิธี

ประยงค์ สีนะเรว (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) อธิบายว่า การดัดแบ่งเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวยใส่กระทงใบตองนำไปวางไว้ตามทิศต่าง ๆ ทิศนอกจากทิศที่ทำพิธีนั้นก็เพื่อเช่นไหว้สังเวยแด่วิญญานครูคนตรีไทยที่มีสามารถเข้าไปในมณฑลพิธี อีกทั้งเป็นการเช่นไหว้บูชาเทวดาเจ้าที่ นอกจากนี้ตนเองได้รับการบอกเล่าต่อ ๆ กันว่าเป็นการถวายเครื่องสังเวยแด่พาทนะของครูที่อยู่ตามบันไดของทิศต่าง ๆ

ประยงค์ สีนะเรว กล่าวต่อไปว่า ผู้ที่นำกระทงใบตองใส่เครื่องสังเวยไปวางเช่นไหว้ตามทิศต่าง ๆ ต้องกล่าวอัญเชิญวิญญาน และพาทนะของครูว่า “วิญญานบูรพาจารย์ เจ้าที่เจ้าทาง ตลอดจนท่านผู้เป็นพาทนะของครูที่ติดตามครุมา ที่ขึ้นเรือนไม่ได้ทั้งหลาย ขออัญเชิญท่านบริโภคอาหาร เหล้า ข้าวชั้ยบาน เปรี๊ยะหวานแก้มคาวทั้งปวงนี้เถิด” ต้องกล่าวข้อความดังนี้เหมือนกันทั้งสามทิศ ซึ่งจัดกระทงเครื่องสังเวยเช่นไหว้

ศิลปี ตราโมท (2537, หน้า 39-40) กล่าวว่า เมื่อลาเครื่องสังเวยต่าง ๆ คือ เมื่อยกอาหารคาวหวานและเครื่องเช่นไหว้ออกจากมณฑลพิธีในพิธีไหว้ครูเสร็จแล้ว ต้องดัดแบ่งเครื่องสังเวยสุกดิบทุกชนิดอย่างละนิด ใส่กระทง 4 กระทงเพื่อนำไปวางตามมุมทั้ง 4 ของสถานที่จัดพิธีไหว้ครูเพื่อเช่นไหว้สังเวย พร้อมกล่าวเชิญให้ผู้ติดตามครูที่ไม่สามารถเข้าไปในมณฑลพิธี ตลอดจนบรรดาสัมภเวสี (คนที่ตายแล้ววิญญานกำลังแสวงหาที่เกิด แต่ยังไม่ได้เกิดในกำเนิดใดกำเนิดหนึ่ง) ทั้งหลายได้กินด้วย

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าวงไทยบรรเลงจัดกระทงเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวยจัดถวายเช่นไหว้ตามทิศต่าง ๆ เพียง 3 ทิศโดยไม่จัดกระทงเช่นไหว้ในทิศที่จัดวางเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวยในมณฑลพิธี ส่วนสำนักดนตรีของอาจารย์มนตรี ตราโมท จัดเช่นไหว้ตามทิศทั้ง 4 ทิศของสถานที่จัดพิธี ซึ่งน่าจะเป็นเพราะวงไทยบรรเลงถือว่า ทิศที่จัดมณฑลพิธีได้จัดตั้งเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวยเรียบร้อยแล้วขณะดำเนินพิธีกรรม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การจัดกระทรวงเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวท เช่น ไห้วตามทิศต่าง ๆ เป็นการสะท้อนคติความเชื่อเรื่องวิญญาณที่ยังเวียนว่ายไม่มีที่ เกิดซึ่งวิญญาณที่ยังเวียนว่ายไม่ได้ไปเกิดจำพวกนี้ถือว่า เป็นวิญญาณที่มีบาปมาก จึงไม่สามารถเข้าไปในมณฑลพิธี นอกจากนี้มณฑลพิธีจัดโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัยภูติผีวิญญาณจึงเข้าไปไม่ได้ นักดนตรีไทยยังมีความเชื่อว่าวิญญาณของครูผู้ล่วงลับมีพาหนะหรือผู้ติดตาม เช่น สัมภเวสี หรือภูติผีชั้นต่ำอันเปรียบเสมือนบุคคลที่มียศศักดิ์ต่ำ ไม่สามารถเข้าไปในมณฑลพิธีไหว้ครุดนตรีไทยซึ่งเป็นที่ชุมนุมของเจ้า ครูียเทพหรือครูเทวดาตลอดจนวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย

4.2.5 พิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้ การโปรยข้าวตอกดอกไม้เป็นพิธีกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียมีหลักฐานปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องกาธิทาสว่า การโปรยข้าวตอกดอกไม้ตามทางเสด็จเพื่อถวายการต้อนรับพระเจ้าแผ่นดินเป็นธรรมเนียมในประเทศอินเดีย (ศ. พลายน้อย, 2515, หน้า 119)

พิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้เป็นขั้นตอนพิธีกรรมหลังจากพิธีลาเครื่องสังเวทและนำเครื่องสังเวทออกจากมณฑลพิธีหมดแล้วเป็นพิธีสักการะบูชาเทพเจ้าและบูรพาจารย์ทางดนตรีไทย ด้วยการกล่าวบูชาในบทคาถาโปรยข้าวตอกดอกไม้ ซึ่งประชาชนจะโปรยข้าวตอกดอกไม้ และพรมน้ำมนต์ไปที่ศีรษะเทพเจ้า ศีรษะครูียเทพและครุฑาณี (ศิลาปี ตราโมท, 2537, หน้า 31)

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ขั้นตอนการโปรยข้าวตอกดอกไม้ประพรมน้ำมนต์และเจิมเครื่องดนตรีนี้เป็นการสักการะบูชาครู เนื่องจากนักดนตรีไทยเชื่อถือและกราบไหว้เครื่องดนตรีไทยที่ตนเล่นบรรเลงเสมือนครู

วงไทยบรรเลงประกอบพิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้หลังจากเสร็จพิธีลาเครื่องสังเวทโดยมีเครื่องใช้ประกอบในพิธีดังนี้

1) ดอกไม้ รูปและเทียน เป็นสิ่งของสำคัญในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ดอกไม้ รูป เทียน เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ กล่าวคือดอกไม้หลากหลายชนิดเปรียบเหมือนพระสงฆ์ที่มีจำนวนมากซึ่งแต่ละรูปมีลักษณะรูปร่างและอุปนิสัยแตกต่างกัน รูปสื่อความหมายถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผู้ทรงบารมีแก่กล้าเสมือนรูปที่จุดไฟแล้วไม่ดับแม้โดนกระแสลมแรง ส่วนเทียนเป็นสัญลักษณ์ของพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ส่องแสงสว่างทางปัญญาแก่มวลมนุษย์ (พระทณงคัคคิ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2547)

2) เทียนชัย เทียนเงิน เทียนทอง เป็นเทียน 3 ชนิดที่ชาวไทยมีคตินิยมว่าเป็นสิริมงคลจึงนำมาใช้ประกอบในพิธีกรรมที่เป็นมงคลหลาย เนื่องจากคำว่า “ชัย” “เงิน” และ “ทอง” เป็นคำที่สื่อความหมายถึง ความสวัสดิมีชัย ความอุดมสมบูรณ์ด้วยเงินทองและโภคทรัพย์ (สำเร็จ อยู่เมฆะ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2547)

3) ข้าวตอกพร้อมดอกไม้ 1 ขันใหญ่ ข้าวตอกและดอกไม้เป็นสิ่งของมงคลที่ใช้ประกอบพิธีกรรมที่เป็นมงคล เนื่องจากข้าวตอกทำจากข้าวเหนียวซึ่งทำให้สุกแตกออกเป็นดอก ชาวไทยมีคติความเชื่อว่าข้าวเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญงอกงาม

ประยงค์ สีนะว (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) อธิบายถึงเครื่องบูชาครูที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ในทางเป็นสิริมงคล เช่น ข้าวตอก ซึ่งเป็นข้าวเหนียวที่แตกฟูออกจากการคั่วด้วยความร้อนมีความเบาเปรียบเสมือนศิษย์ที่ยอมให้ครูสั่งสอนเถียงเจ้ญเพื่อให้เกิดสติปัญญาแตกฉาน นอกจากนี้ข้าวตอกยังสื่อความหมายถึงความเจริญ ความมีชื่อเสียงโด่งดังดุจดังข้าวตอกที่กำลังคั่วมีเสียงแตกออกมา

4) แป้งกระแจะเจิมหน้า น้ำอบ น้ำปรุง แป้งกระแจะทำด้วยแป้งฝุ่นทาหน้าผสมกับน้ำอบไทยและน้ำปรุงคนให้เข้ากัน จากนั้นบรรจุใส่โถซึ่งเรียกว่า “โถกระแจะ”

เยื่อง สิงห์โต (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า แป้งกระแจะเจิมหน้า น้ำอบและน้ำปรุงมีกลิ่นหอม สื่อความหมายถึงการมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมชมชอบของผู้ฟังดนตรีไทย

5) ผ้าสีชมพู (ผ้าหน้าโขน) สำหรับผูกห้อยหน้าศีรษะครูและหน้าเครื่องดนตรีการใช้ผ้าหน้าโขนเป็นผ้าสีชมพูเนื่องด้วยมีสีสดใสแสดงออกถึงความเชื่อว่า ลูกศิษย์ทุกคนที่เข้าร่วมพิธีไหว้ครูจะมีแต่ความสุขความเจริญ ปราศจากความทุกข์เศร้าหมองทั้งปวง นอกจากนี้นักดนตรีไทยเชื่อว่าผ้าหน้าโขนที่ผูกห้อยเครื่องดนตรีสำคัญ ๆ อาทิ ตะโพน ฆ้อง ๑๗ เป็นผ้าที่มีความศักดิ์สิทธิ์เสมือนผ้ายันต์ที่ได้รับการปลุกเสกเพื่อความเป็นสิริมงคลและป้องกันอุบัติเหตุตลอดจนเสนียดจัญไร เนื่องจาก

เป็นผ้าที่ใช้ประกอบพิธีกรรมไหว้ครู อันถือว่า ผ่านพิธีบวงสรวงเช่น ไหว้เทพเจ้าและ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์นักดนตรีไทยมีขนบนิยมว่าผ้าหน้าโขนที่ห้อยติดกับเครื่องดนตรีเป็นเครื่อง-
หมายบ่งบอกถึงเจริญความมั่นคงและยิ่งใหญ่ของคณะดนตรีไทย เพราะเป็นสัญลักษณ์
แสดงว่า คณะดนตรีไทยคณะนี้ได้จัดพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปีอันเป็นพิธีกรรมที่
บุคคลในวงการดนตรีไทยทุกคนยอมรับว่ายิ่งใหญ่ (สุณี วิไล, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25
ธันวาคม 2546)

เมื่อจบพิธีลาเครื่องสังเวททั้งหมด ประธานกล่าวบทบูชาสักการะ
เทพเจ้า ดุริยเทพ พระพิราพและครุฑฤษีด้วยคาถาบทโปรยข้าวตอกดอกไม้ว่า “อิติตั้ง
ปะติตั้ง ประระมังสุขขัง”

คำแปล ขอสิ่งที่ปรารถนาแห่งข้าพเจ้าจงสำเร็จเป็นความสุขอย่างยิ่ง
แก่ข้าพเจ้า

ดนตรีบรรเลงเพลงโปรยข้าวตอก เพลงมหาชัย เพลงเสมอเข้าที่
เพลงเชิด 2 ชั้น เพลงเชิดชั้นเดียวและเพลงกราวรำ ซึ่งขณะที่ดนตรีบรรเลงเพลงชุดดังกล่าว
ประธานโปรยข้าวตอกดอกไม้ไปที่ศีรษะเทพเจ้า ศีรษะดุริยเทพ ศีรษะพระพิราพ ศีรษะครุ
ฑฤษี และโปรยข้าวตอกดอกไม้ไปที่เครื่องดนตรี เมื่อโปรยข้าวตอกดอกไม้เสร็จประธาน
ประพรมน้ำมนต์ ไปที่เครื่องดนตรีต่าง ๆ ที่วางไว้ทั้งหมด จากนั้นประธานกล่าวคาถา
เจิมเครื่องดนตรีว่า “สิทธิกัมโม อาจารย์โย ประสิทธิเม”

คำแปล ขอครูอาจารย์ผู้เป็นที่เคารพนับถือ จงประทานสิ่งที่เป็นมงคล
แก่ข้าพเจ้า

เมื่อกล่าวคาถาบทนี้จบ ประธานเจิมแป้งกระแจะตะโพนและเจิม
เครื่องดนตรีทุกชนิดที่จัดวางไว้ในมณฑลพิธี พร้อมทั้งผูกผ้าหน้าโขน (ผ้าสีชมพู) ที่
เครื่องดนตรีทุกชนิดเพื่อความเป็นสิริมงคล

เมื่อเสร็จจากพิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้ ประพรมน้ำมนต์และเจิม
เครื่องดนตรี ประธานจะเริ่มพิธีเจิมหน้าศิษย์ทุกคนที่เข้าร่วมพิธี โดยกล่าวคาถาเจิมหน้าศิษย์
ขณะที่ศิษย์หมอบกราบลงตรงหน้าครูว่า “เสนะพุทฺธ ปาณะมะ ชาเยเต อุนาโลโม ปันนะมะ
ชาเยเต”

คำแปล ขอพระอุณาโลมซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า จงปรากฏ
แก่ข้าพเจ้าตามที่ต้องการ

พระราชสมุทรรังสี (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2547)
อธิบายว่า อุณาโลม หมายถึง ขนระหว่างคิ้วมีลักษณะม้วนเป็นก้นหอย ตามพุทธประวัติ
กล่าวว่า พระพุทธเจ้ามีขนอุณาโลม ฉะนั้นคติทางพุทธศาสนาจึงนับถืออุณาโลมเป็น
สัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า เมื่อนำมาใช้ประกอบการเขียนยันต์ก็ถือว่าทำให้ยันต์นั้น
ศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออีกว่า เมื่อสมัยพระพุทธเจ้าเสด็จออกผนวช พระพุทธ-
องค์ใช้พระขรรค์ตัดพระเกศาอันยาวสลวย ณ แม่น้ำเนรัญชลา พระเกศาที่ตัดนั้นตกเป็น
วงรูปอุณาโลม จึงนับถือว่ เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า

ศิษย์จะกลานเข้ามาหมอบกราบตรงหน้าครู คือ ประธานผู้อ่าน
โองการไหว้ครู (อาจารย์อุทัย แก้วละเอียด) เมื่อศิษย์หมอบกราบลง ประธานประพรม
น้ำมนต์ลงบนศีรษะ จากนั้นจึงใช้เทียนจี้มเป้งกระแจะที่เตรียมไว้เขียนยันต์เป็นรูปอุณาโลม
ลงบนแสกหน้าของศิษย์ พร้อมทั้งท่องคาถาเจิมหน้าศิษย์ตามที่กล่าวข้างต้น ทั้งยังเป่า
ศีรษะแก่ศิษย์เพื่อความป็นสิริมงคล

อุทัย แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546)
กล่าวถึงการใช้เทียนจี้มเป้งกระแจะเพื่อเจิมหน้าให้แก่ศิษย์ว่า ตนยึดปฏิบัติตามที่เคยได้
รับปฏิบัติมาจากหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เนื่องจากมีบรรดาศิษย์สตรีอายุ
น้อย ๆ จำนวนมากที่เรียนดนตรีไทย หลวงประดิษฐ์ไพเราะท่านถือเรื่องการแต่งตัวลูกศิษย์
สาว ๆ มาก ท่านไม่ต้องการให้เกิดคำครหาไปในทางเสื่อมเสียระหว่างครูกับศิษย์ แต่
ปัจจุบันการยึดถือเรื่องการใช้เทียนแทนนิ้วมือจี้มเป้งกระแจะเจิมหน้าไม่เคร่งครัดนัก
ส่วนมากครูนิยมใช้นิ้วมือจี้มเป้งกระแจะเพื่อเจิมหน้า เนื่องจากสะดวกและง่ายแก่การ
เจิมลงบนแสกหน้าของศิษย์

ศิลป์ ตรีโมท (2537, หน้า 39) กล่าวถึงการเจิมหน้าให้แก่ศิษย์ของ
อาจารย์มนตรี ตรีโมท ว่า ท่านใช้นิ้วจี้มเป้งกระแจะ โดยเลือกนิ้วที่มีความหมายทางการ
ให้คุณและการมีกำลัง คือ นิ้วหัวแม่มือ (นิ้วหัวแม่มือ เป็นนิ้วที่ดีที่สุด ดังเช่น การแต่งงาน
ของชาวอินเดีย เจ้าสาวจะได้รับ การเจิมหน้าด้วยนิ้วหัวแม่มือ เรียกนิ้วนี้ว่า ปัทมัง)
ประกบกับนิ้วนาง (นิ้วนาง เป็นนิ้วที่มีความหมายในความดีและความสวยงาม

เรียกกันว่า กัลยาณ) ซึ่งมีความหมายในทางดีงามและความสวย จิ้มแป้งกระแจะเจิมหน้าแก่ บรรดาศิษยานุศิษย์

ขณะที่ผู้วิจัยได้รับประพรมน้ำมันต์เจิมหน้าตลอดจนการเป่าศีรชะ เพื่อความเป็นสิริมงคลจากอาจารย์อุทัย แก้วละเอียด ประธานผู้ประกอบพิธีและผู้อ่าน ไฉนการไหว้ครู ผู้วิจัยรู้สึกสัมผัสถึงบรรยากาศของความขลังในความเชื่อเกี่ยวกับครูทั้งปวง ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาการเล่นดนตรีไทย

ศุภชัย ลาภศรี (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวถึงความรู้สึกของตนเองว่า “ผมรู้สึกตัวเย็นขนลุกซู่ขณะอาจารย์อุทัย แก้วละเอียด เขียนยันต์เจิมลงบนแสกหน้าของผม ผมรู้สึกสัมผัสได้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมนี้”

ณรงค์ สังขพล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่าตนเองเข้าร่วมพิธีไหว้ครูประจำปีของวงไทยบรรเลงทุกปี เมื่อถึงขั้นตอนพิธีการเจิมหน้าศิษย์ของแต่ละปี ตนจะรู้สึกเหมือนว่าตัวเองมีน้ำหนักตัวเบา ๆ ขณะที่ครูเขียนยันต์กล่าวคาถาเจิมหน้าและเป่าศีรชะ กล่าวได้ว่าเป็นความรู้สึกเฉพาะตนยากแก่การอธิบายให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่นักดนตรีไทยเข้าใจลึกซึ้งได้

ปริญญ์ แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่าขั้นตอนพิธีเจิมหน้าศิษย์ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี เป็นพิธีกรรมขั้นตอนสำคัญคู่กับพิธีกรรมไหว้ครู ตนมีความรู้สึกเสมือนมีครูคอยปกป้องรักษาให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง อีกทั้งช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในการเล่นดนตรีไทย เพราะครูทอคาถาเจิมหน้าและเป่าศีรชะให้แก่ตน

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2516, หน้า 22) กล่าวว่า พิธีเจิมหน้าให้แก่ศิษย์เป็นขั้นตอนพิธีสุดท้ายของภาคเช้าในพิธีไหว้ครูประจำปีซึ่งนิยมเริ่มพิธีตั้งแต่เวลา 09.00 นาฬิกา และต้องดำเนินพิธีกรรมต่าง ๆ ในภาคเช้าให้เสร็จก่อนเวลา 12.00 นาฬิกา

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พิธีเจิมหน้าศิษย์เป็นพิธีที่นักดนตรีไทยทุกคนให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของการเข้าร่วมพิธีไหว้ครูประจำปี อีกทั้งยังเป็นพิธีกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจแก่บรรดาลูกศิษย์ในการเล่นดนตรีไทย เพราะถือว่าเป็นศิษย์ที่มีครูประสิทธิ์ประสาทวิชาและคอยคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า พิธีเจิมหน้าศิษย์เป็นขั้นตอนพิธีลำดับสุดท้ายของพิธีไหว้ครูในภาคเวลาเช้าอันเป็นช่วงเวลาที่บรรดาศิษย์ทุกคนมีความรู้สึกรักซาบซึ้งและสัมผัสอย่างใกล้ชิดกับบรรยากาศของความขลังและศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ดังนั้นเมื่อศิษย์คนใดได้รับการเจิมหน้าศิษย์คนนั้นจึงมีความเชื่ออย่างลึกซึ้งในความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีเจิมหน้า

เมื่อเสร็จจากพิธีเจิมหน้าศิษย์ของวงไทยบรรเลงและบรรดานักดนตรีไทยคนอื่น ๆ ที่เข้าร่วมพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปีเป็นการจบพิธีไหว้ครูประจำปีในตอนเช้า จากนั้นผู้ช่วยประธานนำเครื่องสังเวคียบ อาทิ ศิระสุกร เป็ด ไก่ ปลา และอื่น ๆ ไปปรุงอาหารจัดเตรียมพร้อมเครื่องสังเวคียสุก นำมาตั้งวงรับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน

ปรารภ แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ตนชื่นชอบบรรยากาศช่วงการตั้งวงร่วมรับประทานอาหารเที่ยงมาก เป็นการรวมตัวพบปะของบรรดาศิษย์ไทยบรรเลงรุ่นต่าง ๆ จากท้องถิ่นอื่นและในชุมชนอัมพวา ศิษย์รุ่นเล็ก ๆ หรือมีอาวุโสทางการเล่นดนตรีน้อย ก็จะเล่นดนตรีไทยบรรเลงให้บรรดาศิษย์อาวุโสฟังในช่วงเวลาการรับประทานอาหารเที่ยง

ประนอม ยันต์นาวา (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า “พี่ชอบรับประทานอาหารที่ปรุงจากเครื่องสังเวคียบตลอดจนเครื่องสังเวคียสุก เพราะพี่เชื่อว่า เป็นสิริมงคลเนื่องจากเป็นอาหารคาวหวานที่ได้รับคำอ้อนภาวนาบูชาเทพเจ้าและครูดนตรีที่ศักดิ์สิทธิ์”

วิรัช เขียวชะอุ่ม (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ตนจะรอจังหวะเพื่อขอรับส่วนแบ่งไข่ต้มจากยอดบายศรีมารับประทานเพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดสติปัญญา และมีความจำแนกยำในการเล่นดนตรี ศิษย์คนอื่น ๆ ที่เข้าร่วมพิธีไหว้ครูต่างคอยมานั่งใกล้ ๆ บายศรี เมื่อพิธีเจิมหน้าศิษย์เสร็จสิ้นลง พี่งจะมีโอกาสในส่วนแบ่งไข่ต้มจากบายศรี

สุณี วิไล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ทุกคนคอยจ้องรับส่วนแบ่งไข่ต้มจากยอดบายศรี น่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นยอดในการเล่นดนตรีไทย เพราะคือ เคล็ดลับว่า “ยอด” อันสื่อความหมายไปในทางสูงสุด

หรือคิเลศ นอกจากนี้ไข่มที่เลียบไว้อยอดบายศรียังต้องอยู่ในที่สูงกว่าเครื่องสังเวชนีคอื่น ๆ อีกด้วย

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2516, หน้า 25) กล่าวว่า เมื่อเสร็จพิธีไหว้ครูในตอนเช้า ศิษย์ที่มาจากท้องถิ่นต่าง ๆ จะตั้งวงรับประทานอาหารเที่ยงร่วมกันคล้าย ๆ กับการพบปะสังสรรค์ประจำปีของบรรดาศิษย์ของโปรดที่ศิษย์แย่งกันรับประทาน คือ ไข่มยอดบายศรี เพราะเชื่อกันว่ารับประทานแล้วจะทำให้เกิดสติปัญญาเฉลียวฉลาด

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปีเป็นพิธีกรรมที่แฝงคติความเชื่อ ในรายละเอียดของทุกขั้นตอนพิธี โดยพฤติกรรมและการแสดงออกของนักดนตรีไทยสะท้อนความเชื่อต่าง ๆ คติความเชื่อที่แสดงปรากฏอย่างชัดเจนประการหนึ่ง คือ ความเชื่อเกี่ยวกับอาหารที่ปรุงจากเครื่องเช่น ไหว้สังเวชนีค นักดนตรีไทยผู้ให้ข้อมูลหลายคนมีความเชื่อว่า อาหารดังกล่าวเป็นสิริมงคลเพราะเป็นอาหารที่ผ่านพิธีบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งไข่มจากยอดบายศรีซึ่งเป็นที่ปรารถนาของผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน

4.2.6 เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทย สิ่งที่ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติควบคู่กันกับการประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปีและจะขาดเสียมิได้คือ การมีวงดนตรีปี่พาทย์บรรเลงเพลงประกอบกิจพิธีไหว้ครู เพลงที่บรรเลงในพิธีไหว้ครูประจำปีของนักดนตรีไทยเป็นเพลงชั้นสูงเรียกว่า “เพลงหน้าพาทย์”

สังค ภูเขทอง (2532, หน้า 171) กล่าวว่า เพลงหน้าพาทย์เป็นเพลงประกอบอากัปกริยาและอารมณ์ของสิ่งที่มีตัวตน เช่น มนุษย์ สัตว์ และยังประกอบกริยาสมมุติในการประกอบพิธีกรรม นอกเหนือจากการใช้เพลงหน้าพาทย์ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย เช่น การแสดงโขน ละคร และการแสดงมหรสพอื่น ๆ ของไทย เพราะสมัยโบราณตัวละครไม่พูดหรือเจรจาด้วยตนเองต้องใช้คนพากย์ การแสดงอาการหรืออารมณ์ต่าง ๆ ของตัวละครจะแสดงออกในท่าร่า จึงใช้เพลงหน้าพาทย์ประกอบกริยาหรืออารมณ์นั้น ๆ บทบาทสำคัญที่สุดของเพลงหน้าพาทย์ คือ การบรรเลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยและนาฏศิลป์ โดยใช้เพลงหน้าพาทย์ในการดำเนินขั้นตอนพิธีและอัญเชิญเทพเจ้า ครู เทวดา ฤๅษี ตลอดจนวิญญาณของกรรมนายผู้ล่วงลับให้เข้ามาในมณฑลพิธีไหว้ครูประจำปี

เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีไหว้ครุคนครีไทยเป็นบทเพลงหน้าพาทย์ทุกระดับชั้น เช่น เพลงสาธุการ เพลงเหาะ เพลงกลม ฯลฯ ซึ่งเป็นเพลงหน้าพาทย์ชั้นต้น เพลงตระโหมโรง เพลงตระเชิญ เพลงตระนิมิตร ในชุดเพลงหน้าพาทย์ชั้นกลาง และเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง อาทิ เพลงบาทสกุณี เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ฯลฯ แล้วแต่ประธานผู้อ่านโองการไหว้ครุจะเรียกให้บรรเลง ซึ่งวงปีพาทย์จะบรรเลงเฉพาะเพลงหน้าพาทย์ที่ผู้อ่านโองการไหว้ครุเรียกในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรม ทั้งนี้ครูผู้อ่านโองการของแต่ละสำนักอาจเรียกให้บรรเลงเพลงหน้าพาทย์แตกต่างกันตามแบบแผนที่ยึดปฏิบัติสืบทอดของแต่ละสำนัก (พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 23 ธันวาคม 2547)

สกล แก้วเพ็ญภาส (2540, หน้า 43) กล่าวว่า การใช้เพลงหน้าพาทย์บรรเลงในระหว่างการประชุมพิธีไหว้ครุคนครีไทยก็เพื่อให้เสียงดนตรีเป็นสัญญาณแห่งศูนย์รวมจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนให้น้อมระลึกถึงครุคนครีไทยทั้งปวงด้วยอาการสำรวมและเคารพ นอกจากนี้เพลงหน้าพาทย์ถูกสมมติขึ้นคล้ายกับเทพเจ้าที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้สถิตอยู่ในเครื่องดนตรี โดยใช้เสียงเพลงเป็นสื่อกำหนดความหมายเกี่ยวกับเทพเจ้า ครุเทวดา ฤาษีแต่ละองค์ไว้โดยเฉพาะเช่น เพลงตระเชิญบรรเลงเพื่อประกอบพิธีการมาสู่มณฑลพิธีไหว้ครุของพระปณฺธุจิตร หรือเมื่อกล่าวถึงบทอัญเชิญครุฤาษีวงปีพาทย์จะบรรเลงเพลงเสมอเอรเพื่อประกอบพิธีของครุฤาษีเป็นต้น

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2516, หน้า 24) กล่าวว่า ในพิธีไหว้ครุคนครีไทยประจำปีจะจัดเครื่องปีพาทย์ไว้สำหรับบรรเลงเพลงหน้าพาทย์เพื่ออัญเชิญครุคนครีไทยทั้งปวงลงมาประทับในมณฑลพิธี นักดนตรีที่บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครุนี้ต้องเป็นนักดนตรีที่สามารถบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงได้ เมื่อครูผู้อ่านโองการเรียกให้บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ใดก็ต้องบรรเลงได้จนครบกระบวนเพลง เมื่อมีการอ่านคาถาอัญเชิญครุองค์ใดครูผู้อ่านโองการก็จะเรียกให้บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประจำเฉพาะครุองค์นั้น กล่าวได้ว่า เพลงหน้าพาทย์ที่บรรเลงในพิธีไหว้ครุคนครีไทยนั้นเป็นเพลงที่มีท่วงทำนองน่าเกรงขามสร้างบรรยากาศให้พิธีไหว้ครุเป็นพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ของบรรดานักดนตรีไทย

ขึ้น ศิลปบรรเลง (2534, หน้า 244) อธิบายถึงเพลงหน้าพาทย์ ประกอบขึ้นตอนพิธีไหว้ครูดนตรีไทยตามลำดับดังนี้

1) เมื่อประธานจตุรปูเทียบและกล่าวบูชาพระรัตนตรัยจบ วงปีพาทย์ บรรเลงเพลงสาธุการ เพลงสาธุการนี้เป็นการแสดงออกซึ่งการน้อมนมัสการบูชาพระรัตนตรัย

2) เมื่อประธานจบการกล่าวบูชาสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ คุณบิดมารดา คุณครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ คนตรีบรรเลงเพลงสาธุการกลอง ซึ่งเป็นคนละเพลงกับเพลงสาธุการ เพลงสาธุการกลองนี้มีความหมายรวมไปถึงครู บิดา มารดา

3) ประธานกล่าวบูชาอัญเชิญพระอิศวร พระนารายณ์ และเทวดาทั้งหลาย คนตรีบรรเลงเพลงกลม เพลงแผละ เพลงตระสันนิบาต หน้าพาทย์เพลงกลม หมายถึง เพลงประจำองค์พระอิศวร ส่วนเพลงแผละเป็นเพลงหน้าพาทย์ประจำครุฑ พาหนะของพระนารายณ์ และเพลงตระสันนิบาตเพื่อประกอบกิจการเสด็จมาของเทพทั้งหลาย

4) เมื่อประธานกล่าวอัญเชิญพระปัญจสิขรจบลง คนตรีบรรเลงเพลงตระเชิญ ตระเทวาประสิทธิ์เพื่อขอพร

5) เมื่อประธานกล่าวอัญเชิญพระวิฆณุกรรม พระปัญจสิขร และพระประโคนธรรพ คนตรีบรรเลงเพลงบาทสกุณี เพลงเสมอข้ามสมุทร และเพลงตระพระประโคนธรรพ

6) ประธานกล่าวอัญเชิญครูฤๅษี 7 คน คนตรีบรรเลงเพลงเสมอเถร เพลงพราหมณ์เข้า เพื่อประกอบกิจการมาของครูฤๅษี

7) เมื่อประธานกล่าวเชิญครูดนตรีไทยทั้งหลาย และเทพ รวมถึงพราหมณ์ที่มีได้เอ่ยนาม คนตรีบรรเลงเพลงดำเนินพราหมณ์

8) ประธานกล่าวนำบูชาเทวดาทิ้งปวงเพื่อถวายดอกไม้ และเครื่องหอม คนตรีบรรเลงเพลงเหาะ

9) ประธานกล่าวนำบูชาครุมนุญผู้ล่วงลับ เพื่ออัญเชิญวิญญาณครูเหล่านั้นร่วมพิธีรับเครื่องสังเวท พร้อมทั้งขอพรจากท่าน คณตรีบรรเลงเพลงเสมอ 3 ลา เพลงรว 3 ลา

10) ประธานกล่าวอัญเชิญพระพิราพ คณตรีบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ ที่ถือว่าเป็นเพลงสำคัญสูงสุด คือ เพลงพระพิราพเต็มองค์ ซึ่งนักดนตรีมักเรียกว่า เพลงองค์พระ หรือเพลงคุกพาทย์

11) ประธานกล่าวถวายรูปเทียนและนำเชิญพระพิราพเข้ามณฑลพิธี คณตรีบรรเลงเพลงเสมอมาร

12) ประธานกล่าวถวายเครื่องกระยาบวชเครื่องสังเวทแก่เครื่องดนตรีฝ่ายเทพ คณตรีบรรเลงเพลงนั่งกิน

13) เมื่อประธานกล่าวถวายเครื่องสังเวทแด่องค์พระพิราพ คณตรีบรรเลงเพลง เช่น เหล้า

14) ประธานกล่าวลาเครื่องสังเวทและเชิญครูเสด็จกลับเข้าที่ หรือเสด็จออกจากมณฑลพิธี คณตรีบรรเลงเพลงพราหมณ์ออกและเพลงเสมอเข้าที่

15) เมื่อถึงขั้นตอนพิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้ คณตรีบรรเลงเพลงโปรยข้าวตอก และเมื่อพิธีประพรมน้ำมนต์และเจิมหน้าศิษย์จบลง คณตรีบรรเลงเพลงกราวรำ

เพลงหน้าพาทย์ที่วงไทยบรรเลงประกอบพิธีไหว้ครูประจำปีส่วนใหญ่ มีความสอดคล้องกับเพลงหน้าพาทย์ที่คุ้นหูขึ้น ศิลปบรรเลงแห่งสำนักดนตรีหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ใช้ประกอบขั้นตอนพิธีไหว้ครู ทั้งนี้มีความแตกต่างเพียงเล็กน้อยโดยครูผู้อ่านโองการเรียกให้บรรเลงในบางลำดับพิธีมากบ้างน้อยบ้าง แต่เพลงหน้าพาทย์ของลำดับขั้นตอนพิธีหลักจะใช้เหมือนกัน ตัวอย่างเพลงหน้าพาทย์ที่แตกต่างไป เช่น ลำดับพิธีกล่าวบูชาสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย คุณบิดมารดา คุณอุปัชฌาย์และครูอาจารย์ วงไทยบรรเลงใช้เพลงหน้าพาทย์เพลงโหมโรงสังฆะอันพันละน้อย แทนเพลงสาธุการกลอง ในขั้นตอนอัญเชิญพระอิศวร พระนารายณ์และเทวดาทั้งหลาย วงไทยบรรเลงใช้เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์แทนเพลงแผละเพื่ออัญเชิญพระนารายณ์เป็นต้น

ปรารภ แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 23 ธันวาคม 2547) กล่าวว่า การบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี นักดนตรีต้องจดจำรูปแบบการเรียกให้บรรเลงหรือการเรียกให้ทำเพลงของครูผู้อ่านโองการ และต้องฝึกซ้อมบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ทุกระดับชั้นอย่างดีที่สุดเพื่อการบรรเลงที่ไพเราะและไม่ผิดพลาด นักดนตรีไทยทุกคนเกรงกลัวการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ผิดพลาดในพิธีไหว้ครู เนื่องจากมีความเชื่อว่า จะไม่เป็นสิริมงคลต่อตนเองและขณะบรรเลงก็ควรมีอาการสำรวมเพราะเป็นการบรรเลงเพื่อประกอบพิธีบูชาและอัญเชิญครู ไม่ใช่บรรเลงเพื่ออวดฝีมือการเล่นดนตรี

เพลงหน้าพาทย์ที่วงไทยบรรเลงใช้ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี 2546 มีดังต่อไปนี้

- 1) เพลงสาธุการ วงปีพาทย์บรรเลงเพลงสาธุการขณะที่ประธานผู้ประกอบพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย เพลงสาธุการบรรเลงเพื่อแสดงการนมัสการพระพุทธเจ้าและอัญเชิญพระรัตนตรัย ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้มาสู่มณฑลพิธี
- 2) เพลงพระเจ้าเปิดโลก วงปีพาทย์บรรเลงเพลงพระเจ้าเปิดโลกเมื่อประธานและผู้เข้าร่วมพิธีไหว้ครูกล่าวนะโม 3 จบ เพลงพระเจ้าเปิดโลกบรรเลงแสดงสัญลักษณ์ถึงการเปิดทิศต่าง ๆ ให้เป็นทางสะดวกแก่เทพเจ้า ครูเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงเข้าสู่มณฑลพิธี
- 3) เพลงตระสันนิบาต บรรเลงเมื่อประธานกล่าวบทชุมนุมเทวดาจบลง เพลงตระสันนิบาตนี้เป็นเพลงหน้าพาทย์ซึ่งนิยมบรรเลงตั้งแต่สมัยโบราณในการอัญเชิญเหล่าเทพดาให้มาชุมนุมสโมสรสันนิบาต
- 4) เพลงโหมโรงสังฆะอันพันละน้อย บรรเลงเมื่อประธานอ่านโองการไหว้ครูบทบูชาและขอพรพระรัตนตรัย บุพการีและครูอาจารย์จบลง เพลงหน้าพาทย์ชุดโหมโรงสังฆะอันพันละน้อยเป็นเพลงชุดเดียวกับเพลงชุดโหมโรงเย็น ประกอบด้วย เพลงสาธุการ เพลงตระหนัปปากคอก เพลงร่ำสามลา เพลงด้นเข้าม่าน (ด้นซุบ) เพลงปลายเข้าม่าน (เข้าม่าน) เพลงปฐุม เพลงลา เพลงเสมอ เพลงร่ำ เพลงเชิด 2 ชั้น เพลงเชิดชั้นเดียว เพลงกลม เพลงขำนาญ และเพลงกราวใน โดยบรรเลงเพลงละเพียงสั้น ๆ ไม่จบ

ในแต่ละเพลงจนครบทุกเพลงตามที่กล่าว เพลงหน้าพาทย์ชุดนี้บรรเลงเพื่อแสดงว่าพิธีกรรมไหว้ครูกำลังจะเริ่มดำเนินการ ณ บัดนี้

5) เพลงกลม เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์และเพลงตระสันนิบาต บรรเลงเมื่อประธานกล่าวบทบูชาและอัญเชิญพระอิสวร พระนารายณ์ พระพรหม และเหล่าเทวดาเข้าสู่มณฑลพิธี เพลงหน้าพาทย์ซึ่งบรรเลงประกอบพิธีกรรมขั้นตอนนี้มีความหมายสื่อแสดงเฉพาะเพลง กล่าวคือ (1) เพลงกลมเป็นเพลงบรรเลงสำหรับประกอบกิจการเสด็จไปและมาของเทพเจ้าผู้สูงศักดิ์ เช่น พระอิสวร พระนารายณ์ พระพรหม ในที่นี้มีความหมายว่า พระอิสวร พระนารายณ์ และพระพรหมกำลังเสด็จเข้าสู่มณฑลพิธี (2) เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์ เป็นเพลงหน้าพาทย์ประจำองค์พระนารายณ์ใช้บรรเลงเพื่ออัญเชิญพระนารายณ์ผู้สถิต ณ ไวกูณฐ์ในพระเกษียรสมุทร (3) เพลงตระสันนิบาต ใช้บรรเลงเพื่ออัญเชิญเทพเจ้าและเทวดาทั้งหลายมาประชุมสโมสรสันนิบาต เพลงหน้าพาทย์เพลงนี้บรรเลงเมื่อมีความประสงค์อัญเชิญเทพเจ้า เทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้เสด็จมาชุมนุมพร้อมกันหลาย ๆ องค์

6) เพลงช้า เพลงเร็วและเพลงตระเชิญ บรรเลงเมื่อประธานกล่าวบทอัญเชิญพระปัญีสรรจบลง เพลงช้า เพลงเร็วเป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงเพื่อแสดงกิจการเคลื่อนไหวไปมา ส่วนเพลงตระเชิญบรรเลงเพื่ออัญเชิญเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสด็จเข้าสู่มณฑลพิธี

7) เพลงตระเชิญ เพลงบาทสกุณีและเพลงตระพระประโคนธรพ บรรเลงเมื่อประธานกล่าวบทอัญเชิญพระวิษณุกรรม พระปัญีสรรและพระประโคนธรพจบ โดยเพลงตระเชิญเป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงเพื่ออัญเชิญเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสด็จเข้าสู่มณฑลพิธี เพลงบาทสกุณีบรรเลงเพื่อประกอบกิจการเสด็จเข้าสู่มณฑลพิธีของเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบรวมพร้อมกันหลายองค์ ส่วนเพลงตระพระประโคนธรพเป็นเพลงประจำองค์พระประโคนธรพบรรเลงเพื่ออัญเชิญพระประโคนธรพ

8) เพลงเสมอเถรและเพลงพราหมณ์เข้า บรรเลงเมื่อประธานกล่าวบทอัญเชิญครุฑายีทั้ง 7 คน คือ ฤาษีโคตรม ฤาษีภรทวาช ฤาษีวิศวามิตร ฤาษีชมทคณี ฤาษีวสินธุ์ ฤาษีกัสยป และฤาษีอติริ เพลงเสมอเถรเป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงประกอบ

กิริยาการเดินทางของครุฑฯ เพลงพราหมณ์เข้าบรรเลงเพื่อแสดงกิริยาการเข้าสู่มณฑลพิธีของครุฑฯ

9) เพลงเสมอ 3 ลา และเพลงรว 3 ลา บรรเลงเพื่ออัญเชิญวิญญาณครุคนตรีมนุษย์ผู้ล่วงลับให้มาสู่มณฑลพิธี เพลงเสมอเป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับบรรเลงประกอบกิริยาการเดินทางในระยะใกล้ ในที่นี้หมายถึง วิญญาณของครุคนตรีผู้ล่วงลับเคลื่อนออกจากที่สถิต ส่วนคำว่า “ลา” หมายความว่า “ครั้ง” เสมอ 3 ลาอาจหมายถึง การกราบ 3 ครั้งเพื่อขออัญเชิญวิญญาณครุคนตรีผู้ล่วงลับ ส่วนเพลงรว 3 ลา หมายถึง รว 3 จบหรือรว 2 ครั้ง เพลงรวนี้บรรเลงเพื่อสื่อความหมายถึงการเกิดนิมิตเป็นมงคล เพลงรว 3 ลาในที่นี้สื่อแสดงกิริยาการกราบ 3 ครั้งเป็นสัญลักษณ์ว่า วิญญาณครุผู้ล่วงลับจงบันดาลสิ่งอันเป็นสิริมงคลให้บังเกิดแก่ศิษย์ผู้เข้าร่วมพิธีไหว้ครูประจำปี

10) เพลงพระพิราพเต็มองค์และเพลงเสมอมาร บรรเลงเพื่ออัญเชิญพระพิราพ เข้าสู่มณฑลพิธี เพลงพระพิราพเต็มองค์หรือเพลงองค์พระพิราพ บางครั้งเรียกว่าเพลงกุภาพาทยเป็นเพลงหน้าพาทย์ประจำองค์พระพิราพ วงการดนตรีไทยถือว่าเป็นเพลงหน้าพาทย์ระดับสูงสุด ใช้บรรเลงเพื่ออัญเชิญพระพิราพเข้าสู่มณฑลพิธี ส่วนเพลงเสมอมารเป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงเพื่อประกอบกิริยาการเดินทางของยักษ์ในระยะใกล้ ในที่นี้บรรเลงเพื่อแสดงกิริยาการเคลื่อนออกจากที่ประทับของพระพิราพเพื่อเสด็จเข้าสู่มณฑลพิธีไหว้ครูประจำปี

11) เพลงนั่งกิน บรรเลงเพื่อประกอบพิธีถวายเครื่องกระยาบวชแลเครื่องสังเวคณ์ครุคนตรีฝ่ายเทพอันรวมถึงเทพเจ้า คุริยเทพและครุฑฯ เพลงนั่งกินเป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงเพื่อสื่อความหมายถึง กิริยาของการรับและกำลังเสวยเครื่องเช่นสังเวคณ์

12) เพลงเช่นเกล้า บรรเลงเพื่อประกอบพิธีถวายเครื่องสังเวคณ์แด่องค์พระพิราพ เพลงเช่นเกล้าเป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงแสดงอากัปกิริยาการดื่มเครื่องคองของมาและการกินของยักษ์

13) เพลงกราวนอกกราวใน บรรเลงเพื่อประกอบการอัญเชิญและถวายเครื่องสังเวคณ์ครุคนตรีกลองแขก ครุฑปี่ชวา ครุกลองร่ำมะนา ครูลิเกและครุ โขนละครตามปกติเพลงกราวนอกกราวในบรรเลงประกอบกิริยาการตรวจพลของพวกอสูร

แต่ในที่นี้น่าจะสื่อความหมายถึงการเดินทางอย่างเป็นขบวนของบรรดาครุคนตรีหลายฝ่ายตามที่กล่าวข้างต้นสู่มณฑลพิธี

14) วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ติดต่อกัน 5 เพลง คือ เพลงพราหมณ์ออก เพลงเชิด 2 ชั้น เพลงเชิดชั้นเดียว เพลงเสมอเข้าที่ และเพลงกราวรำ ประกอบพิธีลาเครื่องกระยาบวชและเครื่องสังเวท เพลงหน้าพาทย์ชุดนี้สื่อแสดงความหมายดังนี้

1) เพลงพราหมณ์ออก บรรเลงเพื่อแสดงกิริยาการเสด็จออกจากมณฑล พิธีของบรรดาเทพเจ้าและครุคนตรีทั้งหลาย

2) เพลงเชิด 2 ชั้นและเพลงเชิดชั้นเดียว บรรเลงเพื่อแสดงกิริยาการเคลื่อนออกจากมณฑลพิธีเพื่อเดินทางกลับที่ประทับของบรรดาเทพเจ้าและครุคนตรี

3) เพลงเสมอเข้าที่ บรรเลงเพื่อแสดงกิริยาการเดินทางกลับถึงที่ประทับของบรรดาเทพเจ้าและครุคนตรี

4) เพลงกราวรำ เป็นสัญลักษณ์ของอาการดีใจในความสำเร็จของการกิจการงาน บรรเลงเพื่อแสดงกิริยาอาการปลาบปลื้มดีใจของบรรดาลูกศิษย์ที่พิธีไหว้ครูประจำปีสำเร็จลุล่วงด้วยดี

5) วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงเสมอมาร เพลงเชิด 2 ชั้นและเพลงกราวรำ และเพลงมหาชัย เพื่อกล่าวบทลาเครื่องสังเวทพระพิราพ เพลงเสมอมารเป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงประกอบการเดินทางในระยะใกล้ของพวกอสูร ในที่นี้บรรเลงเพื่อแสดงกิริยาการเคลื่อนออกจากมณฑลพิธีเพื่อเสด็จกลับที่ประทับของพระพิราพ เพลงเชิด 2 ชั้น บรรเลงเพื่อแสดงกิริยาการเดินทางกลับสู่ที่ประทับของพระพิราพ เพลงกราวรำ บรรเลงเพื่อแสดงความยินดีและน้อมกราบองค์พระพิราพที่เสด็จมาร่วมพิธีไหว้ครูประจำปี เพลงมหาชัย เป็นเพลงหน้าพาทย์บรรเลงเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยในการประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ อันเป็นมงคล โดยทั่วไปนิยมบรรเลงคู่กับเพลงมหาฤกษ์ ในที่นี้บรรเลงเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยเมื่อพระพิราพเสด็จออกจากมณฑลพิธี แสดงออกถึงการยกย่องความมีอิทธิฤทธิ์ของพระพิราพ

6) วงปี่พาทย์บรรเลงเพลงกราวรำเมื่อเสร็จพิธีลาเครื่องสังเวทครูกลองแขกและครูกลองร่ำมะนา ตลอดจนครุคนตรีฝ่ายอื่นๆ เพลงกราวรำนี้บรรเลงเพื่อแสดงความยินดีในความสำเร็จ ในที่นี้บรรเลงเพลงกราวรำเพื่อแสดงความดีใจของ

บรรดาลูกศิษย์ที่ครูกลองแขก ครูกลองรำมะนาและครูดนตรีฝ่ายอื่น ๆ มาร่วมพิธีไหว้ครูประจำปี

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เพลงหน้าพาทย์ทุกเพลงที่บรรเลงประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยแต่ละขั้นตอนพิธีกรรมมีความหมายและสื่อแสดงถึงกิริยาต่าง ๆ ของเทพเจ้าและครูดนตรีทั้งหลาย อีกทั้งสะท้อนถึงความรู้สึกรักของผู้เข้าร่วมพิธีและเลิศจนตรีบรรเลงเพลงหน้าพาทย์เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีให้มีความสงบ พลังจิตของทุกคนต่างมุ่งไปสู่ขั้นตอนพิธีกรรม อันเสริมสร้างความขลังและความศักดิ์สิทธิ์แก่พิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี

เป็นที่น่าสังเกตว่า นักดนตรีเป่าพาทย์ผู้บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบพิธีไหว้ครูของวงไทยบรรเลงเป็นนักดนตรีอาวุโสผู้ทรงวิทยุและมีฝีมือในการเล่นดนตรีไทยระดับสูงมาก ซึ่งน่าจะเนื่องจากการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ในการประกอบพิธีไหว้ครูมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอ่านโองการไหว้ครูเพื่อบูชาและอัญเชิญเทพเจ้าและครูดนตรี

4.3 พิธีครอบ เมื่อบรรดาศิษย์เสร็จจากการรับประทานอาหารเช้าร่วมกันเวลาประมาณ 13.00 นาฬิกา เข้าสู่การทำพิธีครอบที่ต้องจัดเตรียมเครื่องกระยาบวเครื่องสังเวตูกและเครื่องสังเวตดิบ โดยจัดพิธีกรรมทุกอย่างแบบเดียวกันกับการไหว้ครูประจำปี ด้วยเหตุดังกล่าวพิธีครอบนี้จึงนิยมจัดในวันพิธีไหว้ครูประจำปี วงไทยบรรเลงจัดพิธีครอบในช่วงบ่ายของวันที่ 25 ธันวาคม 2546 แก่ศิษย์ผู้มีความประสงค์จะเข้าพิธีครอบด้านต่าง ๆ

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2516, หน้า 28) กล่าวว่า การครอบ หมายถึง การประสิทธิ์ประสาทวิชาหรือเริ่มเรียนในเรื่องดนตรีไทย การที่ศิษย์ขอให้ครู “ครอบ” ก็คือ การขอกรรมสิทธิ์ต่อจากครูหรือการรับมอบฉันทะจากครู ในทางดนตรีไทยมีพิธีครอบดังนี้

- 1) พิธีครอบให้แก่ศิษย์ผู้ต้องการเรียนเป่าพาทย์
- 2) พิธีครอบแก่ศิษย์ผู้ประสงค์จะเป็นครูสั่งสอนดนตรีไทยแก่ผู้อื่นต่อไป
- 3) พิธีครอบแก่ศิษย์อาวุโส เพื่อมอบกรรมสิทธิ์ให้เป็นประธานผู้ประกอบพิธีไหว้ครูประจำปี คือ เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูดนตรีไทย

ชวนพิศ อิฐรัตน์ (2534, หน้า 264) กล่าวว่า ผู้จัดการพิธีไหว้ครูประจำปี ต้องจัดเตรียมเครื่องใช้แก่ครูผู้ประกอบพิธีครอบนอกเหนือจากเครื่องกระยาบวชเครื่องตั้งเวว ตลอดจนเครื่องใช้อื่น ๆ ที่จัดไว้เพื่อใช้ในพิธีไหว้ครู อันได้แก่ใบไม้มงคลสำหรับทัดหู คือ ใบเงิน ใบทอง ใบนาค และหญ้าแพรก โดยนำใบไม้มงคลทั้งหมดมาม้วนจับเหมือนการจับพลูแล้วใช้หญ้าแพรกใส่ลงไปตรงกลางเป็นไส้ในม้วนจับให้ครบตามจำนวนศิษย์ที่ขอรับการครอบ ส่วนศิษย์ผู้ประสงค์จะรับการครอบจากครูต้องจัดเตรียมเครื่องบูชาครูที่เรียกว่า “ขันเครื่องกำนล” อันประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน ผ้าเช็ดหน้า เงินกำนัล (จำนวนเงินตามที่ครูกำหนด) ใส่ขันเงินหรือขันลงหินที่มีขนาดไม่เล็กนักเพื่อมอบแด่ครู

ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปีเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2546 วงไทยบรรเลงจัดเตรียมเครื่องใช้และเครื่องบูชาครูสำหรับพิธีครอบครูดังนี้

- 1) ใบเงิน ใบทอง ใบนาค และหญ้าแพรก จับม้วนจับเหมือนจับพลูโดยใส่หญ้าแพรกไว้ตรงกลางตามจำนวนศิษย์ที่เข้ารับการครอบ
- 2) ผู้ประสงค์เข้าพิธีครอบครูดนตรีไทยด้านต่าง ๆ เตรียมดอกไม้ ธูปเทียน ผ้าเช็ดหน้าและเงินกำนลจำนวน 12 บาทใส่ขันกำนล

ประยงค์ สีนะแว (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ใบไม้มงคลเช่นใบเงิน ใบทอง ใบนาค ที่นำมาใช้ในพิธีครอบครูนี้มีมาแต่สมัยโบราณล้วนมีความหมายเป็นสิริมงคลเพราะคำว่า “เงิน ทอง นาค” เป็นสัญลักษณ์ของความมั่งมีเงินทองและความเจริญรุ่งเรือง ส่วนหญ้าแพรกเป็นสัญลักษณ์ของความแตกฉานทางสติปัญญา เสมือนหญ้าแพรกที่แตกหน่อแพร่ขยายได้ง่าย

ศิษย์วงไทยบรรเลงผู้ประสงค์เข้ารับการครอบครูด้านต่าง ๆ ในพิธีไหว้ครูประจำปี 2546 มีดังต่อไปนี้

4.3.1 พิธีครอบเพื่อเรียนดนตรี ผู้ที่ประสงค์จะเรียนดนตรีนั้นต้องเรียนการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์เป็นขั้นตอนตามระดับชั้นของเพลงหน้าพาทย์คือ เพลงหน้าพาทย์ชั้นต้น คือ เพลงสาธุการ และเพลงในชุดโหมโรงเย็น โดยยกเว้นเพลงตระในชุดโหมโรงเย็น แล้วเรียนเพลงอื่น ๆ ในประเภทเพลงหน้าพาทย์ชั้นต้นตามที่ครูเห็นเหมาะสม

จากนั้นจึงสามารถเรียนการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ชั้นกลาง ชั้นสูง และเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงสุด คือ เพลงองค์พระพิราพ (มนตรี ตราโมท, 2537, หน้า 33)

4.3.2 พิธีครอบเพื่อเรียนเพลงหน้าพาทย์ขั้นต้น นักดนตรีวงไทยบรรเลงผู้ประสงค์เข้ารับการครอบจากครูเพื่อเรียนการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ขั้นต้นมีประมาณ 10 คน เริ่มพิธีโดยครู (อาจารย์อุทัย แก้วละเอียด) ประพรมน้ำมนต์ เจิมหน้าแก่ศิษย์ผู้เข้าพิธีครอบอันดับแรกและมอบใบไม้มงคลทดทูลให้แก่ศิษย์ เมื่อศิษย์รับใบไม้มงคลทดทูลมาทักข้างตนเองเสร็จแล้ว จึงนำขันเครื่องกำนลมอบแก่ครูด้วยความคารวะซึ่งศิษย์ต้องถือนั่นไว้ก่อนจนกว่าครูจะกล่าวคำขอรับเป็นศิษย์จนจบจึงปล่อยมือจากขันให้ครูรับต่อ

ลำดับต่อไป ครูถือไม้ตีฆ้องวงใหญ่และพนมมือบนศีรษะของศิษย์พร้อมกล่าวคาถามีความหมายว่า “ข้าฯ ขอจับมือศิษย์คนนี้ให้เริ่มดีเพลงสาธุการเพื่อนเริ่มเรียนปีพาทย์สืบต่อไป จงมีความจำแนมยำและสติปัญญาเฉลียวฉลาดในทางการดนตรี”

เสร็จแล้วครูก็จับมือศิษย์ผู้นั้นให้ตีฆ้องวงใหญ่ขึ้นต้นวรรคเพลงสาธุการ 3 ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธีครอบอันดับแรก ถือว่าศิษย์ที่ผ่านการครอบขั้นตอนนี้สามารถเริ่มเรียนปีพาทย์ต่อไปได้โดยต่อเพลงสาธุการต่อไปจากครูผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้จนจบเพลง อีกทั้งเรียนการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ในชุดโหมโรงเย็นต่อไปได้ตามที่ครูจะเห็นว่าเหมาะสม ทั้งนี้ต้องละเว้นการเรียนเพลงตระโหมโรงในชุดนี้ไว้ก่อน (พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546)

4.3.3 พิธีครอบ เพื่อเริ่มเรียนเพลงตระโหมโรง พิธีครอบอันดับที่สอง คือ การครอบเพื่อเริ่มเรียนการบรรเลงเพลงตระโหมโรง โดยมีศิษย์วงไทยบรรเลงที่เรียนเพลงชุดโหมโรงเย็นจนหมดทุกเพลงจากการครอบอันดับแรก เข้าพิธีครอบเพื่อเรียนเพลงตระโหมโรงประมาณ 8 คน มีขั้นตอนการครอบแก่ศิษย์ที่มีความประสงค์เช่นเดียวกับการครอบอันดับแรก โดยครูจับมือศิษย์ให้ตีฆ้องวงใหญ่ขึ้นวรรคต้นเพลงตระโหมโรงปากคอก 3 ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี

ทวีศักดิ์ จันทรตั้ง (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546)

กล่าวว่า ตนเองพยายามเรียนการบรรเลงเพลงสาธุการ เพลงเหาะ เพลงกลม และเพลงอื่น ๆ ในชุดโหมโรงเย็นจนสามารถบรรเลงได้ถูกต้องไม่ผิดพลาด ครูจึงพิจารณาให้เข้าพิธีครอบได้ หากกล่าวถึงระยะเวลาที่ฝึกบรรเลงเพลงที่กล่าวมาก็ประมาณ 1 ปี เพราะ

ต้องบรรเลงให้ถูกต้องทุกครั้ง จะบรรเลงตก ๆ หล่น ๆ ไปบ้างไม่ได้ เนื่องจากมีใจรักและมุ่งมั่นจะเรียนการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ขึ้นสูงขึ้นไป จึงมานะพยายามฝึกซ้อมต่อเพลงกับครู จนครู คือ พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด พิจารณาว่า มีความสามารถและสมควรเข้าพิธีครอบเพื่อเรียนเพลงตระโหมโรง

ณรงค์ สังขพูล (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า “ผมใช้เวลาประมาณ 1 ปีครึ่ง จึงสามารถจำเพลงในชุดโหมโรงเย็นได้อย่างแม่นยำ ผมมีลักษณะแบบต่อเพลงได้ไม่เร็วมากนัก ค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป ต้องหมั่นฝึกซ้อมเพลงหลาย ๆ รอบ แต่หากเล่นได้ถูกต้องแล้วมักจำได้ดี ไม่ลืมง่าย ซึ่งครู (พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด) กล่าวแก่ผมว่า คิดว่าคนที่มีความจำเร็วแต่ก็จดจำได้ไม่นาน ผมดีใจที่ได้เข้าพิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงตระโหมโรงในครั้งนี้”

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า เพลงตระโหมโรงเป็นเพลงในชุดเพลงโหมโรงเย็น แต่ละวันไว้เมื่อการครอบครั้งแรกเพื่อเริ่มเรียนปีพาทย์นั้น น่าจะเนื่องจากเพลงตระโหมโรงมีหลายเพลงด้วยกัน เช่น เพลงตระหล้าปากคอก เพลงตระปลายพระลักษณ์ ตระเชิญ เป็นต้น ดังนั้นผู้ที่ผ่านระดับการบรรเลงเพลงชุดโหมโรงเย็น ซึ่งรวมถึงเพลงตระโหมโรง จึงต้องใช้เวลาเรียนและฝึกซ้อมอย่างน้อย 2 ปี นอกจากนี้พิธีครอบครูเพื่อเริ่มเรียนในแต่ละระดับขั้นก็ต้องจัดกันในพิธีไหว้ครูประจำปีทีปีหนึ่ง ๆ จัดเพียงครั้งเดียว ด้วยเหตุผลดังกล่าวศิษย์บางคนเมื่อผ่านการครอบครูระดับแรกแล้วก็จะเรียนและต่อเพลงจนจบก็ใช้เวลาเกือบ 2 ปี บางคนอาจใช้เวลาเพียงปีเดียวก็เข้าพิธีครอบขั้นที่ 2 ในปีถัดไปและเรียนเพลงตระโหมโรงจนจบ จึงถือว่า ครบกระบวนการเรียนเพลงชุดโหมโรงเย็น

เพลงชุดโหมโรงเย็นเป็นเพลงที่ประกอบด้วยบทเพลงหน้าพาทย์ต่าง ๆ รวมกันเป็นชุดเพื่อบรรเลงประกอบในงานพิธีกรรมและประกอบการแสดงมหรสพ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 867) ได้ให้ความหมายของเพลงโหมโรงว่า “เป็นการประโคมดนตรีก่อนมหรสพลงโรง โดยดนตรีบรรเลงเพลงโหมโรงก่อนจะมีการแสดงมหรสพ”

ศักดิ์ ภูเขาทอง (2532, หน้า 165-166) กล่าวว่า เพลงโหมโรงจะมีความหมายไปทางใด ขึ้นอยู่กับโอกาสและเวลาในการบรรเลงเช่น บรรเลงประกอบการ

แสดง บรรเลงประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้เพลงโหมโรงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงมหรสพที่มีมาแต่โบราณ แบ่งออกเป็นชุดตามเวลาการแสดงมหรสพ คือ หากมีการแสดงมหรสพในเวลากลางวันจนถึงเย็นก่อนเริ่มการแสดง จะมีบรรเลงดนตรีโหมโรงเรียกว่า “โหมโรงกลางวัน” หรือหากเป็นการแสดงมหรสพในเวลากลางคืนก็จะบรรเลงดนตรีโหมโรงเรียกว่า “โหมโรงเย็น” ก่อนการแสดงมหรสพ แต่หากจัดให้มีการแสดงมหรสพในตอนเช้าก็จะมีบรรเลงดนตรีเพลง “โหมโรงเช้า”

สังัด ภูเขาทอง (2532, หน้า 171) กล่าวว่า เพลงชุดโหมโรงที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมแบ่งออกตามโอกาสและเวลา เช่น ก่อนเริ่มพิธีสวดมนต์เย็นจะมีการบรรเลงเพลงชุด “โหมโรงเย็น” เป็นการบอกกล่าวแก่ชุมชนละแวกบ้านเดียวกันว่า จะเริ่มพิธีสวดมนต์เย็นแล้ว หากมีการจัดพิธีกรรมในช่วงเวลาเช้า ดนตรีก็จะบรรเลงเพลงชุด “โหมโรงเช้า” ทั้งนี้ในทางดนตรีไทยจัดเพลงชุดโหมโรงเย็นเป็นเพลงพื้นฐานของเพลงโหมโรงอื่น ๆ อาทิ เพลงโหมโรงเช้า เพลงโหมโรงกลางวัน

4.3.4 พิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงโหมโรงกลางวัน ศิษย์วงไทยบรรเลงที่เรียนเพลงหน้าพาทย์จบขั้นตอนที่สอง สามารถบรรเลงเพลงตระโหมโรงได้จนชำนาญ จนครูพิจารณาให้เข้าพิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงชุดโหมโรงกลางวันเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2546 ครู (อาจารย์อุทัย แก้วละเอียด) เริ่มลำดับพิธีเหมือนการปฏิบัติในการครอบครุวรรณแรกและอันดับที่สอง เพียงแต่เปลี่ยนคำกล่าวครอบครุวรรณแรกว่า “ข้าฯ ขอจับมือศิษย์ผู้นี้ให้เริ่มเรียนเพลงชุดโหมโรงกลางวันเพื่อฝึกหัดการเล่นดนตรีไทยสืบต่อไป...” กล่าวเสร็จครูจับมือศิษย์ให้ตั้งมือวงใหญ่ขึ้นวรรณคั่นเพลงกระบองกัน อันเป็นเพลงหน้าพาทย์ในชุดโหมโรงกลางวันจำนวน 3 ครั้ง เช่นเดียวกับการครอบอันดับที่สอง

วีระ รุ่งวันดี (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า “ผมใช้เวลาเรียนและต่อเพลงชุดโหมโรงเย็นและเพลงตระโหมโรงประมาณเกือบ 3 ปี โดยหมั่นฝึกซ้อมการบรรเลงเพลงทั้งสองชุดนี้อย่างสม่ำเสมอ จึงแจ้งความประสงค์ต่ออาจารย์สมาน แก้วละเอียด ขอสำหรับการครอบครุ เพื่อเริ่มเรียนเพลงชุดโหมโรงกลางวัน ซึ่งท่านอนุญาตให้ผมเข้าพิธีครอบครุขั้นตอนนี้ในพิธีไหว้ครูประจำปีครั้งนี้”

ปรารภ แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า “เพลงโหมโรงกลางวันมีหลายเพลง เช่น เพลงกระบองกับเพลงโปรยข้าวตอก

เพลงเชิด 2 ชั้น เพลงเชิดชั้นเดียว เป็นต้น เพลงในชุดโหมโรงกลางวันนี้ส่วนใหญ่จัดเป็น เพลงหน้าพาทย์ชั้นกลางซึ่งเริ่มมีความยากเพิ่มขึ้น ครูจึงต้องพิจารณาศิษย์ผู้มีประสงค์ถ้า พิธีครอบครูเพื่อเริ่มเรียนชั้นนี้ว่าเป็นผู้ที่สามารถบรรเลงเพลงชุดโหมโรงเย็น และเพลง ตระโหมโรงได้ไม่ผิดพลาดตกหล่น”

4.3.5 พิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ผู้ที่เรียนและต่อเพลงใน ชุดโหมโรงกลางวันจนสามารถบรรเลงเพลงชุดนี้ได้อย่างคล่องแคล่วครบหมดทุกเพลง แล้วจึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าพิธีครอบอันดับที่ 4 เพื่อเริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ศิษย์วงไทยบรรเลงที่เข้าพิธีครอบขั้นนี้ในพิธีไหว้ครูประจำปีเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2546 มีจำนวนเพียง 2 คนเท่านั้น คือ นายปรารภ แก้วละเอียด และนายปริญญา แก้วละเอียด เมื่อครูผู้เป็นประธานในพิธีไหว้ครูดำเนินพิธีการต่าง ๆ เหมือนการครอบครูในขั้นต้น 3 อันดับตามที่กล่าวแล้ว ครูจึงกล่าวคาถาครอบครูเพื่อจับมือศิษย์ว่า “ ข้าฯ ขอจับมือศิษย์ผู้ นี้ให้เริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงเพื่อฝึกหัดการเล่นดนตรีไทยสืบต่อไป...” จากนั้นครู จับมือศิษย์ให้ตีฆ้องวงใหญ่ขึ้นบรรเลงต้นเพลงบาทสกุณี 3 ครั้ง ถือว่าศิษย์ผู้นั้นเริ่มเรียน เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง เช่น เพลงบาทสกุณี เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์ เพลงตระ สันนิบาต และเพลงอื่น ๆ ต่อไปได้

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า เมื่อพิธีครอบครูเพื่อเริ่มเรียนหน้าพาทย์ในระดับสูงนั้น ก็จะมีศิษย์ผู้ สามารถเข้ารับครอบครูจำนวนน้อยลง เนื่องจากในแต่ละระดับขั้นของการเรียนนั้นต้อง ใช้เวลาฝึกฝนทักษะการบรรเลงดนตรีเป็นปี ๆ ศิษย์สามารถผ่านการเรียนแต่ละขั้นใน ระยะเวลาแตกต่างกันและเปรียบเทียบกันไม่ได้ เนื่องจากมีปัจจัยหลายประการอาทิ ระดับสติปัญญาความทรงจำ ความมีระเบียบวินัยในการฝึกซ้อมบรรเลงอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด กล่าวต่อไปว่า วงไทยบรรเลงจะไม่กดดันให้ลูกศิษย์ รีบเร่งเรียนการบรรเลงหน้าพาทย์เพื่อไต่ระดับไปสู่เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงขึ้น เนื่องจาก ประสงค์ให้ลูกศิษย์มีความตั้งใจฝึกซ้อมเพลงด้วยตนเองและต้องสามารถบรรเลงเพลง หน้าพาทย์ในแต่ละระดับขั้นได้ถูกต้องแม่นยำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนเพลงหน้าพาทย์ ชั้นสูงนี้ต้องเป็นคนที่มีความสติปัญญาความจำดีมากจึงจะอนุญาตให้เรียนได้ ในปีนี้นายปรารภ

และนายปริญญาได้เข้าพิธีครอบ บุตราชยทั้ง 2 คนฝึกซ้อมและแสดงให้ทุกคนประจักษ์แล้วว่า สามารถบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ระดับชั้นกลางได้ดีไม่ผิดพลาด จึงอนุญาตให้เข้าพิธี

ปรารภ แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546)

กล่าวว่า ตนเองผ่านการครอบชั้นที่ 3 มาเป็นเวลาเกือบ 2 ปี แล้วจึงได้เข้าพิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง หลังจากเข้าพิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ในชุดเพลงโหมโรงกลางวันเมื่อปี 2544 ก็ตั้งใจฝึกซ้อมและต่อเพลงกับบิดา (พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด) อย่างสม่ำเสมอ อีกทั้งติดตามวงไทยบรรเลงไปบรรเลงตามงานต่าง ๆ จนกระทั่งสามารถบรรเลงเพลงในชุดโหมโรงกลางวันได้ครบทุกเพลง จึงปรึกษาคำแนะนำจากบิดาเพื่อเข้ารับการครอบครูเพื่อเริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง เริ่มแรกที่แจ้งความประสงค์กับบิดา ท่านยังไม่ตัดสินใจว่า จะให้เข้าพิธีครอบครูในปีนี ก็พยายามฝึกซ้อมและติดตามไปเล่นดนตรีตามงานต่าง ๆ จนบรรเลงได้ครบกระบวนเพลง จึงได้รับอนุญาตให้เข้ารับพิธีครอบในวันนี้

ปริญญา แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546)

กล่าวว่า “ผมเล่นระนาดเอกเป็นเครื่องดนตรีหลัก และสามารถเล่นเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ ได้แทบทุกอย่าง พยายามตั้งใจฝึกซ้อมต่อเพลงอย่างสม่ำเสมอด้วยใจรักและตั้งใจสืบทอดมรดกการเล่นดนตรีไทยของตระกูล เข้าพิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ในชุดโหมโรงกลางวันเมื่อปีที่แล้ว เมื่อบิดาเห็นว่าสามารถบรรเลงเพลงชุดนี้ได้ครบถ้วนกระบวนเพลงทุกเพลง จึงอนุญาตให้เข้ารับการครอบครูเพื่อเรียนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงพร้อมกับพี่ชายในวันนี้”

4.3.6 พิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงองค์พระพิราพ พิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงหน้าพาทย์ครั้งสำคัญที่สุด คือ การครอบครูเพื่อเริ่มเรียนเพลงองค์พระพิราพซึ่งทางดนตรีไทยถือว่าเป็นเพลงหน้าพาทย์ระดับพิเศษ ที่ต้องบรรเลงให้ถูกต้องทุกครั้งและต้องบรรเลงด้วยความระมัดระวังไม่ให้ขาด ๆ หล่น ๆ หรือหลงลืมกระบวนเพลง มิฉะนั้นอาจเกิดความอับมงคลแก่ผู้เล่นได้ (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2516, หน้า 28-29)

มนตรี ตราโมท (2537, หน้า 32-34) กล่าวว่า พิธีครอบเพลงองค์พระพิราพเป็นพิธีครอบครูชั้นสูงสุดในการเรียนเพลงหน้าพาทย์ ซึ่งมีแบบแผนประเพณีในการสืบทอดเพลงองค์พระพิราพว่าผู้ที่เรียนเพลงองค์พระพิราพต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า

30 ปี และต้องผ่านการเรียนเพลงหน้าพาทย์มาครบทั้ง 4 ชั้น นอกจากนี้ต้องผ่านการอุปสมบทเป็นพระภิกษุมาแล้วอย่างน้อย 1 พรรษา เนื่องจากผู้ที่ผ่านการบวชพระมาแล้วเป็นผู้ที่ศึกษาพระธรรมรู้แจ้งเห็นจริงในเหตุแห่งทุกข์และสุขของมนุษย์โลก เปรียบเหมือนการเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยชั้นสูงสุดในทางโลก สมัยโบราณถือกันว่าผู้ผ่านการอุปสมบทเป็นบัณฑิต

ปรากฏว่า ไม่มีผู้ใดเข้าพิธีครอบเพื่อเริ่มเรียนเพลงองค์พระพิราพในพิธีไหว้ครูดนตรีประจำปี 2546 ของวงไทยบรรเลง ผู้วิจัยสัมภาษณ์นักดนตรีวงไทยบรรเลงบางท่านถึงสาเหตุที่ไม่มีผู้ใดเข้าพิธีครอบเพลงองค์พระพิราพ ดังนี้

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 26 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า เพลงองค์พระพิราพซึ่งนักดนตรีไทยมักเรียกว่าเพลงองค์พระนั้นเป็นเพลงหน้าพาทย์ใช้บรรเลงเพื่ออัญเชิญพระพิราพมาส่วมฉกพิธีไหว้ครูดนตรีไทย ความรู้สึกเกรงกลัวในอิทธิฤทธิ์ของพระพิราพ ดังนั้นเพลงองค์พระพิราพจึงเป็นเพลงที่มีความหมายพิเศษ ลูกศิษย์บางคนที่มีความสามารถในการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์อื่น ๆ ได้ อย่างชำนาญและมีคุณสมบัติครบถ้วนที่จะเข้าพิธีครอบองค์พระพิราพ แต่ยังไม่มีความมั่นใจในตนเองเพียงพอหรือครูไม่ได้เชิญชวนให้เข้ารับการครอบเพลงนี้ ลูกศิษย์คนนั้นก็ไม่มีเวลามากที่จะแจ้งความประสงค์เพื่อเข้าพิธีครอบ ดังนั้นในพิธีไหว้ครูประจำปีแต่ละครั้งจะมีลูกศิษย์เพียง 1 ราย หรืออาจจะไม่มีผู้ใดเข้าพิธีครอบเพลงองค์พระพิราพ

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด กล่าวต่อไปว่าตนเองเข้าพิธีครอบเพลงองค์พระพิราพเมื่อ พ.ศ. 2535 ขณะนั้นมีอายุ 41 ปีในพิธีไหว้ครูประจำปีโดยมีอาจารย์ศรินักดนตรี เป็นประธานประกอบพิธีไหว้ครูและเป็นครูผู้ครอบเพลงองค์พระพิราพให้ตั้งแต่ปี 2535 จนกระทั่งปัจจุบันยังไม่มีศิษย์เข้าพิธีครอบเพลงองค์พระพิราพอีก

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2547) อธิบายถึงการใช้ฆ้องวงใหญ่เป็นเครื่องดนตรีในการเริ่มเรียนปีพาทย์ทุกระดับชั้นว่า เนื่องจากฆ้องวงใหญ่เป็นเครื่องดนตรีหลักหรือตัวยืนคุมทำนอง การบรรเลงปีพาทย์เปรียบเสมือนบิดาผู้เป็นใหญ่ในบ้านเรือนในขณะที่ระนาดเอกจะเป็นเสียงหลักที่ยืนทำนองเพลงการบรรเลงปีพาทย์เป็นตัวเอกของวง เมื่อผู้ใดได้รับการจับมือให้ตีฆ้องวงใหญ่เพื่อเริ่มเรียนปีพาทย์และบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ระดับชั้นใดจากครูของตนแล้วศิษย์ผู้นั้น

ก็สามารถไปต่อเพลงในขั้นนั้น ๆ กับผู้รู้ทางดนตรีไทยคนอื่นได้จนจบเพลงในแต่ละระดับชั้น นอกจากนี้ยังสามารถไปฝึกซ้อมบรรเลงเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ เช่น ระนาด ปี่ กลอง ได้ด้วยตนเอง

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียค กล่าวต่อไปว่า การเรียนดนตรีไทยนั้น ต้องขยันฝึกซ้อมบรรเลงต่อเพลงกับครู การฝึกฝนบ่อย ๆ จะทำให้มือคล่องแคล่วและไม่ค่อยเมื่อยหากต้องบรรเลงดนตรีเป็นเวลาหลายชั่วโมงสมัยก่อนครูจะกำหนดฝึกซ้อมตั้งแต่เวลา 05.00 นาฬิกา เนื่องจากเป็นเวลาเช้าตรู่สมองยังปลอดโปร่งปราศจากความกังวลถึงเรื่องอื่น ๆ สมองจึงจดจำได้ดีกว่าช่วงเวลาอื่น ๆ นักดนตรีไทยจึงต้องมีความอดทนและขยันหมั่นฝึกซ้อม นอกจากนี้ผู้ที่ประสงค์จะเรียนดนตรีไทยนั้นต้องมีใจรักในการเล่นดนตรีไทย

4.3.7 พิธีครอบเพื่อเป็นครูสอนแก่ผู้อื่น พิธีครอบแก่ศิษย์ผู้ที่ประสงค์จะรับมอบพันธะเป็นครูสอนแก่ผู้อื่น เป็นขั้นตอนสำคัญอีกพิธีหนึ่งหลังจากเสร็จพิธีไหว้ครูประจำปี

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2516, หน้า 29) กล่าวว่า ศิษย์ที่ขอรับการครอบเพื่อเป็นครูสอนแก่ผู้อื่นต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ทางการเล่นดนตรีไทยทั้งในหลักทฤษฎีการดนตรีและมีความสามารถในการบรรเลงดนตรี นอกจากนี้ต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดี ตั้งอยู่ในศีลธรรมอีกทั้งต้องประพฤติตนให้เป็นที่เคารพแก่ศิษย์อีกด้วย

ในพิธีไหว้ครูประจำปี 2546 ของวงไทยบรรเลงมีผู้เข้าพิธีครอบเพื่อเป็นครูสอนดนตรีไทย 2 คนคือ นายวิรัช เขียวชะอุ่ม และนายนิรัตน์ เล็กสราวุธ เริ่มพิธีครอบขั้นตอนนี้โดยประธานในพิธีเรียกศิษย์ 2 คนนี้ให้นำเครื่องดนตรีทุกชนิดที่จะใช้สอนแก่ผู้อื่นเข้ามาราบ เมื่อนายวิรัช เขียวชะอุ่ม และนายนิรัตน์ เล็กสราวุธ กราบครู (อาจารย์อุทัย แก้วละเอียค) 3 ครั้ง จากนั้นครูกล่าวคาถาบูชาครูเทวดาให้ศิษย์ว่าตามดังนี้

นโม ข้าพเจ้าขอนมัสการ ข้าพเจ้าขอประทานกรรมสิทธิ์ชื่อ
สติปัญญาให้เฉลียวฉลาดมั่นคงความทรงจำไว้ได้ในสรรพดนตรีทุกอย่างให้มั่นคง ไม่หลง
ลืม ให้ทวีความคิด ความเห็น ความรู้ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอญ สติทักมมัง ครูอาจารย์ยัง
ประสิทธิเม อายุ วรรณะ สุขะ พละ มหาสุโข มหาลาโภ มหาไชโย

เมื่อกล่าวคำบูชาครูเทวดาจบลง ครูจับเครื่องดนตรีที่ศิษย์นำมาส่งมอบให้แก่ศิษย์ จากนั้นครูกล่าวคำอวยพรให้แก่ศิษย์ทั้ง 2 คน มีความเจริญรุ่งเรืองในการสืบทอดดนตรีไทยต่อไป

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวอธิบายว่า การที่ครูว่าคาถาบูชาครูเทวดาให้ศิษย์ว่าตามนั้น เป็นสื่อแสดงการขอรับมอบฉันทะจากครูเทวดาอีกชั้นหนึ่งนอกเหนือจากการรับครอบจากครูผู้เป็นมนุษย์ ครูสอนดนตรีไทยที่สั่งสอนลูกศิษย์โดยไม่ได้ผ่านพิธีครอบตามที่กล่าวมา ถือว่าเป็นครูสอนดนตรีไทยไม่สมบูรณ์ และนักดนตรีไทยเชื่อกันว่า บุคคลดังกล่าวมักจะไม่มีเจริญก้าวหน้าในอาชีพการสอนดนตรีไทย

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2516, หน้า 30) กล่าวว่า การที่ส่งมอบเครื่องดนตรีให้แก่ศิษย์เป็นเครื่องหมายว่านับตั้งแต่บัดนี้ศิษย์ผู้นั้นได้รับมอบฉันทะให้ใช้เครื่องดนตรีประเภทที่ได้ประสิทธิ์ประสาทจากครูในพิธีครอบ เพื่อไปสั่งสอนแก่ผู้อื่นได้อย่างสมบูรณ์

วิรัช เขียวชะอุ่ม (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 16 มีนาคม 2547) กล่าวว่า ตนเองเริ่มเรียนตีฆ้องวงใหญ่เมื่ออายุประมาณ 10 ปีกับอาจารย์บุญสม วิไล อาจารย์ดนตรีไทยแห่งตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที ต่อมาจึงเรียนบรรเลงเครื่องดนตรีประเภทอื่น ๆ กับวงไทยบรรเลงและย้ายมาเป็นนักดนตรีวงไทยบรรเลงตั้งแต่ปี 2527 สมัยพ่อตีก แก้วละเอียด ยังมีชีวิตอยู่ปัจจุบันเล่นระนาดเอกเป็นเครื่องดนตรีหลักและสามารถเล่นเครื่องดนตรีอื่น ๆ ได้เช่น ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ระนาดทุ้ม

วิรัช เขียวชะอุ่ม กล่าวเพิ่มเติมว่า “ผมรับราชการเป็นครูสอนดนตรีไทยที่โรงเรียนถาวรบุญทด อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ผมสอนการเล่นระนาด ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ซึ่งสอนลูกศิษย์อยู่หลายสิบปีแต่ยังไม่ได้เข้าพิธีครอบครูเพื่อรับมอบกรรมสิทธิ์ให้สอนผู้อื่น เนื่องจากความไม่พร้อมบางประการจนกระทั่งมีความพร้อมจึงขอรับการครอบจากครูในพิธีไหว้ครูประจำปี 2546 ผมรู้สึกภูมิใจมากที่ได้เข้าพิธีครอบครู ผมมีความมั่นใจในตนเองว่าได้เป็นครูดนตรีไทยอย่างสมบูรณ์ จากการผ่านพิธีครอบครูครั้งนี้ เนื่องจากผมมีความเชื่อว่าพิธีครอบครูทางดนตรีไทยเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ ผมเข้าร่วมพิธีไหว้ครูประจำปีตั้งแต่อายุประมาณ 14-15 ปี ไม่เคยขาดเลย”

4.3.8 พิธีครอบเพื่อมอบฉันทะให้เป็นผู้อ่าน โองการ ไหว้ครูหรือเป็นประธานผู้ประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปี พิธีครอบขั้นนี้เป็นการครอบครั้งสำคัญที่สุดของวงการคนตรีไทยเป็นการมอบกรรมสิทธิ์ให้ศิษย์อาวุโสเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูและเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูคนตรีไทยประจำปีสืบต่อไป ซึ่งมีการสืบทอดกันมาเป็นสายตระกูล สายสำนักคนตรี โดยครูจะพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วว่าผู้ที่จะได้รับมอบให้เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูต้องเป็นผู้ที่มีวิบุลย์ มีความรู้ความสามารถทางคนตรีในระดับสูง อีกทั้งต้องได้รับการครอบเพลงองค์พระพิราพ นอกจากนี้ต้องเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นที่เคารพนับถือของนักคนตรีทั่วไป ส่วนมากครูมักจะทำพิธีครอบขั้นสำคัญที่สุดนี้แก่เหล่าศิษยานุศิษย์ก้นกุฎี ผู้มีคุณสมบัติตามที่กล่าวมาครบถ้วนเท่านั้น (อุทิศ นาคสวัสดิ์, 2516, หน้า 29)

อุทัย แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า ผู้ที่ผ่านการพิจารณาของครูให้เข้าพิธีครอบเพื่อรับมอบกรรมสิทธิ์เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครู ต้องศึกษาท่องจำบทคาถาโองการไหว้ครูให้จดจำจนขึ้นใจ จากนั้นจึงจดบทคาถาโองการไหว้ครูลงในสมุดเตรียมไว้เพื่อนำสมุดนั้นไปให้ครูในพิธีครอบ ครูจะประกอบพิธีครอบประสิทธิ์ประสาทให้และมอบสมุดโองการเล่มนั้นให้แก่ศิษย์

ชนิดา จันทรแก้ว (2544, หน้า 51) เล่าถึงพิธีครอบของครูสุบิน จันทรแก้ว ผู้เป็นศิษย์สำนักหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ว่า คุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลงพิจารณาทำพิธีครอบเพื่อมอบหมายให้ครูสุบิน จันทรแก้ว เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูคนตรีไทย โดยคุณหญิงชั้น ศิลปบรรเลง บอกคาถาบทอ่านโองการไหว้ครูให้เมื่อสำนักคนตรีครูสุบิน จันทรแก้ว จัดพิธีไหว้ครูประจำปี จึงจัดพิธีครอบโดยเริ่มจากคนตรีบรรเลงเพลงประสิทธิ์ คุณหญิงชั้นท่องคาถานำให้ครูสุบินว่าตามในทำนองความหมายว่า ข้าพเจ้าขออัญเชิญเทพเจ้าในเครื่องดนตรีทั้งหลายจงมาเป็นเกียรติเกล้าในข้าพเจ้า ให้มีสติปัญญาความทรงจำดี ให้มีความรู้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปและอ่านโองการไหว้ครูได้ เมื่อกล่าวจบคุณหญิงชั้นมอบสมุดคาถาโองการไหว้ครูให้แก่ ครูสุบิน จันทรแก้ว

ในพิธีไหว้ครูประจำปี 2546 ของวงไทยบรรเลงไม่มีการประกอบพิธีครอบขั้นสำคัญที่สุดนี้ เนื่องจากไม่มีผู้ใดขอรับมอบกรรมสิทธิ์เป็นผู้อ่านโองการไหว้ครู

พ.จ.อ. สมาน แก้วละเอียด (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 25 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า การได้รับพิจารณาให้เป็นผู้รับมอบการอ่านโองการไหว้ครูคนตรีไทยมีความสำคัญสูงสุดต่อบุคคลในวงการคนตรีไทย เพราะบุคคลนั้นต้องมีคุณสมบัติครบถ้วน อีกทั้งต้องมีพฤติกรรมการณ์การปฏิบัติตนที่ดีจนเป็นครูพึงพอใจ และเมื่อได้รับมอบหมายแล้วก็ต้องตั้งตนให้ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม สำหรับตนเองนั้นคิดว่ายังมีวิญญูไม่อาวุโสเพียงพอ ประการสำคัญก็คือ ครูจะเป็นผู้พิจารณาจัดพิธีครอบเพื่อมอบโองการไหว้ครูให้ด้วยตนเอง

สัจด์ ภูเขาทอง (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 22 ธันวาคม 2546) กล่าวว่า สมุดคำอ่านโองการไหว้ครูคนตรีไทยมีนักคนตรีไทยมักเรียกสั้น ๆ ว่า สมุดโองการ นั้น วงการคนตรีไทยถือกันว่าเป็นของสำคัญมีความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นผู้รับมอบจึงนำสมุดโองการห่อผ้าเช็ดหน้าสีขาวจัดตั้งไว้บนหิ้งบูชา ไม่นิยมให้มีการจัดพิมพ์หรือคัดลอกเผยแพร่แก่บุคคลทั่วไป

อุทิศ นาคสวัสดิ์ (2516, หน้า 32) กล่าวว่า ในการเขียนบทความเรื่อง การไหว้ครูคนตรีไทยตนคิดจะนำบทคาถาโองการไหว้ครูพิมพ์ไว้เป็นหลักฐานแต่มีอาจจัดพิมพ์ได้ เนื่องจากนักคนตรีไทยทั้งหลายถือว่าโองการไหว้ครูเป็นของสูงที่ตั้งไว้บนหิ้งบูชา ไม่เหมาะสมจะนำมาพิมพ์ลงหนังสือธรรมคา สมควรแต่จะเขียนลงไว้ในสมุดข่อยเท่านั้น นอกจากนี้โองการไหว้ครูได้คัดลอกเพื่อประสิทธิ์ประสาทสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน บทคาถาโองการไหว้ครูจึงมีตัวสะกดการันต์ที่คลาดเคลื่อนไปมาก

พิธีครอบหรือการครอบครูเป็นพิธีการประสิทธิ์ประสาทวิชาการเล่นคนตรีไทยและการขออนุมัติจากครูเพื่อตั้งสอนการเล่นคนตรีไทยแก่ผู้อื่น พิธีครอบที่สำคัญที่สุด คือ พิธีครอบเพื่อมอบกรรมสิทธิ์ให้ศิษย์อาวุโสเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูคนตรีไทย พิธีครอบเพื่อประสิทธิ์ประสาทการเรียนคนตรีไทยเริ่มด้วยพิธีครอบเพื่อเรียนปีพาทย์อันมีขั้นตอนเป็นลำดับเหมือนกับการเรียนวิชาสามัญระดับชั้นประถม ชั้นมัธยม และชั้นอุดมศึกษา โดยระดับแรกเป็นการเรียนเพลงหน้าพาทย์ขั้นต้น ลำดับถัดไปคือการเรียนเพลงหน้าพาทย์ขั้นกลาง และลำดับต่อ ๆ ไปเป็นการเรียนเพลงหน้าพาทย์ขั้นสูง และเพลงหน้าพาทย์ขั้นสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีครอบเพื่อการเรียนเพลงหน้าพาทย์ขั้นสูงสุด คือ เพลงองค์พระพิราพนั้นมีแบบแผนประเพณีในการสืบทอดที่เคร่งครัด

นักดนตรีไทยวงไทยบรรเลงเข้าร่วมพิธีครอบเพื่อเรียนปี่พาทย์ตามลำดับขั้นต้นมีจำนวนประมาณ 10 คน จำนวนนักดนตรีที่เข้าพิธีครอบเพื่อเรียนเพลงหน้าพาทย์ในระดับสูงขึ้นลดลงตามลำดับ โดยมีนักดนตรีเข้าพิธีครอบเพื่อเรียนเพลงหน้าพาทย์ชั้นสูงเพียง 2 คนและไม่มีผู้ใดเข้าพิธีครอบชั้นสูงสุดเพื่อเรียนเพลงองค์พระพิราพ

พิธีครอบเพื่อรับมอบฉันทะให้เป็นครูสอนดนตรีไทยแก่ผู้อื่นเป็นพิธีครอบเพื่อส่งมอบการสอนวิชาการเล่นดนตรีไทยแก่ศิษย์ที่ประสงค์เป็นครูสอนดนตรีไทยแก่ผู้อื่น ซึ่งวงการดนตรีไทยถือคติว่าบุคคลที่จะสอนการเล่นดนตรีไทยต้องผ่านพิธีครอบนี้จึงจะนับว่าเป็นครูสอนดนตรีไทยอย่างสมบูรณ์

พิธีครอบที่สำคัญที่สุดของวงการดนตรีไทยคือพิธีครอบเพื่อมอบกรรมสิทธิ์ให้แก่ศิษย์อาวุโสเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครูและเป็นประธานผู้ประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปีของวงหรือสำนักดนตรีสืบไป บุคคลที่จะได้รับมอบกรรมสิทธิ์สำคัญดังกล่าว ต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่สืบทอดมาแต่โบราณ ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี 2546 ของวงไทยบรรเลงไม่มีการประกอบพิธีครอบเพื่อมอบกรรมสิทธิ์การเป็นผู้อ่านโองการไหว้ครู

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพิธีครอบหรือการครอบครูเป็นพิธีกรรมสำคัญในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี เนื่องจากเป็นพิธีกรรมเพื่อการสืบทอดวัฒนธรรมทางการดนตรีไทยหลายประการ กล่าวคือ พิธีครอบเพื่อเรียนการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ระดับต่าง ๆ เป็นการถ่ายทอดความรู้และกระบวนการบรรเลงเพลงหน้าพาทย์จากครูสู่ศิษย์ ซึ่งศิษย์ต้องใช้เวลาเรียนและฝึกซ้อมฝีมือในแต่ละระดับประมาณ 1-2 ปีจึงจะเข้าพิธีครอบที่จัดขึ้นเฉพาะในพิธีไหว้ครูประจำปีเท่านั้น พิธีครอบเพื่อรับมอบฉันทะให้เป็นครูสอนดนตรีไทยแก่ผู้อื่นเป็นการสืบทอดการเล่นดนตรีไทยโดยตรงและยังสื่อความหมายความเป็นครูดนตรีไทยอย่างสมบูรณ์ของบุคคลที่ผ่านพิธีครอบนี้ และพิธีครอบเพื่อมอบกรรมสิทธิ์การอ่านโองการไหว้ครูและเป็นประธานประกอบพิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปีเป็นพิธีครอบที่เปรียบเสมือนการรับมอบมรดกและดำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณีการไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี

พิธีไหว้ครูดนตรีไทยประจำปี 2546 และพิธีครอบครูของวงไทยบรรเลงเสร็จสิ้นลงอย่างสมบูรณ์ เมื่อเสร็จพิธีครอบเพื่อมอบฉันทะให้ศิษย์เป็นครูสอน

ดนตรีไทยอย่างเก่า นายวิรัช เขียวชะอุ่มและนายนิรัตน์ เล็กศรารุช จากข้อมูลการสัมภาษณ์ และการที่ผู้วิจัยเข้าร่วมพิธีไหว้ครูประจำปีของวงไทยบรรเลง ปรากฏว่าวงไทยบรรเลง สืบทอดการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนรายละเอียดเกี่ยวกับขั้นตอนพิธีส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับพิธีไหว้ครูประจำปีที่เคยปฏิบัติสมัยวงนายถึก แก้วละเอียด และมีความ สอดคล้องกับลำดับการไหว้ครูดนตรีไทยของสำนักดนตรีหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ผู้เป็นครูของวงไทยบรรเลง